

➔ SÖZCÜKTE ANLAM

Bu konuyla ilgili her yıl ortalama "3 soru" sorulmaktadır.

Sözcük

Sözcük, bir kavram bir de ses yönü olan kaynaşmış bir düşünce ve ses bileşimidir.

Anlamalı en küçük dil birimi olan sözcükler kullanıldıkları yerde değer kazanır. Her türlü iletişimi sağlamada önemli işlevler yüklenirler. Sözcükler iletişimde yüklendiklerine, ifade ettiklerine, sezindiklerine kısacası, işlevlerine göre anlam çeşitlerine ayrılır.

Sözcük Düzeyinde Anlam

1. Gerçek Anlam

Bir sözcüğün tek başına düşündürebildiği anlamlara gerçek anlam denir.

"Taban" sözcüğünün tek başına düşündürebildiği anlamlardan bazılarını görelim:

Ayakların alt yüzü:

Çok yarımekten tabanları sismişti.

Usta kapalı bir yerin ayakla basılan yüzü:

Odanın tabanını birinci sınıf parkeyle kaplattı.

"Taban" sözcüğünün örneklediğimiz bu anlamları, bu sözcüğün gerçek anlam kümesinde yer alır. Çok anlamlı sözcüklerde gerçek anlam ikiye ayrılır: Temel Anlam, Yan Anlam.

a. Temel Anlam:

Temel anlam, sözcüğün akla ilk gelen, herkes tarafından öncelikle hatırlanan, dondurulmuş anlamıdır. Temel anlamı, "sözcük aracılığıyla dil ortamına yansıtılan ilk ve en eski kavram" olarak da tanımlayabiliriz.

Örneğin, "dal" sözcüğünün temel anlamı "ağacın gövdesinden ayrılan kollardan her biri'dir. "Kız-mak" eyleminin temel anlamı da, "ısıtılan ya da ısınan bir nesnenin sıcaklığının çok artması'dır.

Gözleri iyice bozulmuştu. **iğneye** iplik takmakta zorlanıyordu.

Kolundaki bıçak **yarası** oldukça derindi.

Kelebekler bir çiçekten, bir başka çiçeğe **uçuyordu**.

Yukarıdaki örneklerde "**iğne, yara, uçmak**" sözcükleri temel anlamlarıyla kullanılmıştır. Bu sözcüklere sonradan yeni anlamlar eklenmiş olsa da bunların temel anlamları tektir ve yeni yan anlamların da belirleyicisidir.

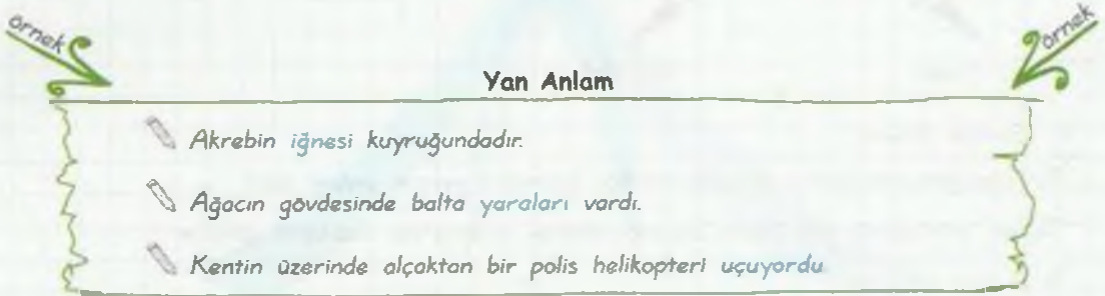
b. Yan Anlam

Sözcüğün temel anlamının dışında ancak temel anlamıyla ilgili olarak kazandığı yeni ve farklı anlamlara **yan anlam** denir.

Sözcüğün temel anlamıyla yan anlamları arasında, az ya da çok, mutlaka bir ilgi, bir yakınlık vardır. Bu ilgi biçimsel, işlevsel ya da hem biçimsel hem işlevsel olabilir.

Bir sözcüğün temel anlamıyla bunun çevresinde oluşan yan anlamları "**gerçek anlam**" olarak da adlandırılmaktadır. Bunlar, aynı dilden olan kimselerce bilinen, donmuş anlamlardır.

Şimdi temel anlama örnek gösterdiğimiz "**iğne, yara, uçmak**" sözcüklerini yan anlamlarıyla görelim:

Terim Anlam

Bir bilim, sanat, spor ya da meslek dalına ilişkin özel kavramları karşılayan sözcüklere **terim** denir. Nicelik ve nitelik olarak dili zenginleştiren bu göstergeler bilim, teknik, sanat, hukuk, spor, din, tıp gibi özel alanlarda sıklıkla kullanılan kavramlardır.

Sözcükleri **ek** **kök** ilişkisine göre inceleyeceğiz. (dil bilgisi)

Üçgende **açı** konusu haftaya işlenecekmiş. (matematik)

Oyuncular senaryoyu beğenmedi. (tiyatro, sinema)

BURASI ÖNEMLİ

Terim anlamlı sözcükler cümlede kullanımlarına göre bu anlamlarından uzaklaşarak mecaz anlam kazanabilir.

✍ Bu konuda hâlâ kafamda soru işaretleri var.
Mecaz

✍ Olaya bir de bu açıdan bakmak gerekir.
Mecaz

2. Mecaz (Değişmece) Anlam

Bir sözcüğün gerçek anlamından sıyrılarak, bir ilgi ya da benzetme sonucu, başka kavramlar yerine kullanılmasıyla kazandığı anlama da mecaz (değişmece) anlam denir.

Şimdi de temel ve yan anlamlarını örneklediğimiz "iğne, yara, uçmak" sözcüklerinin mecaz anlamlarını örnekleyelim.

✍ Bu huysuzun dilinden iğne eksik olmazdı hiç.

✍ Yaramı deşmeyin diyerek çekip gitti.

✍ Uzak köylerimizden kuşlar gibi / Her sabah çocuklar size uçar.

BURASI ÖNEMLİ

Sözcüğün temel anlamıyla onun çevresinde oluşan yan anlamları arasında sıkı bir ilişki vardır. Oysa mecaz anlamda, sözcük temel anlamından tamamen sıyrılarak başka bir sözcüğün yerine kullanılır. Örneğin, "Beline yünden bir kusok sarmıştı," cümlesinde "çevresini çevirmek, çepeçevre dolanmak" temel anlamıyla kullanılan "sarmak" sözcüğü, "Ateş her yanı sardı," cümlesinde "yayıp etkisi altına almak, kaplamak", "Ordu düşmanı sardı," cümlesinde "çevrelemek, dolayında yer almak, kuşatmak" yan anlamlarında kullanılmıştır. Bu kullanımlarda sözcük farklı anlamları yansıtsa da temel anlamındaki "çevirmek, dolanmak" kavramlarının yan anlamların da belirleyicisi olduğu görülmektedir. Oysa aynı sözcük, "Bu oyun çocukları da sarmıştı," cümlesinde temel anlamından sıyrılarak "hoşuna gitmek, zevkini oksamak" mecaz anlamını kazanmıştır. Sözcüğün, temel ve yan anlamlarına egemen olan "çevirmek, dolanmak" kavramlarını mecaz anlamında göremiyoruz. O halde, sözcüğün yan anlamı, temel anlamıyla ilgi kurulabilecek niteliktedir. Bu anlam ilgisi kurulamıyorsa sözcük ya mecaz anlamıyla kullanılmıştır ya da eş seslidir.

Mecaz Türleri

Mecaz anlam sadece sözcük düzeyinde değil; tamlama, deyim, argo ve cümle düzeyinde de görülebilir:

a. Benzetme (Teşbih)

Sözün gücünü artırmak, anlamı zenginleştirmek için aralarında herhangi bir ilgi, benzerlik bulunan iki şeyden, genellikle güçlü olanın özelliklerini güçsüze aktarmaya benzetme denir.

Başka bir deyişle benzetme; birden çok kavramı ortak özellikte karşılaştırmadır.

- Değirmen misali döner başım.
- Kendisine benzetilen: değirmen
- Benzeyen: bas
- Benzetme yönü: dönmek
- Benzetme edatı: misal

b. Anlam (Deyim) Aktarmaları

Bir sözcüğün benzetme amacı taşıyarak başka bir sözcük yerine kullanımıdır.

1. İnsandan Doğaya Aktarma: İnsana özgü özelliklerin doğaya aktarımıdır.

- "Denizin cömertliği, içtenliği burada doğup büyüyenlerin kişiliğine yansıyor" cümlesinde insana özgü "cömertlik ve içtenlik" kavramları denize aktarılmıştır.

BURASI ÖNEMLİ

İnsan organ adlarının doğaya verilmesi de insandan doğaya bir aktarımdır.

- Kör kuyu.
- Umut Burnu.

2. **Doğadan İnsana Aktarma:** Doğaya özgü özelliklerin insan için kullanımıyla oluşturulur.

“O. köylünün kafasındaki karanlıkları aydınlatmaktan zevk alan bir insandı” cümlesinde doğaya özgü olan “karanlık ve aydınlık” kavramları insana aktarılmıştır.

3. **Doğadan Doğaya Aktarma:** Doğaya ilişkin bir kavram doğaya ilişkin başka bir kavrama aktarılır.

“Gök birden **kükredi**, sonra yağmur boşandı üstümüze” cümlesinde “kükreme” sözcüğü, temel anlamıyla aslana özgüken “gök’e aktarılarak mecaz anlam kazanmıştır.

4. **Duyular Arası Aktarma:** Bir duyu organının algılayabileceği bir özelliği, başka bir duyu organına aktarmaktır.

“Çocuğun **bakışındaki sıcaklık** beni etkiledi” cümlesinde, dokunma duyusuna ilişkin “sıcaklık” kavramı görme duyusuna aktarılmıştır.

c. **Ad Aktarması (Mecaz-ı Mürsel)**

Bir sözün, **benzetme** amacı **güdülmeyen** kendisiyle ilgili başka bir söz yerine kullanılmasına **ad aktarması (mecaz-ı mürsel)** denir.

Bu mecaz türü, söyleyiş kolaylığı sağlamak için, genellikle eksiltili anlatımlara başvurma biçiminde gerçekleşir. Birkaç örnek verelim.

✎ Bir nesnenin parçasını söyleyip bütünü anlatma:

Dalgalar sen de şafaklar gibi ey sanlı hilal! (Hilal, bayrak yerine kullanılmış)

✎ Bir nesnenin bütününe söyleyip parçasını (bir bölümünü) anlatma:

Vapur Konak'a yanaştı (Konak vapur iskelesi, hatta iskelenin de bir bölümü yerine kullanılmış)

✎ Bir nesnenin adını söyleyip içindekini anlatma:

İki tabak yedi, doymadı. (Tabak içindeki yiyecek yerine kullanılmış)

✎ Bir sanatçının adını söyleyip yapıtlarını anlatma:

Melih Cevdet'i okumalısınız (Melih Cevdet'in yapıtlarının yerine kullanılmış)

d. **Kinaye (Değınmece)**

Bir sözü hem gerçek hem de mecaz anlama gelecek biçimde kullanarak amacı, üstü örtülü olarak anlatmaya denir.

Kinayede asıl vurgulanmak istenen, sözün mecaz anlamıdır.

✎ Bu sınavda pek çok öğrenci terledi.

"Terleme" sözcüğü, bu cümlede "derinin gözeneklerinden sızan, kendine özgü bir kokusu olan yapışkan, renksiz tuzlu sıvının salgılanması" anlamının yanında "çalışmak, emek harcamak" diye belirleyebileceğimiz mecaz anlamını da çağrıştırmaktadır.

BURASI ÖNEMLİ

Türkçede bulunan deyim ve atasözlerinin çoğunda kinaye vardır.

Yazane gülmek

Burnundan solunak

e. Dokundurma (Tariz)

Birini eleştirmek, iğnelemek amacıyla bir sözü karşısını vurgulayacak biçimde kullanmaya tariz denir.

"Onda bu incelik oldukça eş dostu az olur" cümlesinden sözü edilen kimsede "incelik" olmadığı anlaşılıyor. Bu sözcüğün yerine "kabalık" sözcüğü kullanıldığında cümlenin anlamı değişmiyor.

f. Abartma (Mübalağa)

Bir durumu gerçek ölçüsünden az ya da çok göstermeye mübalağa (abartma) denir.

BURASI ÖNEMLİ

Abartmadaki aşırılık gerçek ölçünan çoğaltılması yönünde olabileceği gibi, gerçek ölçünan azaltılması yönünde de olabilir.

Neredeyse kaya parçası kadar büyüktü her yağon dolu.

Bit kadar yazın var, nasıl okuyacağım ben bunu?

Öyle bir bağırdı ki taş taş üstünde kalmadı.

g. Dolaylama

Bir tek sözcükle anlatılabilecek bir varlık ya da nesneyi, daha etkili ve güzel bir anlatımla birden çok sözcükle ve herkesçe bilinen şekli ile anlatmaya dolaylama denir.

Silah

Delikli demir

Balık

Derya kuzusu

Kıbrıs

Yavru vatan

Atatürk

Ulu önder

h. Güzel Adlandırma

Kimi varlıklardan, nesnelerden söz edildiğinde doğacak korku, ürkme, iğrenme gibi duyguların, kötü izlenim ve çağrışımların önlenmesi amacıyla yönelen değişiktir.

Cinler, periler	→	İyi saatte olsunlar, uğur harfleri
Verem	→	İnce hastalık
Boykus	→	Hayırlı kus

BURASI ÖNEMLİ

Anlam genişlemesiyle, aktarma olarak belirlenen anlam olaylarıyla, değişik yol ve etkenlerle sözcükler birden çok kavramı karşılayabilir. Bir sözcüğün birden çok kavramı karşılamasına **çok anlamlılık** denir.

Temel anlamı "sağ olmak; canlılığını, hayatını sürdürmek" olan "yaşamak" sözcüğünün sonradan kazandığı anlamlardan bazılarını görelim:

- Varlığını sürdürmek: Bazı hayvanlar soğuk iklimlerde yaşar.
- Oturmak, ağlesmek: Hep kaçak bir sahil kasabasında yaşamak istedim.
- Geçinmek: Bu kazançla yaşamak kolay değil.
- Sarop gitmek, anımsanmak: O ölmedi; içimizde hep yaşayacak.

Sözcüklerde Anlam İlişkileri

1. Eş Anlamlı (Anlamdaş) Sözcükler

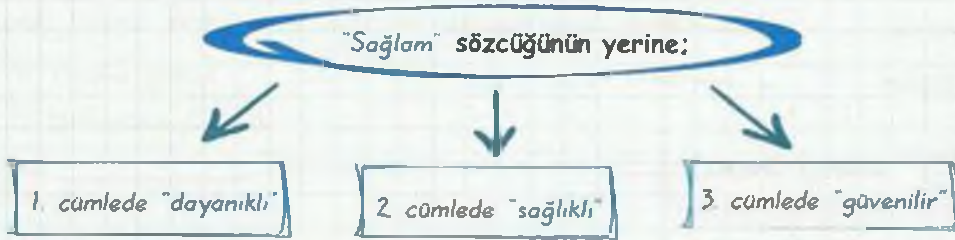
Bir cümlede biri diğerinin yerine kullanıldığında cümlenin anlamında hiçbir değişiklik yaratmayan sözcüklere **eş anlamlı sözcükler** denir.

Bir sözcüğün bir başka sözcüğe eş anlam oluşturmaması, o sözcüğün cümlede kazandığı anlamla bağlıdır. Bu yüzden, Türkçe sözcüklerin de kullanıldıkları cümlelerde üstlendikleri anlamlarıyla birbirinin yerine kullanılacak biçimde eş anlamlılık özelliği kazandığı görülebilir.

Aşağıdaki cümlelerde "sağlam" sözcüğünün kazandığı anlamlara bakalım:

- ✎ Bir eşya hem ucuz hem sağlam olabilir mi?
- ✎ Yaşı epeyce var. ama oldukça sağlam bir insan.
- ✎ Sağlam biridir. korkmadan teslim edebilirsiniz bu işleri ona.

sözcükleri getirildiğinde cümlelerin anlamında bir değişme olmaz çünkü yer değiştiren sözcükler o cümlelerde eşit kavramları karşılamaktadır.

BURASI ÖNEMLİ

✎ Eş anlamlı sözcüklerin birlikte kullanımı cümlede duruluğu bozar ve anlatım bozukluğu oluşturur.

X Akademiye aldığımız sıralar hem dayanıklı hem de sağlam.

✎ Bir sözcük her zaman başka bir sözcükle eş anlamlı olmaz. Bazen aynı sözcük farklı cümlelerde eş ya da farklı anlamlar da taşıyabilir. Cümlelerin gelişine göre eş anlamlılık durumu değişir.

"Çocuğun kara gözleri, büyüleyiciydi." cümlesindeki "kara" yerine "siyah" diyebiliriz.

Ancak "Ah alımın kara yazısı!" sözündeki "kara" yerine "siyah" getirilemez. Çünkü "kara" sözcüğü cümlelerin ikisinde de farklı anlamlar veriyor.

Dolayısıyla ikinci cümlede mecaz anlama geldiği için yerine "siyah" sözcüğünü getirmiyoruz.

2. Yakın Anlamlı Sözcükler

Eş anlamlı gibi görünmelerine karşın anlam yönünden birbirine yakın olan ama aynı anlamı taşımayan sözcüklere yakın anlamlı sözcük denir.

Bu sözcüklerde, anlam farklılığı vardır. Bu nedenle yakın anlamlı sözcüklerin ayrı değeri vardır. Yakın anlamlı sözcüklerle eş anlamlı sözcüklerin karıştırılması anlatımın gücünü düşürür.

Yakın Anlamlı Sözcükler

soğuk / ayaz

üzüntü / sıkıntı

uğraşmak / didinmek...

Kızım sana küsmüş (Kesinlik).

Kızım sana kırılmış (Esneklik).

Kızım sana güvenmiş (Üzülme)

Kızım sana darılmış (Gücenip görüşmez olmak).

BURASI ÖNEMLİ

Yakın anlamlı sözcüklerin aynı cümlede kullanılması anlatım bozukluğuna neden olmaz

Kasadaki çürük domatesleri seçip bir kenara ayırın.

3. Karşıt (Zıt) Anlamlı Sözcükler

Bir cümlede biri diğerinin yerine kullanıldığında cümlenin anlamını öncekine göre karşıt hâle dönüştüren sözcüklere karşıt anlamlı sözcükler denir.

BURASI ÖNEMLİ

Bir sözcüğün bir başka sözcüğe karşıt anlam oluşturmaması, o sözcüğün cümlede kazandığı anlama bağlıdır. Yani aynı sözcük değişik cümlelerde, değişik anlamlar kazandıkça o sözcüğün karşıt anlamları da değişir.

"Bugün hava çok sıcak" cümlesindeki "sıcak" sözcüğünün zıt anlamlısı "soğuk"tur.

"Açık renkler ona çok yakıştı" cümlesindeki "açık" sözcüğünün karşıt anlamlısı "koyu"dur.

BURASI ÖNEMLİ

Sözcüklerin olumlu-olumsuz biçimleri birbirlerinin karşıtı değildir.

"almak" sözcüğünün karşıtı "almamak" değil, "vermek"tir.

"tatlı" sözcüğünün karşıtı "tatsız" değildir.

İki sözcüğün (kökeni ne olursa olsun) anlamda, yakın anlamlı veya zıt anlamlı olabilmesi için aynı anlam özelliğini taşımaları gerekir.

Meselâ, siyah ile beyaz ancak ikisi de gerçek (temel) anlamda oldukları zaman zıt anlamlı olurlar. Hafif olmayan anlamındaki "ağır" sözcüğünün ağır olmayan anlamındaki "hafif"le zıt anlamlı olabilmesi için ikisinin de gerçek (temel) anlamda kullanılması gerekir.

4. Eş Sesli (Sesteş) Sözcükler

Sesleri aynı, anlamları tamamen ilişkisiz sözcüklere eş sesli sözcükler denir.

Eş sesli sözcükler ayrı köklerdir. Bu nedenle bu sözcükler, sözlüklerde ayrı ayrı gösterilir. Anlamları arasında hiçbir ilişki bulunmaması da ayrı kökler olmalarından kaynaklanır.

- ✎ "Botan söylenenleri güzelce yaz" cümlesinde "yaz" sözcüğü "yazma eylemini" emir yoluyla karşılamaktadır.
- ✎ "Mevsimlerin en güzeli yoz" cümlesinde "yaz" sözcüğüyle yazılış yönünden aynılığına karşın, anlam açısından ayrılığı vardır.
- ✎ Ayakkabının bağı çözülmüş. / Bu bağ dedesinden kalmış.

BURASI ÖNEMLİ

Sesteş sözcüklerle çok anlamlı sözcükleri karıştırmamak gerek. Çünkü çok anlamlı sözcükler arasında anlam bağıntısı vardır.

- ✎ Çocuğun yüzü sararmıştı. (Temel anlam)
- ✎ Kağıdın arka yüzü kirliydı. (Yan anlam)
- ✎ Bu kadar yüzsüz olacağını düşünmemiştim (Mecaz anlam)

BURASI ÖNEMLİ

Sesteş sözcüklerle kökteş sözcükleri karıştırmamak gerekir. Kökteş sözcükler arasında anlam ilgisi vardır.

Savaş, barış, ekşi, boya, siva, eski, toz...

5. Nitel ve Nicel Anımlı Sözcükler

Bir varlığın, kavramın ölçülebilen, sayılabilen, azalıp artabilen durumunu bildiren sözcüklere nicel anlamlı; ölçülemeyen, sayılamayan durumunu bildirenlere de nitel anlamlı sözcükler denir.

- ✎ Büyük bir ev almışlar geçen yıl.
Nicel
- ✎ Neşeli insanları çok severim.
Nitel

BURASI ÖNEMLİ

Aynı sözcük farklı cümlelerde nicelik ya da nitelik gösterebilir. Bu değişme çok anlamlılığın bir sonucudur.

Kapıyı küçük bir kız açtı. (nicel anlamlı)

Beni küçük düşürmekle ne kazandın? (nitel anlamlı)

6. Genel ve Özel Anlamlı Sözcükler

Bir varlığın çoğunu ya da bütünü kapsayan, kavramların tamamını anlatan sözcüklere **genel**; varlıkların tamamını değil de bir kısmını anlatan sözcüklere de **özel** anlamlı sözcükler denir.

Bir cümlede sözcükler özelden genele ya da genelden özele doğru sıralanabilir.

Basketbol, son zamanlarda en çok ilgilendiği spordur. (özelden genele)

En sevdiğim ve en çok ilgilendiğim spor, basketboldur. (genelden özele)

Genel anlamlı bir sözcüğün, belli bir yer ya da durum için kullanılmasına dar (özel) anlamda kullanma denir.

"Gül, sevginin ifadesidir." cümlesinde "gül" sözcüğü genel anlamda kullanılmıştır.

"Masanın üzerindeki gül, sana gelmiş" cümlesinde "gül" sözcüğü belli bir gülü karşıladığı için dar anlamda kullanılmıştır.

7. Somut ve Soyut Anlam

Bir sözcük, duyu organlarından biri yoluyla algılanabilen bir varlığı gösterirse "somut anlamlı", duyu organları yoluyla algılanamayıp da zihinde var olan kavramları gösterirse "soyut anlamlı" sözcük adını alır.

Ot, taş, hava, ses, koku, çiçek... (somut anlam)

Özantı, sevgi, korku, kin, dostluk, insanlık... (soyut anlam)

BURASI ÖNEMLİ

✎ Bir sözcük kullanıldığı cümleye göre somut ya da soyut anlam taşıyabilir.

Soğuk bir meşrubat şimdi çok iyi giderdi. (Somut)

Kardeşimin soğuk tavırları beni ondan uzaklaştırdı. (Soyut)

✎ Soyut bir kavramın gözle görünür kılınması için somut anlamlı bir sözcükle ornatılmasına somutlaşma denir.

"Kuralları çiğnemek hastalıktır." cümlesinde "kurallar" sözcüğü soyuttur fakat "çiğ-nemek" eylemiyle somut bir varlığa benzetilerek eğretilme yapılmış ve somutlaştırma sağlanmıştır.

Sözcük Öbekleri

1. İkilemeler

Bir sözün anlam gücüne ve etkisini artırmak; anlamı abartmak, pekiştirmek; yaklaşıklık anlamı katmak amacıyla aynı sözcüğün yinelenmesine, aralarında anlam ya da ses bakımından ilişki bulunan sözcüklerin birlikte kullanılmasına ikileme denir.

BURASI ÖNEMLİ

İkilemelerin arasına hiçbir noktalama işareti konmaz.

Gürül gürül → doğru

Gürül, gürül → yanlış

Sarı sarı → doğru

Sarı - sarı → yanlış

İkilemelerin Anlamsal Kuruluşları

Aynı sözcüğün tekrarıyla oluşanlar:

✎ Yavaş yavaş yürümek, hızlı hızlı konuşmak, sakın sakın dinlemek, ağır ağır çıkmak...

Eş anlamlı sözcüklerin tekrarıyla oluşanlar:

✎ Fakir fukara, ses seda, hısım akraba, güçlü kuvvetli...

Yakın anlamlı sözcüklerin tekrarıyla oluşanlar:

✎ Yalan yanlış, eş dost, incik boncuk, kılık kıyafet, açık seçik...

Karşıt anlamlı sözcüklerin tekrarıyla oluşanlar:

İleri geri konuşmak, sağa sola dönmek, iyi kötü geçinmek, az çok anlamak...

Biri anlamlı diğeri anlamsız iki sözcükle oluşanlar:

Eski püskü elbise, ufak tefek çocuk, ağrı buğru yol...

Anlamsız sözcüklerle oluşanlar:

Abuk sobuk sözler, mırın kırın etmek, abur cubur yemek...

"Mi" soru edatıyla oluşanlar:

Korkunç mu korkunç bir gün, temiz mi temiz bir onluk...

Yansıma sözcüklerin tekrarlanmasıyla oluşanlar:

Vızır vızır, horul horul, şırıl şırıl...

BURASI ÖNEMLİ

Doğada duyulan seslerin taklit edilmesiyle oluşan sözcüklere yansıma denir.

Suyun şırıltısı insanı dinlendirir.

Kedinin acı miyavlaması ile uyandım.

Şu cızırtıyı durdurun artık.

Cümlelerindeki altı çizil sözcükler birer yansımadır.

2. Deyimler

Belli bir durumu, belli bir kavramı göstermek için kullanılan öz anlamından az çok ayrı bir anlam taşıyan, kalıplaşmış, halkın ortak dil ürünü olan sözler deyim denir.

Deyimlerin Özellikleri

✎ Deyimler, kalıplaşmış sözlerdir. Sözcüklerin yerleri değiştirilemez ve bir sözcüğün yerine eş anlamlısı getirilemez.

"Sen ne kirli bohçasındır bilmez miyim" cümlesinde geçen "kirli bohça" deyiminin doğrusu "kirli çıkı"dır.

✎ Deyimi oluşturan sözcüklerin arasına başka sözcük ya da sözcük grupları girebilir. Bu tip kullanımlarda deyim gozden kaçırılmamalıdır.

"Kendini başkaları için atese atmamalısın" cümlesinde "kendini atese atmak" deyiminin arasına başka sözcükler girmiştir.

✎ Bir deyim kullanıldığı cümleye anlamca uymaması da anlatım bozukluğu nedenidir.

"Bu işi dayım çözer, çünkü onun eli uzundur her yerde adamları vardır" cümlesinde "eli uzun olmak" deyimini hırsız anlamına gelmektedir. Oysa bu cümlede çevresi geniş anlamına gelecek biçimde kullanılmıştır. Kullandığımız deyim böyle bir anlam içermemektedir.

✎ Kimi deyimler ise ikileme biçiminde kurulurlar.

Ağır aksak. Apar topar...

✎ Deyimler genel kural bildirmez, yol gösterip öğüt vermez. Yalnızca bir durumu en kısa yoldan ve en etkili bir biçimde anlatmaya yarar. Deyim, bu yönüyle atasözünden ayrılır.

"İşleyen demir ısıldar."

"Akacak kan damarda durmaz" sözleri atasözüdür, kural bildirir.

"Armut pis, ağzıma düş."

"Ne kokar, ne bulasır" sözleri deyimdir, kural bildirmez.

✎ Deyimler gerçek anlam, mecaz anlam ve kinayeli olmak üzere anlamlarına göre üçe ayrılır:

Nerede akşam orada sabah (gerçek anlam)

Diline dolamak (mecaz anlam)

Burnundan solumak (kinayeli)

3. Atasözleri

Uzun bir gözlem ve deneyim sonucu söylenen, kısa, özlü, anonim sözler "atasözü" denir.

Atasözlerinin Özellikleri

Her atasözü bir genel kural niteliğindedir. Öğat verici ve yol gösterici bir özellik taşır.

Gülme komşuna gelir başına.

Bin bilsen de bir bilene danış.

Atasözleri halkın malıdır, atasözlerinin söyleyeni belli değildir.

Arpa unundan kadayıf olmaz.

Bugünün işini yarına bırakma.

Deyimler gibi bunlar da kalıplaşmış sözlerdir, bu nedenle bünyelerindeki bir sözcük atılıp yerine yenisi getirilemez ve sözcüklerin sıralaması değiştirilemez.

"Yalancının mumu yatsıya kadar yanar." atasözünde "mum" yerine "ışık" sözcüğünü kullanamayız.

Atasözlerinin bir kısmı yalnızca gerçek anlamıyla kullanılmıştır.

Dost ile ye iç; alışveriş etme.

Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur.

Pek çok atasözü değişmece (mecaz) anlama gelecek biçimde kullanılır.

İki baş bir kazanda kaynamaz.

Yerin kulağı vardır.

BURASI ÖNEMLİ

Atasözleri bir kural niteliği taşır, insanlara ders verir, doğabilecek olumsuzluklar karşısında insanları uyarır.

Ayağını yorganına göre uzat.

Yazın başı pişenin kışın aşı pişer.

Deyimler bir durumu anlatmak için kullanılır; yargı taşımaz, ders vermez.

Ele verir öğüdü, kendi keser soğadı.

Hamama gider kurnaya, düğüne gider zurnaya âşık olur.

4. Kalıplaşmış Sözcük Öbekleri (Grupları)

Her sözcüğün bir anlamı olduğu gibi, sözcüklerin bir araya gelerek oluşturduğu sözcük öbeklerinin de anlamı vardır.

Örneğin, "ışık" sözcüğü "cisimleri görmeyi, renkleri ayırt etmeyi sağlayan fiziksel enerji" anlamındadır. "Tutmak" sözcüğü de "elde bulundurmak, ele almak" anlamındadır. Biz bu iki sözcüğü "ışık tutmak" biçiminde bir sözcük öbeği hâline getirir ve "Şiirleriyle gençlere ışık tutuyor." dersek bu söz, "yol göstermek, aydınlatmak" anlamına gelir.

CÜMLEDE ANLAM

Bu konuyla ilgili her yıl ortalama "5 soru" sorulmaktadır.

Cümle

Sözcükler, tek başlarına bir anlam taşıyalar da bir düşünce ya da duygu iletmede yetersiz kalırlar.

Zihnimizde yargısal bir bütünlük kazanan düşünce ya da duygunun dil ortamına yansımına (söze dönüşmesine) cümle denir.

1. Cümleyi Anlama ve Yorumlama

a. Cümlelerin Konusunu Saptamak

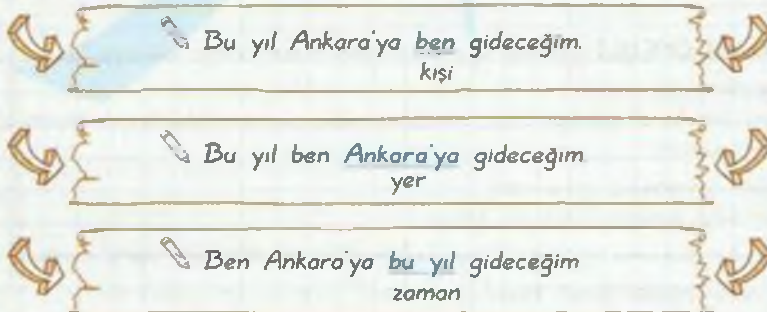
"Sanatçı gerçeğin örtüsünü kaldırır ama gerçeği kendi gözayle görmemizi ister." cümlesine:

"Bu cümlede üzerinde durulan nedir?" sorusunu yönelttiğimizde su yanıtı alırız ki bu konudur:

"Sanatçının gerçeği yansıtırma biçimi"

b. Cümlelerin Vurgusunu Belirlemek

Vurgu, cümledeki kimi öğeleri diğerlerine göre daha çok önemseyip öne çıkarmaktır. Vurgulamak istediğimiz öğeyi genellikle yükleme yaklaştırırız. Yani cümlede yükleme en yakın öge en çok vurgulanan ögedir.

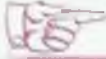

c. Yakın Anlamalı Cümleler

Aynı düşüncenin, eş veya yakın anlamalı sözcükleri kullanarak en az iki ayrı biçimde ifade edilmesidir

✓ Başarmak, kararlı olmaya ve bunu yaşama aktarmaya bağlıdır.

✓ Başarma isteğini beynine kazıyıp davranışına yansıtmayanlar yenik düşmek zorunda kalır.

BURASI ÖNEMLİ

Aynı düşünce bir cümlede mecaz, diğerinde düz anlatımla verilebilir.

Mecaz anlatım

Kıyıyı gözden kaybetmeye cesaret edemeyen insan yeni okyanuslar keşfedemez.

Düz anlatım

Hayatında riskleri göze alamayan insan başarılı olamaz.

d. Anlamca Birbiriyle Çelişen Cümleler

Aynı konuda söylenmiş iki cümleden biri diğerini geçersiz kılıyorsa aynı anda ikisinin de anlamları geçerli olamıyorsa bu cümleler anlamca çelişkilidir.

Türk resmi, Alpler'in otesinde değil, Toroslar'ın eteğinde aranmalıdır.

Yaşadığın yerin pek önemi yok, canın neyi isterse onu tuvaline almalısın.

2. Cümlede Yansıtılan Kavramı, Duyguyu, Düşüncüyü Kavrama

a. İçerikle İlgili Cümleler

İçerik, bir eserde anlatılan duygu, düşünce ve hayallerin bütünüdür. "Sanatçı neyi anlatıyor?" ya da "Ne anlatılmıştır?" soruları içerikle ilgilidir.

Romanda kent insanlarının bireysel yaşamları ve bunun yarattığı bunalımlar anlatılmış.

b. Üslupla İlgili Cümleler

Bir yazar ya da bir eserin dil ve anlatım özelliklerine üslup denir. Üslubun iki boyutu vardır. Biri yazarın tekniği, kurgusuyla; diğeri dil ve anlatım özellikleriyle ilgilidir. Herhangi bir metne yönelttiğimiz "Nasıl anlatılmış?" sorusuna dil ve anlatımla ilgili aldığımız yanıt, yazarın üslubunu ortaya koyar.

İlk öykülerinde sıfatlardan, söz sanatlarından kaçan yalın dili ve ayrıntıları gözlemlemedeki ustalığı ile dikkat çekti.

c. Varsayım Bildiren Cümleler

Varsayım, gerçekte olup olmadığına, olmayacağına bakılmaksızın bir olay ya da durumu bir süre için var kabul etmektir. Varsayım anlamı, "diyelim ki, farz edelim, tut ki, tutalım, kabul edelim" gibi sözcüklerle sağlanır.

Böyle olduğunu kabul edelim, sonra ne yapacaksın?

d. Olasılık Bildiren Cümleler

Olasılık (ihtimal) anlamı taşıyan cümleler "belki, galiba, sanıyorum, "ebilmek, zannederim, herhalde" gibi sözcükler ile kurulur ve bu gibi cümleler kesinlik ifade etmez.

Bu dağlar, yörede bolca bulunan bazaltın renginden dolayı bu ismi almış olsa gerek.

e. Ön Yargı Cümleleri

Bir kimse veya durumla ilgili olarak belirli olay veya görüntülere dayanarak önceden edinilmiş olumlu veya olumsuz yargı (peşin hüküm) ifade eden cümlelerdir.

 Bizi görür görmez yine bağırıp çağıracak.

f. Öneri Anlatan Cümleler

Öneri, bir sorunu çözmek üzere öne sürülen düşüncelerdir. Tavsiye niteliği taşır.

 Başarılı olmak isteyen biri, önce azimli olmalı; daha sonra da sistemli çalışmalıdır.

g. Eleştiri Cümleleri

Eleştiri, bir kişinin, bir eserin olumlu veya olumsuz yönleriyle değerlendirilmesidir. Sınavlarda ise daha çok olumsuz değerlendirme ifadeleri karşımıza çıkar.

 O plansız, daracık sokakların tek katlı ahşap evlerinin küçücük arsalarında şimdi insanların sıkışıp yaşadığı çok katlı apartmanlar yükseliyor.

h. Eşitlik Anlamı Taşıyan Cümleler

Eşitlik, bir şeyin hak geçmeyecek şekilde bölüşürülmesi, paylaşması; bir bütünden herkesin aynı oranda pay alması demektir.

 Elmayı ortasından ikiye bölüp yarısını ona uzattı.

i. Çıkarım Cümleleri

Bir yargıdan hareketle başka bir yargıya varma, başka bir yargıyı çıkarma işidir.

 Yazar beş yılda sekiz kitap çıkardı, bu da onun üretici kişiliğini gösteriyor.

j. Gerçekleşmemiş Beklenti Cümleleri

Beklenti, bir olgunun sonunda gerçekleşmesi beklenen sonuç, bireyin, belli şart ve durumların alacağı biçimler veya kendisinden beklenenler konusundaki on görüşü anlamına gelir.

 Bizi bu sefer daha sıcak karşılayacağını düşünmüştük.

k. Şaşırma Cümleleri

Şaşırma, ne yapmak gerektiğini bilememek, nasıl davranacağını kestirememek, hayret etmektir.

 İspanaktan yaş pasta da yapıyorlarmış, inanamıyorum!

1. Aşamalı Bir Durumu Bildiren Cümleler

Aşamalı bir anlam içeren cümlelerde, bir durumun gitgide ilerlemesi, artması ya da gerilemesi ve azalması anlamı vardır.

✍️ Zavallı kadın sürekli zayıflıyor, her geçen gün biraz daha kâçulüyordu.

m. Tasarı Anlatan Cümleler

Tasarı, bir kimsenin yapmayı düşündüğü şey, olması veya yapılması istenen bir şeyin zihinde olduğu biçimdir.

✍️ Önümüzdeki yaz tatilimi Didim'de geçirmeyi düşünüyorum.

3. Cümlede Anlatım

a. Tanım Cümleleri

Tanımlama bir kavramı, bir durumu özellikleriyle belirleme, işlevini gösterme ya da onu benzerlerinden ayıran yönlerini göstermeye denir.

Tanım cümleleri "Bu nedir?", "Bu şey nedir?" gibi sorulara yanıt verir.

✍️ Özlem, kavuşma gerçekleşmeyince giderek büyüyen ve insanı yiyip bitiren bir duygudur.

BURASI ÖNEMLİ

Bir kavramın tersi söylenerek de tanım yapılabilir.

Dünya masaldan başka bir şey değildir.

b. Özel Yargılı Cümleler

Öznede, yani söz söyleyen kişide oluşan; nesnelerin gerçeğine değil, kişilerin duygu ve düşüncelerine bağlı olan, bu nedenle de kişiden kişiye değişebilen yargılardır.

✍️ Ahmet Haşim'in "Sonbahar" şiirindeki kişileştirme de çok ilgi çekicidir. (Bence)

✍️ "9. Hariciye Koğuşu", Peyami Safa'nın en güzel eseridir. (Bana göre)

c. Nesnel Yargılı Cümleler

Kişilere göre değişmeyen yargılardır. Bu tür yargıların, yorum ve değerlendirme içermeme, kanıtlanabilir özellikte olma, herkes için aynı anlamı taşıma, akla ve mantığa dayalı olma gibi özellikleri vardır.

✍️ Topluluk bu ilk oyundan sonra ikinci oyunun hazırlıklarına başlamış.

d. Değerlendirme Cümleleri

Değerlendirme özelliği taşıyan cümlelerde anlatıcı; bir yapıt, bir sanatçı, bir olayla ilgili olumlu ya da olumsuz belirlemeleri anlatır.

✎ Stravinski: İnsanın, baharın içine saldıgı zincirden kopma arzusunu dile getiren eşsiz bir sanatçıdır.

e. Karşıtlık Bildiren Cümleler

Birbirine karşıt durumları ya da yargıları birlikte veren cümlelerdir. Karşıtlıklara yer vermek, anlatımı belirgin kılar.

✎ Derin boğazlara girdiğinde coşup kopüren ırmaklar, düze inince miskinleşir.

f. Doğrudan ve Dolaylı Anlatımlı Cümleler

Doğrudan Anlatım: Kişilerin söylediği ya da sözün söylendiği biçimde, olduğu gibi aktaran cümlelerin anlatımına denir.

Dolaylı Anlatım: Bir kısıysa ait sözün, anlamı değiştirilmeden ancak anlatıcının kendi ifadesi içinde eritilerek aktarılmasına denir.

✎ Toplantıda başkan: "Artık tutumlu olmamız gerekiyor," dedi. (Doğrudan)

✎ Toplantıda başkan, artık tutumlu olmamız gerektiğini belirtti. (Dolaylı)

g. Betimleme Cümlesi

Okunduğunda akılda bir resim, bir izlenim oluşturabilen cümlelerdir.

✎ Yeşilin açığından koyusuna değin bütün tonlarıyla bezenmiş ağaçların süslediği yamaçlardan, tepelerden geçtik. (Görme)

Cümlede Anlam İlişkileri

1. Neden - Sonuç İlişkili Cümleler

Bir cümlede ifade edilen yargılardan birinin neden, diğerinin sonuç olabilecek biçimde kullanılmasıyla ortaya çıkan cümleler, neden - sonuç anlamı taşır.

✎ Eve geç kaldığı için annesi kızdı.

✎ Sınavda heyecanlandığından bazı soruları yapamadı.

2. Amaç - Sonuç İlişkili Cümleler:

Sonuç bildiren bir yargıyla o sonucun hangi amaçla yapıldığını anlatan bir başka yargıdan oluşan cümlelerdir. Bu ilişki "-mek / -mak için, -mek / -mak üzere, -mek / -mak amacıyla, diye" ilgeçleri ya da "-e , -a" ekiyle kurulur.

✎ İzmir'den buraya sizi görmeye gelmiş.

✎ Bütün bu sıkıntılara sınavı kazanalım diye katlandık.

BURASI ÖNEMLİ

Neden - sonuç cümleleriyle amaç - sonuç cümleleri birbirine benzer. Neden - sonuç cümlelerinde neden gerçekleşir ve bunun sonucu ortaya çıkar. Amaç - sonuç cümlelerinde ise sonuç bellidir ama güdülen amacın gerçekleşip gerçekleşmediği belirsizdir:

✎ Para kazanmak için yurt dışına gitti. (amaç - sonuç)

✎ Parasız kaldığı için yurt dışına gitti. (neden - sonuç)

3. Açıklama İlişkili Cümleler

Bir kavram, durum ya da olguyla ilgili bilgi vermek amacıyla kurulan cümleler, açıklama nitelikli cümlelerdir.

✎ Soruları bilemedi demek ki yeterince çalışmamış

4. Koşul İlişkili Cümleler

Bir durumun, yargının oluşmasını, gerçekleşmesini, bir diğer yargı ile anlatılan koşulun olmasına bağlayan cümlelerdir.

✎ Müzikte armoni parçalanır ya da bozulursa eserin niteliği de değişmiş olur. (dilek - koşul kipi ile)

✎ İnsanlarla iyi geçindikçe sevilir, sayılırsın. (zarf - fiil eki ile)

5. Karşılaştırma Cümleleri

Karşılaştırma, birbirleriyle ilişkili iki varlık, iki kavram ya da herhangi iki şeyi, ortak olan ya da olmayan yönleriyle anlatmaktır. Bağlaç, ilgeç, belirteçler kullanılarak kurulur.

✎ İki satırlık bir konuşma, bir karakteri on sayfalık bir betimlemenden daha başarılı bir biçimde çizebilir.

✎ Sen de ablan kadar başarılı bir öğrencisin.

Cümlede Anlam - Biçim İlişkisi

1. Olumlu Cümle

Yüklemin bildirdiği yargının gerçekleştiğini ya da gerçekleşeceğini bildiren cümlelerdir.

- 📌 Özü gerçek yaşama dayalı tiyatro yapıtları, doğrudur ve güzeldir. (Olumlu ad cümlesi)
- 📌 Onun yazarlıktaki başarısı, gözlem gücünden geliyor. (Olumlu eylem cümlesi)

Olumlu cümleler ikiye ayrılır:

Biçimce ve Anlamca Olumlu Cümle:

Biçimce olumsuzluk bildiren hiçbir sözcük (yok, değil) ya da ekin (-me / -ma, -mez / -maz) kullanılmadığı ve yüklem bil- dirdiği iş ya da oluşun gerçekleştiğinin, gerçekleşeceğini belirtildiği cümlelerdir.

- 📌 Ne zamandır gelmenizi bekliyo-
duk.

Biçimce Olumsuz, Anlamca Olumlu Cümle:

Biçimce olumsuzluk bildiren sözcük (yok, değil) ya da ek (-me/-ma, -mez/maz) bulunduğu halde, olumlu yargı bildiren cümlelerdir.

- 📌 Yaptığınız hataları görmüyor de-
ğilim. (görüyorum)

2. Olumsuz Cümle

Olumsuzluk, eylem cümlelerinde işin, oluşun gerçekleşmediğini, gerçekleşmeyeceğini; ad cümlele-
rinde ise varlığın ya da kavramın bulunmadığını belirtmektir.

- 📌 Eski günlere dönmek mümkün değil artık (Olumsuz ad cümlesi)
- 📌 Bu konuyu çok iyi anlamadım (Olumsuz eylem cümlesi)

Olumsuz cümleler ikiye ayrılır:

Biçimce ve Anlamca Olumsuz Cümle:

Bu cümlelerin yüklemi "-me, -mez" olumsuzluk ekleriyle çekimlenir veya "yok, değil" sözcükleriyle kurulur.

- 📌 Başarı, zannedildiği kadar kolay
elde edilen bir şey değildir.

Biçimce Olumlu, Anlamca Olumsuz Cümle:

- 📌 Gel de bu yaramazlara laf anlat!
(anlatamazsın)
- 📌 Bunları bana nasıl söylersin?
(söyleyemezsin - söylememeliy-
din)

3. Soru Cümlesi

Bir işin yapılıp yapılmadığını sormak, bir şeyin nedenini öğrenmek, durumla ilgili bilgi edinmek ya da kuskuyu gidermek.. gibi amaçlarla kurulan cümlelere soru cümlesi denir

 Hangi arkadaşların daha çalışkan?

4. Ünlem Cümlesi

Korku, acıma, şaşırma, sevinme, kızma gibi ansızın beliren duyguları anlatmaya yarayan cümlelere anlamları yönünden ünlem cümlesi denir.

 Oh, okul bitti, rahat bir nefes alalım!

5. Cümle Tamamlama

Eksik bırakılan cümleyi tamamlarken; sözcüklerin anlamlarına ve aldığı eklere dikkat etmemiz gerekir. Anlamsal ilişki bakımından bu çok önemlidir. Anlam bütünlüğü bozulmamalıdır. Bağlantı için en uygun bağlaçlar ya da edatlar seçilmelidir.

 "Okulumuz Dicle'nin durmadan akan, zaman zaman taşkın, bulanık, zaman zaman — sularına bakıyordu"

Bu cümleye anlam ve anlatım akışına göre "taşkın" ve "bulanık" sözcüklerinin anlamca karşıtları gelmelidir:

taşkın → durgun
bulanık → duru

PARAGRAFTA ANLATIM - ANLAM - YAPI

Bu konuyla ilgili her yıl ortalama
"12-14 soru" sorulmaktadır.

Anlatım Türleri

Bir paragrafta kullanılacak anlatım türü, o paragrafın da içinde yer alacağı metnin varlık sebebi ve özellikleriyle yakın ilişkilidir. Söz gelimi niteliği gereği "olay" merkezinde gelişen bir edebî tür olan hikâye, daha çok öyküleyici ve betimleyici yer yer de açıklayıcı anlatımla oluşturulmak durumundadır. Bu hikâyenin bazı paragraflarında art arda gelişen eylemler anlatılarak öyküleme; bazı paragraflarında bir doğa görünüşü ya da bir kişinin fiziksel özellikleri dile getirilerek betimleme; bazı paragraflarında da bilgi verme amacı güdülerek açıklama yapılabilir. Sonuçta bu hikâyenin genelinde kullanılan anlatım türü öyküleme olsa da metinde betimleme ve açıklama paragraflarına da yer verilebilecektir.

Şimdi bu anlatım biçimlerini inceleyelim:

1. Açıklayıcı Anlatım

Açıklayıcı anlatımda şu özellikler bulunur:

- Dil sadedir, benzetmelere, eğretilemelere ve diğer söz sanatlarına fazlaca başvurulmaz.
- Ders kitapları, ansiklopedi ya da diğer bilimsel yapıtlarda bu anlatım biçimi kullanılır. Nesnel bir anlatımla okur bilgilendirilmek istenir.
- Düşüncüyü geliştirme yollarından tanımlama, örnekleme, tanık gösterme, karşılaştırma, sayısal verilerden yararlanma gibi yollara başvurulur.

Örnek

Bizde, yazılı ilk öyküler Dede Korkut Hikâyeleri olarak kabul edilir. Ne zaman ve kim tarafından yazıldığı tam olarak bilinmemekle birlikte elimizde bazı ipuçları vardır. Kitabın asıl adı Kitab-ı Dedem Korkud Alâ Lisan-ı Taife-i Oğuzhandır. Oğuz boyları arasında oluşan olayların destansı öykülerini anlatır Nazım. nesir (şıır, düzyazı) karışıktır. Adı geçen Dede Korkut, Oğuzların Bayat boyundandır, her öykünün sonunda ortaya çıkar, dualar okur, şiirler söyler (kopuz eşliğinde)

2. Tartışmacı Anlatım

Dinleyenlerin ya da okuyucuların kanılarını, duygu, düşünce ve davranışlarını değiştirmek amacıyla başvurulan anlatım biçimidir.

- Bu anlatım biçimi sorular ve cevaplar içerir, sohbet havası taşır. Bu anlatım biçiminde genellikle öznel ifadeler kullanılır.
- Tartışmacı ve açıklayıcı anlatım çoğu kez iç içedir fakat tartışma öncelikle bir düşünüş ve anlayış çatışmasının ürünü olması yönüyle açıklamadan ayrılır.

Örnek

Kimilerine göre neden Tefvik Fikret "büyük" bir şairdir de Ahmet Haşim yalnızca "iyi"dir? Yahya Kemal, neden yıllarca küçültüldüğü hâlde hâlâ sapasağlam ayakta durabiliyor. Neden biliyor musunuz? Çünkü biz onları gerçek değerlerine göre ele almamışız da ondan. Oysa ele alınan ve işlenen konular bir sanatçı için tek ölçüt olamaz. Çünkü konu sanatçılar için ortak bir malzemedir. Aynı konuyu iki ayrı sanatçı işleyebilir. Ama bunlardan biri kalıcı olurken öteki unutulup gidebilir.

3. Betimleyici Anlatım (Tasvir Etme)

Sözcüklerle resim çizme olarak nitelenebilecek betimleme, varlıkların ya da nesnelerin gözlemlere dayanılarak okuyucunun hayalinde canlandırılmasıdır.

Örnek

Her tepeden ayrı bir Safranbolu görünüyor. Dort mevsim, dört ayrı Safranbolu yaşıyor burada. Karların altındaki Safranbolu'da hiç üşünmez diye düşünüyorum. Çünkü ahşabın sıcaklığı var. Başka yerlerde bazen tabut, bazen beşikse ahşap, burada süslü bir tavan göbeği ya da etrafa sabun ve meyve kokuları yayan bir raftır; her biri bir sanat eseri, rengârenk yatakların konduğu yüklüktür; kadınların genç kızlık, gelinlik ürünleri el işlerinin saklandığı çeyiz sandığıdır. Bunun için Safranbolu evlerinde ahşap, insanın içinde sıcak duygular uyandırıyor.

4. Öyküleyici Anlatım (Hikâye Etme)

Okuyucuyu olay içinde yaşatmak amacıyla olayların, eyleme dönüşmüş olguların anlatımıdır.

Örnek

Diğerleri arkasından, "Eyvahl!" dediler. "Eyvahl!" Bunu yapmamalıydı. İçlerinden, neredeyse suya atlayan kadar genç ve tecrübesiz olan biri: "Aldırmayın!" dedi. "O mahir bir dalgıçtır. Derin sulara dalmaktan yüzme bilmeyenler yasaklanır, mahir dalgıçlar değil." Bir zaman. Birkaç zaman... Birkaç zaman daha... Ne genç balıkçı göründü ne de siyah inci. Bir telas kalabalığında Nil'in merhametsiz koynuna dalan arkadaşları, genç balıkçıyı suyun üzerine ölüme yakın bir baygınlığın kucağında çıkardılar. Ağzından burnundan ve kulaklarından kanlar boşalmaktaydı. "Vurgun yedi," dediler umutsuzlukla. "Kurtulmaz, kurtulsa da sağlam kalmaz."

BURASI ÖNEMLİ

Betimlemeyle öyküleme arasında benzer noktalar vardır:

Öykülemenin temeli, değişen ve birbirini takip eden olaylardır. Cümleler genellikle kısadır ve bu cümlelerin yüklemeleri çekimli eylemlerdir. Betimleyici anlatımda ise zaman adeta durmuş; anlatılanlar sanki bir fotoğraf karesine sığdırılmıştır.

Düşünceyi Geliştirme Yolları

Anlatım biçimi hangisi olursa olsun amaç, karşımızdakilere duygu, düşünce ve tasarılarımızı iletme-ktir. Bunu da düşünceyi geliştirme yollarıyla gerçekleştirebiliriz.

1. Tanımlama

Bir varlık, bir kavram belirgin özellikleriyle tanıtlır. Tanım cümleleri genellikle "denir," yüklemi veya "-dir" ek eylemiyle biter.

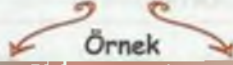
Bu cümleler "Bu nedir?" ya da "Bu kimdir?" sorularına yanıt verir.

Örnek

Bilge insan, kendi düşüncesine, kendi düşüncesi olduğu için önem vermesi, kuşkuyla bakması gereken insandır.

2. Örneklemeye

Bir düşünceyi inandırıcı kılmak, desteklemek için, örneklere başvurma yoludur; böylece düşünce ve duygular somutlanır.

Ben her okuduğum romanda asıl kendime yaklaştığıma inanıyorum. Her biri çok yanılgı gerçeğimizi belli bir yönden açar bana. Neden söz ederse etsin, benı, başkalarını, yaşamayı tanıtır Balzac "Eugenie Grandet"i yazmasaydı, gecem gündüzüm bencillerle geçtiği hâlde nerden bilecektim bencilliği? "Kızıl ile Kara" olmasaydı benim de öz geçmişimden haberim olmayacaktı. Gosta Berling ile kuzeyi dolaşmasaydım, en soğuk geçen kışları bile sevmez, bahar gelince de toprağın coşkusuna kapılmazdım ki.

3. Tanık Gösterme

Ele alınan konuyu inandırıcı kılmak, desteklemek için, alanında bilgisine, deneyimine güvenilen anla kişilerin düşüncelerine başvurmadır.

Tanık göstermede atasözlerinden de yararlanılabilir.

Çocukları ve gençleri daima kendileri için faydalı olacak şeylerle meşgul etmek lazımdır. Alain, "İnsan, yapacak ve yıkacak bir şeyle meşgul olmazsa can sıkıntısından patlar." der. Spor, eğlence, okuma, sanat. Bunlar hem bedeni, hem de ruhu oyalayan ve terbiye eden vasıtalarlardır.

BURASI ÖNEMLİ

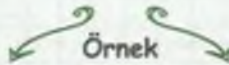
Her alıntı tanık gösterme değildir. Alıntının tanık gösterme olabilmesi için yazarın görüşlerini doğrulaması gerekir.

4. Karşılaştırma

Karşılaştırma üç biçimde yapılır:

a. Benzerliklerden Yararlanma

Birden çok kavramın benzeyen yönlerini karşılaştırmaya denir.

Andre Mauraisiya göre hikâye, romandan çok tiyatroya yakın bir türdür. Tiyatro gibi onun da sağlam bir çatıya, örgüye, becerikli bir sona, kısacası bir "perde"ye ihtiyacı vardır. Hikâyeden film çıkarmak, romandan film çıkarmaktan daha kolay değildir.

b. Karşıtlıklardan Yararlanma

Birden çok kavramın ya da aynı varlığın yalnız karşıt yönlerini bir arada belirtmedir.

Örnek

Edebiyatın konusu insandır, doğadır; edebiyat bütün olanaklarıyla insanı tanıtmaya yönelmiştir. Eleştirinin konusu ise eserdir; amacı eseri tanıtmak ve değerlendirmektir. Edebiyatta dolaysız bir yaratma söz konusudur. Eleştirmen ise dolaylı yaratan kişidir. Yargılanan bir eser olmadıkça eleştiri de olmaz.

c. İlişki Kurma

İlişki kurmada, ayrı zamanlarda ortaya çıkan birbirine benzeyen iki olaydan sonraki, öncekine bağlanarak anlatılır.

Örnek

"Fiyatlara resmen zam yapamayınca lokantacılar porsiyonlardaki yemek miktarlarını azaltma yolunu tutmuşlar. Elbette tutarlar çünkü onlerinde örnek var. Bir zamanlar hükümet, kok kömürünün fiyatını ortirmiş görünmemek için tonu dokuz yüz kiloya indirmişti. Lokantacıya niye kızıyoruz? Üzüm üzüme baka baka kararır, değil mi?"

d. Sayısal Verilerden Yararlanma

Verilen bilgiler araştırma, inceleme, test, istatistik gibi çalışmalar sonucu elde edilen sayısal verilerle desteklenerek paragrafta kullanılır.

Örnek

Günlük alışveriş yeri alışkanlıkları bakımından incelenen ailelerin % 21,1'i pazarlardan ve marketlerden, % 9'u marketlerden, % 69,9'u da sadece pazarlardan alışveriş ettiklerini belirlenmiştir. Bu pazarların çeşit ve fiyat bakımından çekiciliğinin yanı sıra, kırsal kesim alışkanlıklarının bu konuda devam ettiğini göstermektedir.

Anlatım Nitelikleri

1. Açıklık

Anlatılanın kuskuya, belirsizliğe yer vermeyecek biçimde anlaşılır olma özelliğidir. Düşüncelerin kolayca anlaşılabilmesi; o düşüncelerin iyi düzenlenmiş, anlatımının açık seçik olmasına bağlıdır. Açık olmayan anlatımlar için, "kapalı anlatım", "bulanık anlatım", "karanlık anlatım" gibi nitelendirmeler de kullanılır.

Anlatımda açıklık; sözcüklerin, deyimlerin uygun yerde ve anlamda, noktalama işaretlerinin eksiksiz ve yerli yerinde kullanılmasıyla sağlanır.

Örnek

Toprak yola dokaldı.

Toprak, yola dokaldı.

(I. cümlede özne, toprak bir yola dokulmaktadır. II. cümlede ise toprak, bir yola dokulmaktadır. Virgül kullanılmazsa bu anlam ortaya çıkar.)

2. Duruluk

Duruluk, düşünceyi yeterli sözcük ya da sözcük öbeği kullanarak anlatmadır. Duru anlatımda, gereksiz sözlere yer verilmediği için bu anlatım aynı zamanda özlülük niteliğini de taşır.

Örnek

Bu zor ve çetin şartlarda herkes çalışamaz.

Belki ben de sizinle gelebilirim oraya

3. Yalınlık

Yalınlık, anlatımın süsten, gösterişten, özentiden, basmakalıp söyleyişlerden uzak olması niteliğidir

4. Sadelik

Anlatımda, anlamı kolay sezilemeyen sözlerle yabancı sözcüklere yer vermeme niteliğidir Sade bir anlatım, okuru sözlüğe baktırmaz.

5. Akıcılık

Akıcılığı sağlamak için okurken kulağa hoş gelmeyen, akışı engelleyen aynı ya da yakın seslerden oluşmuş sözcüklerin kullanılmaması; sözcük, cümle ve düşüncelerin birbirine kaynaşması; düşüncelerin, duyguların iyi sıralanması, tutarlı bir düzen içinde verilmesi gerekir.

6. Sürükleyicilik

Yapıtı elden bırakamamak, bir solukta bitirme isteği duymak, her sayfada "Şimdi ne olacak?" sorusunu kafamızdan atamamak, o yapıtın sürükleyici olduğunu gösterir.

7. Özlülük

Az sozle çok şey anlatma niteliğidir. Gerekli olduğu kadar sözcük kullanarak okuyucuyu düşündüren, onun söylenenlerden yola çıkarak çağrışımlara ulaşmasına olanak veren, derinliği ve anlam yoğunluğu olan anlatım, özlü bir anlatımdır.

8. Yoğunluk

Bir anlatımın dâşânsel ve duygusal yonden zenginliğıdir. Az sozle derin düşünceleri çağrıştırmaktır. Başka bir söyleyişle bir metnin birden fazla anlam katmanına sahip olmasıdır

9. Doğallık

Doğallık bir duygu ya da düşünceyi içten geldiğı ya da olduğı gibi anlatmadır. Ancak doğallık, sanat yapmama, basitlik ve sıradanlık da demek değildir. Anlatımın düşünceye uygunluğu demektir.

10. Özgünlük

Duygunun, düşüncenin, kavramın ya da bir gerçeğın anlatımının, anlatana özgü nitelikler taşımasına özgünlük denir. Özgün yazılarda sanatçı, başkasının yazılarından farklı ürünler ortaya koyar

Paragrafta Anlam

Paragraf, bir yazıda birbirleriyle anlamca ilgili cümlelerden oluşan düşünce birimidir

İyi kurulmuş bir paragrafta şu özellikler bulunur:

Her cümle kendinden önceki ve sonraki cümleyle dil, anlatım ve anlam yönünden ilişkilidir.

Her cümle paragrafta verilmek istenen ana düşünceyi destekler, açıklar niteliktedir ya da paragraftaki bir cümle ana düşüncenin kendisidir.

Paragrafın genelindeki düşünceye aykırı bir cümle paragrafta yer almaz.

BURASI ÖNEMLİ

Paragraf sorularını yanıtlarken şunlara dikkat ediniz:

- Önce soru kökünü okuyunuz paragrafı bu gözle değerlendiriniz
- Paragrafı iyice okuyup kavramadan seçeneklere geçmeyiniz. son aşamada, yine de problem yaşıyorsanız seçenekleri okuduktan sonra paragrafı bir daha okuyunuz
- Paragrafta geçen anahtar sözcük ya da söz öbeklerine dikkat ediniz. İkileme, deyim, söz öbeğinin cümleye kattığı anlamlara dikkat ediniz.
- Noktalama işaretlerinin hakkını vererek paragrafı okuyunuz.
- Parçanın hangi teknikle (tumdengelim - tümevarım) yazıldığını bulmaya çalışınız.
- Değildir, çıkarılamaz, ulaşılamaz, değinilmemiştir gibi olumsuz ifadelere dikkat ediniz.

Paragrafta Yapı

Paragraf hem giriş, gelişme ve sonuçtan oluşan bir plana hem de bir anlam bütünlüğüne sahiptir.

1. Giriş Cümlesi

Konunun ya da paragrafta işlenecek ana düşüncenin öne sürüldüğü genel bir yargı cümlesidir. Kendisinden sonraki cümleler giriş cümlesine anlam ve anlatımca bağlıdır.

Bir yazının ilk cümlesi olmaya uygun olan cümleler:

- Eleştirmenlerin görüşlerine güvenmeyen sanatçının başarılı olacağına inanmıyorum.
- Türk şiirinde kullanılmış birçok ölçü vardır.
- Okumayan insanlar ile hiçbir işin başarılamayacağını birçok insan kabul ediyor.

Bir yazının ilk cümlesi olmaya uygun olmayan cümleler:

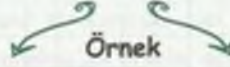
- Eleştirmenin bu görüşüne güvenmeyen sanatçı başarılı olamaz.
- Bundan dolayı, okumayan insanlar ile hiçbir iş başarılamayacağını savunuyorum.
- Türk şiirinde kullanılmış ölçülerden biri budur.

Örnek

Şiir, güncel oteki sanat ürünlerinden daha yatkındır. Şiir beklemez, bekleyemez. Zamanın nabızı gibidir şiir. İster birayden çıksın yola, ister toplumdun, belirli bir dünyanın tarihsel koşullarının yürek atımını verir.

2. Gelişme Cümlesi

Paragrafta gelişme bölümü, daha önce anlatılanların örneklemeye, tanık gösterme, benzetme gibi yollarla desteklendiği bölümdür. Bu bölüm, aynı zamanda, cümleler arasında bağlantı kurmaya yarar

Sözcükler zamanla, çeşitli sebeplerle, çok değişik kavramları karşılar hâle gelebiliyor. / Söz gelimi, önceleri sırf koyun, sığır, deve gibi hayvanların topuna birden mal denirken, bu sözcük bugün daha çok, her türlü taşınabilen servet anlamında kullanılmaktadır. Çünkü bir zamanlar çobanlıkla geçinen dedelerimiz servet olarak yalnız bu büyükbaş hayvanları tanıyorlardı; başka kültür çevreleriyle temasa geçince servet olarak başka nesneleri de öğrendiler. / Böylece mal sözcüğü kültür değişimi sonunda öteki nesneleri de içine aldı.

3. Sonuç Cümlesi

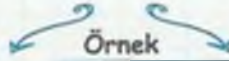
Paragrafta anlatılanların özetlendiği cümledir. Kısa ve öz bir anlam ifade eden bu cümleye çoğu kez kısaca, sözün kısası, denilebilir ki, sonuç olarak gibi bağlayıcı sözcüklerle başlanır.

Sanatçılar eserlerine yapılan eleştirileri nedense kabul etmek istemiyorlar. Çok açık gaflarını bile bir türlü görmek istemiyorlar. "Evet, ama, fakat, hayır, şey, yani, tabi ki dediğiniz yanlış" laflarıyla işi idareye çalışıyorlar. Bilmiyorlar ki iyi sanatçı olmak, eleştiriye açık insanların hakkıdır. Eleştirilmeden başarılı olmak olanaksızdır.

4. Düşüncenin Akışını Bozan Cümleler

Her cümle kendinden önceki ve sonraki cümleyle hem anlam hem de yapı bakımından ilişki içerisinde. Bu yüzden bir paragrafta dil ve düşünce bağlantısı iyi kurulmamışsa, anlatımın akışı bozulur. Paragrafın içerisinde belirtilen düşünceden farklı bir düşünceye değinen cümleler düşüncenin akışını bozar.

(I) Bu kitap, yaşamının değişik dönemlerinden seçilmiş ürünlerden oluşuyor. (II) Ağırılık 1970'lerden önce yazdığım şiirlerde. (III) Son beş yılda dergilerde birçok şiir yayımladım ancak bu şiirleri kitaba almadım. (IV) Anılarımda da belirttiğim gibi bunlar kendimle uzun bir hesaplaşmadan sonra oluşan şiirler. (V) Dolayısıyla beni bütün yöntemlerimle okurlarıma tanıtacaktır.

Bu parçanın üçüncü cümlesi düşüncenin akışını bozuyor. Çünkü I. ve II. cümlede kitaptaki şiirlerden söz edilmiş, III. cümlede ise kitapta olmayan şiirlere değinilmiş, IV. cümlede ise yine kitapta olanlara geçilmiş, V. cümledeki "bunlar" sözü bir önceki cümleye bağlı olduğunu açıkça ortaya koymuştur. III. cümle çıkarılırsa anlam düzelir.

5. Paragrafı İkiye Bölme

Bu konuyla ilgili sorularda iki ayrı düşüncenin işlendiği bir parça verilir ve bu parçanın iki paragrafa bölünmesi istenir.

Örnek

Sanatçının mektupları bir araya getirilerek bir kitap oluşturulmuş. (I) Oluşturulan kitap iki bölüme ayrılmış. (II) Birinci bölümde sanatçının çeşitli kişilere yazın alanında yazdıkları, ikinci bölümde ise ona yazılanlardan alıntılar yer alıyor. (III) Sanatçı şiiri, düz yazıdan daha çok seviyor. (IV) Bir mektubunda: "Şiirin bir tek dizesi bile, koskoca bir yazının anlatmak istediğini bir çırpıda anlatıverir." diyor. (V) Bu söz de onun şiire ilişkin görüşlerini kısaca açıklıyor.

Parçada III. cümleye kadar sanatçının mektuplarından oluşan bir kitabın özellikleri, III. cümleden sonra ise sanatçının sevdiği tür üzerinde duruluyor. Yani yeni bir konuya geçiliyor. Bu da ikinci paragrafa geçilmesini gerektiren bir durumdur.

6. Paragrafa Cümle Ekleme

Bir paragrafın başına, ortasına ve sonuna getirilecek cümle, kendisinden önceki veya sonraki cümleyle dil ve düşünce yönünden bağlantılı olmalıdır.

Örnek

İnsanların beğenileri birbirine uymaz. Belki o kırmızıdan hoşlanıyor, siz yeşili seviyorsunuzdur. Belki o, Wagner'in müziğini beğeniyor, siz Mozart'ı yeğliyorsunuzdur. --- Gördüklerinden ve dinlediklerinden aldığı tat sizinkine uymuyor diye karşınızdakini zevksizlikle, kabalıkla suçlamaya hakkınız yoktur.

Paragrafta asıl anlatılmak istenen farklı beğenileri olan insanların davranışlarının da farklı olacağı, bundan dolayı da insanların suçlanmaması gerektiğidir. Değişik renklerden hoşlanan, değişik müzikler dinleyen insanlar değişik davranışlar sergileyeceğine göre boş bırakılan yere "Çünkü insanların beğenileriyle davranışları arasında ilişki vardır." cümlesi ya da benzer anlama gelen bir başka cümle getirilmelidir.

7. Bir Sorunun Cevabı Olan Paragraflar

Bir de paragrafın ana düşüncesinin sorulan soruyla uyum içinde olması, parçanın sorunun cevabı niteliğinde olması gerekir

Örnek

Bu soru, birçok yazara sorulmuştur. Soruyu yanıtlayanlar arasında, "Kendim için yazıyorum." diyenler de vardır. Eğer bu tür bir yanıt benimsemiş olsaydım, okurlarımı kendimle bütünleştirirdim; yani, "Onlar demek, ben demek" derdim. Oysa ben, beni anlamak için özel bir çaba gösterecek olanlara sesleniyorum.

Bu parçada yazar, "Oysa ben, beni anlamak için özel bir çaba gösterecek olanlara sesleniyorum." diyerek aktif okuyuculara hitap ettiğini belirtmektedir. Böylesine bir yanıt "Yapıtlarınızı oluştururken hangi tür okuru hedefliyorsunuz?" sorusuna karşılık verilebilir.

Paragrafta Konu

Bir paragrafta ele alınan, üzerinde durulan, hakkında söz söylenen olay, nesne, düşünce, durum ya da kavrama konu diyoruz.

Örnek

Her şeyden önce, ilaçlarla ilgili bütün konularda olduğu gibi, burada da halkın eğitimi ne büyük önem verilmelidir. Gerek kurslar gerekse kitle iletişim araçlarıyla motorlu araç sürücülerine bazı ilaçların tehlikeli olabileceği öğretilmeli ve bu ilaçların etkisi geçinceye kadar sürücülerin araba kullanmamaları önerilmelidir Türkiye'de henüz trafik kazalarında, kandaki ilaç düzeyini saptayacak laboratuvarlar geliştirilmediğinden, bazı kazaların nedenleri karanlıkta kalmakta ya da gözden kaçmaktadır.

Bu parçada ne anlatılmaktadır?

"Trafik kazalarında ilaç kullanımının rolü"

BURASI ÖNEMLİ

Paragrafın konusu ana düşünceyle ilgilidir. Konuyu bulduğumuzda ana düşünceyi, ana düşünceyi bulduğumuzda konuyu daha kolay saptayabiliriz.

BURASI ÖNEMLİ

Paragrafta konu sorularında cevabı önce zihnimizde belirlemeli sonra bunu seçeneklerde aramalıyız. Paragrafın konusu genelde ilk cümleden bulunabilir ancak örnekle başlayan paragraflarda konuyu paragrafın genelinde aramalıyız.

Paragrafta Ana Düşünce

Bir paragrafta işlenip geliştirilen temel fikre ya da konunun belli bir yönünün ele alınmasıyla verilmek istenen mesaja ana düşünce denir.

Ana Düşünce Cümlesinin Özellikleri

Ana düşünce cümlesi konuyu değil, genel bir yargıyı bildirir, konudan hareketle yazarın savunduğu temel görüşü açıklar.

Genelle ilişkin bir yargının ifadesidir, olasılık ya da açıklama anlamı taşımaz.

Paragraftaki yardımcı düşünceleri kapsayan en geniş düşünce cümlesidir.

Ana düşünce, paragrafın giriş, gelişme ya da sonuç cümlelerinde verilebileceği gibi paragrafın tamamına da yayılmış olabilir. Bu durumda seçeneklere bakmadan verilmek istenen mesajı (ana düşünceyi) belirlemeliyiz.

Örnek

Bir yazar, "Yazdıklarımı dağdaki çoban da anlasın, profesör de yavan bulmasın" diyordu. Mevlana'nın dile getirdiği bir başka gerçeği de göz ardı etmeyelim. "Anlattıklarınız, karşınızdakinin anlayabildiği kadardır." Evet, sorun: dönüp dolaşıp anlayabilmekte düğümleniyor.

Ana düşünce: Kişilerin kavrama düzeyleri birbirinden farklıdır

Paragrafta Yardımcı Düşünceler

Yardımcı düşünceler, ana düşünceyi destekleyen, açıklayan, örnekleyen, ana düşüncenin daha iyi anlaşılmasını sağlayan yorgılardır.

Örnek

Yazı, sözden üstündür. Kaltaran gerçek okulu yazıdır. Yazı bulunmamış olsaydı, insanlık kendini bu derece tanımayacak, uygarlık yerinde sayacaktı. Çünkü yazı, duyguların, düşüncelerin, bilgilerin, zekânın fotoğrafı, düşünen kafaların gölgesi, insanoglunun olüme karşı bulabildiği tek çaredir. "Söz uçar, yazı kalır." Yazı, insan aklının en güzel buluşudur.

Bu paragraftaki yardımcı düşünceler:

Yazı, uygarlığın ilerlemesini sağlamıştır.

İnsanlık, kendini yazı ile daha iyi tanımıştır.

Yazıya aktarılan bilgi ve düşünceler unutulmaktan kurtulur.

Paragrafta Tanıtılan ya da Konuşan Kişi Özellikleri

Bazı paragraflarda bir sanatçı, yazar ya da herhangi bir insandan söz edilir, bu kişiler kendilerinden ya da bir başkasından söz ederler.

BURASI ÖNEMLİ

Bu tür sorularda kişiyi tanıtan anahtar sözler veya söz grupları iyi belirlenmeli, özellikle belirtmek istenen özellik iyi saptanmalıdır. Bazen parçada tanıtılan kişinin özelliği olmayan ayrıntı da sorulmaktadır.

Örnek

Bosluk gelip ona sahip olmuştur. Bir mumya gibiydi. Sabahtan akşama kadar sokaklarda dolaşıyor. kendini yapan kişinin yüzüne gülümseme çizmeyi unuttuğu bir oyuncak, bir korkuluk gibi hissediyordu. Motosikletiyle kent merkezinde, kentin arka sokaklarında sürüklenip duruyordu. Motosikletlerden yalnızca bir bara girmek ve bedenine yakıt almak için iniyordu.

Paragrafta Başlık

Başlık paragrafın adıdır. yani o paragrafın konusunu en açık biçimde tanıtan bir simgedir. Paragraf bir düşünce birimi olduğu için başlık da bu düşüncüyü bir iki sözcükle özetleyebilecek nitelikte olmalıdır.

Örnek

Dünya bugüne kadar, çok yazandan ve az okuyandan ibaretti. Bu artık değişecektir. Öğrenim zorunluluğu, ruhlara aydınlığı getirecektir. Bundan sonra bütün ilerlemeleri, okumuş kimseler yaratacaktır. Maddi ve manevi iyiliklerin genişliği, tüm zekâların genişliğine eşittir.

Paragrafın başlığı: "Okumanın Önemi" olabilir.

→ SES BİLGİSİ

Bu konuyla ilgili her yıl ortalama "1-2 soru" sorulmaktadır.

Sesler

Ses: Bir dilin en küçük birimidir.

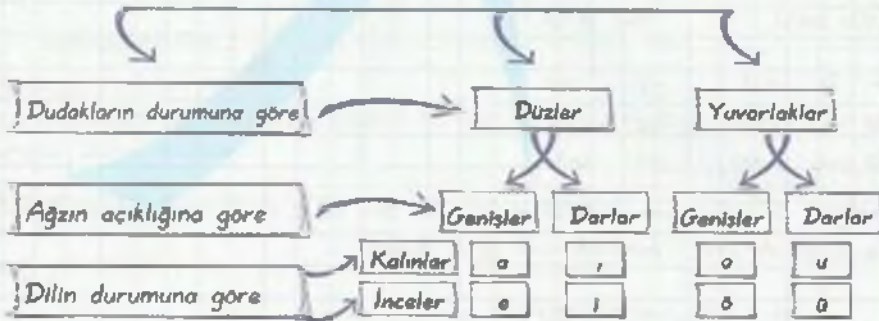
Sesler, ses yolundan çıkışlarına göre ikiye ayrılır:

1. Ünlüler

Ünlüler, ses yolundan hiçbir engelle uğramadan çıkarlar. Tek başlarına okunur ve hece olabilirler. Türkçede 8 ünlü vardır: a, e, ı, i, o, ö, u, ü.

Bunlardan dördü ince (e, i, ö, ü), dördü kalın (a, ı, o, u) ünlüdür.

a. Büyük Ünlü Uyumu

Ünlülerin kalınlık incelik yönünden gösterdiği uyumdur. Türkçede sözcüğün ilk hecesindeki ünlü kalınsa diğerleri de kalın; ilk hecesindeki ünlü inceyse diğer ünlüler de ince olur. Bu kurala büyük ünlü uyumu denebileceği gibi kalınlık - incelik uyumu da denir.

"Kalınca, duyarsız, barışmak, uyumsuzluk, korkak" sözcükleri kalın ünlülerden; "sensizlik, çözüm-süz, bilmek, kesici, keklik" sözcükleri ince ünlülerden oluşmuştur. Bu sözcükler büyük ünlü uyumuna uymaktadır.

Büyük Ünlü Uyumu İle İlgili Özel Durumlar

✎ Tek heceli sözcüklerde bir tek ünlü bulunduğu için ünlü uyumu aranmaz.

Gel, yaz, ev, gül, aç, kol, bes...

✎ Birleşik sözcüklerde büyük ünlü uyumu aranmaz

uyurgezer, Atatürk, Anıttepe...

✎ Türkçede ekler eklendikleri sözcüklerin son hecelerindeki ünlüden etkilenir ve eklerin ünlüleri değişime uğrar.

Örnek

✎ "sabahki, sabahleyin, bekliyor, yeşilimtrak, anlatırken" örneklerinde görüldüğü gibi, "-yor, -ken, -ki, -leyin ve () mtrak" ekleri değişime uğramadıkları için büyük ünlü uyumu kuralına ters düşmüştür.

✎ "oğlenki, oğlenleyin, geceleyin, bakıyor, "kırmızımttrak, eğlenirken" örneklerinde görüldüğü gibi "-yor, -ken, -ki, -leyin, -mtrak" ekleri yine değişime uğramamış ancak eklendikleri sözcüklerin ünlülerinden dolayı büyük ünlü uyumuna ters düşmemiştir.

b. Küçük Ünlü Uyumu

Ünlülerin sözcükte düzlük-yuvarlaklık yönünden gösterdiği uyumdur. Türkçede bir sözcüğün ilk hecesinde düz ünlülerden biri (a, e, i, ü) varsa takip eden hecede de düz ünlü bulunur.

a. e. i. ü → a. e. i. ü
(düz ünlü) (düz ünlü)

be - lir - le - mek	ya - nıt
düz düz düz düz	düz düz
anla anla anla anla	anla anla

Bir sözcüğün ilk hecesinde yuvarlak ünlülerden biri (o, ö, u, ü) varsa diğer hecede ya düz - geniş ünlü (a, e) ya da dar - yuvarlak ünlü (u, ü) bulunur.

o. ö. u. ü → a. e (düz - geniş ünlüler)
→ u. ü (dar - yuvarlak ünlüler)

ko - ru - yu - cu
yuvarlak anla → dar - yuvarlak ünlü

ku - cak - la - mak
yuvarlak anla → düz ünlü
→ düz geniş ünlü

BURASI ÖNEMLİ

"-yor" eki kimi zaman büyük ünlü uyumuna uysa da küçük ünlü uyumuna her zaman ters düşer. "kosuyor, hopluyor, ağlıyor..." sözcükleri Türkçedir. Ancak bunlar "-yor" ekinden dolayı küçük ünlü uyumuna aykırıdır.

BURASI ÖNEMLİ

"o ve ö" ünlüleri çok heceli Türkçe sözcüklerin yalnızca ilk hecesinde bulunabilir. Bu kurala uymayan tüm sözcükler yabancı kökenlidir ve küçük ünlü uyumuna uymaz. telefon, radyo, televizyon, otobüs, otomobil, kooperatif.

Ünlülerle İlgili Ses Olayları

a. Ünlü Düşmesi (Hece Düşmesi)

İkinci hecesinde dar ünlü (ı, i, u, ö) bulunan bazı sözcüklere, ünlüyle başlayan bir ek gelirse, ikinci hecedeki dar ünlü düşer.

BURASI ÖNEMLİ

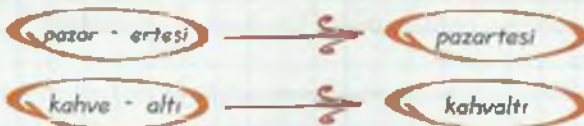
Hece düşmesine uğrayabilecek sözcüklerle kurulan ikilemelerde bu ses olayı gerçekleşmez. omuz omuza, burun buruna

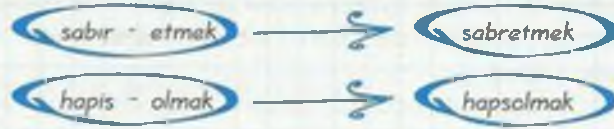
Sözcük türetilirken, yani yapım eki alırken ünlü düşebilir.

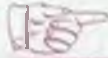
Sözcükler birleşirken ünlü düşmesi olabilir.

Yardımcı eylemle kurulan kimi birleşik eylemlerde ünlü düşmesi meydana gelir.

"ile, imiş, ise, idi, iken" sözcükleri ünsüzle biten sözcüklere eklenirken başlarındaki "i" anlasa düşer.

BURASI ÖNEMLİ

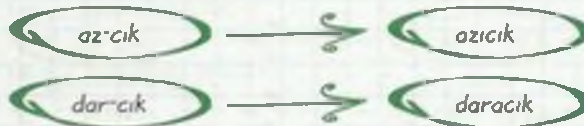
Birleşik sözcük kurallarıyla oluşmuş ancak ölçü zorlamasından ya da söyleyiş kolaylığından kaynaklanan ünlü düşmeleri de gözlenir. Bunlar da yazıya geçebilir.
"Karaoğlan, noldum, noleyim, naber, nalsun..."

b. Ünlü Türemesi

"m, p, r, s" seslerinin yardımıyla pekiştirilen sözcüklerde ünlü türemesi görülebilir.

"-cık (-cik) ekiyle türetilen kimi sözcüklerde ünlü türemesi meydana gelir.

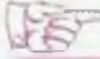

BURASI ÖNEMLİ

Kimi pekiştirmelerde ünlüyle birlikte ünsüz türemesi de görülebilir.
sırılsıklam, çırılçıplak...

c. Ünlü Daralması

"a / e" dar-geniş ünlüleriyle biten eylemler "-yor" eki aldığında sözcüğün sonundaki ünlü dar ünlüye (ı, i, u, ü) dönüşür.

BURASI ÖNEMLİ

"y" kaynaştırma ünsüzü "de-, ye-" eylemleri dışında düz - geniş (a-e) ünlüyle biten eylemlere geldiğinde sadece konuşmada daralma olur. yazıda olmaz, yazıda kullanılmışsa yazım yanlısına yol açar.

BURASI ÖNEMLİ

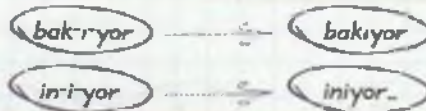
Bazı sözcüklerde "-yor" eki kullanılmadığı halde, ünlü daralması olabilir. "Ye- ve de-" sözcüklerine ünlü ile başlayan ek geldiğinde araya "y" kaynaştırma ünsüzü girer ve bu kaynaştırma ünsüzü sözcükleri kökündeki "e"leri "i"ye dönüştürür.

de-ye diye, de-yen diyen

BURASI ÖNEMLİ

Ünsüzle biten sözcüklere "-yor" eki eklendiğinde araya giren dar ünlü, ünlü daralmasını örneklemes.

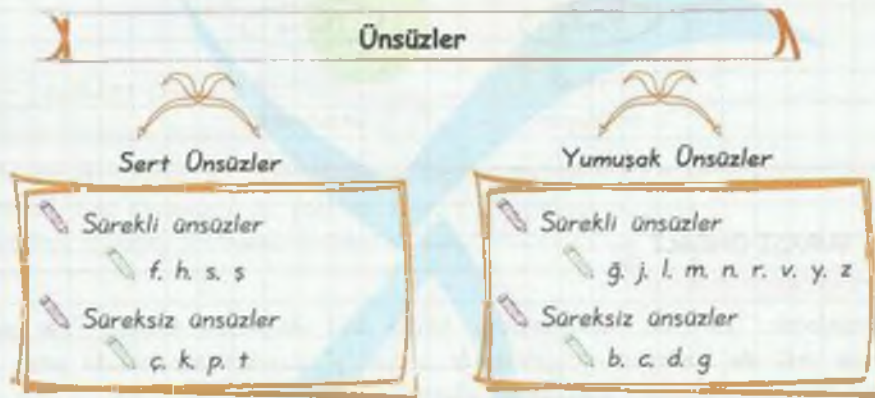
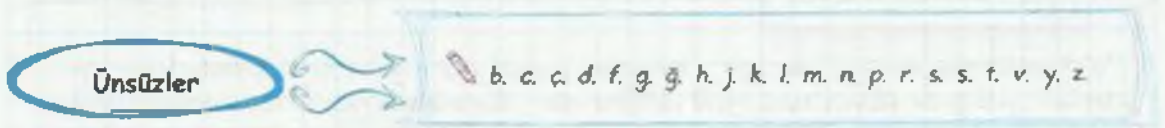
d. Ünlü Değişmesi

Türkçede sözcükler ek aldığında, köklerinde değişiklik olmaz. Bu kural iki sözcük için gerçesizdir:

2. Ünsüzler

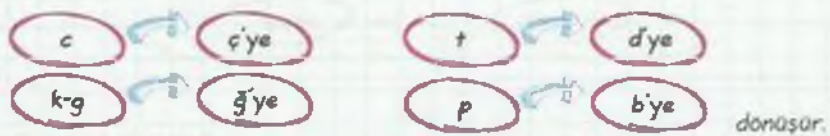
Türk alfabesinde 21 ünsüz vardır. Bunlar "e" anlusu olan yardımcıyla söylenebilir

Ünsüzlerle İlgili Ses Olayları

1. Ünsüz Yumuşaması (Değişimi):

Sert - süreksiz ünsüz (ç, k, p, t) ile biten bir sözcükten sonra anlaıyla başlayan bir ek gelirse sözcüklerin bazılarında sonda bulunan ünsüzlerden

BURASI ÖNEMLİ

Kıymı tek heceli sözcüklerde yumuşama olmaz

kürk-a → kürka

süt-a → süta

Özel adlarda yumuşama olmaz

Zeynep-in → Zeynep'in

Zonguldak-a → Zonguldak'a

Dilimize, yabancı dillerden girmiş birçok sözcükte yumuşama olmaz.

Devlet-imiz

Hürriyet-imiz

Hukuk-u

2. Ünsüz Benzeşmesi (Sertleşmesi)

Türkçede sert ünsüzlerle (ç, f, h, k, p, t, s, ş) biten sözcüklerden sonra "c, d, g" ünsüzleriyle başlayan bir ek (-ci, -ce, -cik, -gi, -gin, -di, -de, -den...) gelirse ekin başındaki "c, d, g" ünsüzleri, kendilerinden önce gelen sert ünsüzlerden etkilenerek sertleşir ve bu ünsüzlerden

c

ç'ye

d

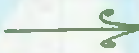
t'ye

g

k'ye

dönüşür. Buna "sert ünsüz benzeşmesi" ya da "ünsüz sertleşmesi" denir.

sınıf-da

sınıfta

sokak-dan

sokaktan

BURASI ÖNEMLİ

Bu kural, sayıların rakamla yazılışlarında da geçerlidir. Buna göre rakamlar okunur ve okunuşu p, ç, t, k, f, h, s, ş harflerinden biriyle biterse, ekler de sertleşir. Buna uyulmazsa yazım yanlış yapılmış olur.

Saat 05.00'de geldim. (Yanlış)

Saat 05.00'te geldim (Doğru)

Bu kural kısaltmalara getirilen ekler için de geçerlidir.

TEDAŞ'ta

BOTAŞ'tan

Birleşik sözcüklerde ünsüz benzeşmesi olmaz

başbakan

dikdörtgen

3. Ünsüz Düşmesi

“k” ünsüzü ile biten sözcükler “-cik, -cik, -cek” ekini aldığında sözcüğün sonundaki “k” sesi düşer.

“k” ünsüzü ile biten sözcükler, “I” yapım ekini alıp eylem yapılırken sözcüğün sonundaki “k” ünsüzü düşebilir.

4. Ünsüz Türemesi

Bazı tek heceli sözcükler anlâ ile başlayan bir ek aldıklarında veya “etmek, eylemek, olmak...” yardımcı eylemleriyle birleştiklerinde asıl sözcüğün sonundaki ünsüz ikizleşir. Buna ünsüz türemesi denir.

Pekiştirmelerdeki “m, p, r, s” ünsüzleri türeme olarak kabul edilir.

Kaynaştırma Harfleri (Koruyucu Ünsüzler)

a. “ş” Kaynaştırma Ünsüzü

Oleştirme sayı sıfatlarında kullanılır.

İki-ş-er, altı-ş-ar.

b. “s” Kaynaştırma Ünsüzü

Üçüncü tekil kişi iyelik ekinden önce kullanılır. Daha çok isim tamlamalarında tamlanan görevindeki sözcükte görülür.

Çocuğun oda-s-ı

c. “n” Kaynaştırma Ünsüzü

Zamirlerden sonra ek geldiğinde kullanılır.

O-n-a haber verin.

İyelik eklerinden sonra hâl eki gelirse kullanılır.

Çocuğun kitabı-nı almışlar.

✎ Tamlayan eklerinden önce kullanılır.

Soba-nın kapağı düşmüş.

d. "y" kaynaştırma ünsüzü

✎ Yukarıdaki kuralların dışında olan her yerde "y" kaynaştırma harfi kullanılır.

Oda-ya girdim.

Dudak Ünsüzlerinin Benzeşmesi (m - b Uyumu)

"b" dudak ünsüzü kendinden önce gelen diş ünsüzü "n" yi "m" ye dönüştürür

BURASI ÖNEMLİ

Özel ve birleşik isimlerde, rütbe isimlerinde bu kurala uyulmaz

✎ Binbaşı

✎ İstanbul

Ulama

Ünsüzle biten sözcükten sonra ünlüyle başlayan bir sözcük gelirse, iki sözcük birbirine bağlanarak okunur. Buna ulama denir.

✎ "Senden ayrıldığım an hayat benim için bitti." cümlesinde üç yerde ulama yapılmıştır.

BURASI ÖNEMLİ

Sözcükler arasında herhangi bir noktalama işareti varsa ulama yapılmaz.

Yangın, iki saatte güçlükle söndürüldü.

YAZIM (İMLA) KURALLARI

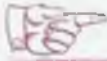
Bu konuyla ilgili her yıl ortalama "1-2 soru" sorulmaktadır.

Bir dilin sözcüklerini yazıya geçirirken uyulan kurallara yazım (imla) kuralları denir.

Büyük Harflerin Kullanıldığı Yerler

1. Her cümle büyük harfle başlar.

Sanatsız yaşamak, boş ve anlamsız yaşamaktır.

BURASI ÖNEMLİ

Tırnak veya parantez içindeki cümleler daima büyük harfle başlar. Noktalama, tırnağı kapatmadan tamamlanır. tırnağı veya parantezi kapattıktan sonra küçük harfle devam edilir.

Yahya Kemal "Şiir benim için vazgeçilmezdir." demistir.

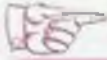
2. Özel adlar büyük harfle başlar.

Kişi ad ve soyadı: Yusuf Ziya Uysal, Ahmet...

Yer adları: Mus Ovası, Meriç Nehri...

Ölke adları: Türkiye, Bulgaristan...

Kitap, dergi, gazete adları: Çalikusu, Harriyet gazetesi, Hece dergisi...

BURASI ÖNEMLİ

Yapıt adları ve başlıklarda geçen bağlaçlar küçük harfle başlar. Başlığın tamamı büyük harfle yazılmışsa bağlaç ve edotlar da büyük harfle yazılır.

Halit Ziya, Mavi ve Siyah romanıyla anüne ün katmıştır.

SAVAŞ VE BARİŞ

Kurum, kuruluş adları: İstanbul Üniversitesi...

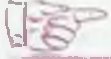

BURASI ÖNEMLİ

Kurum, kuruluş adlarına gelen ekler kesme işareti ile ayrılmaz.

Çankaya Kaymakamlığından

- Dil adları: Türkçe...
- Din ve Mezhep adları: İslamiyet...
- Hayvanlara verilen özel adlar: Yumyum...

BURASI ÖNEMLİ

Özel adlara bağlı unvan ve lakaplar özel adlardan önce de sonra da gelse daima büyük harfle başlar.

Davaylo Avukat Ali Bey ilgilenecek.

BURASI ÖNEMLİ

'Ay, Güneş, Dünya' ve diğer gezegen adları gökbilimle ilgili anlamıyla kullanılırsa büyük harfle, diğer durumlarda küçük harfle başlar.

Artık Dünya'nın Güneş'e uzaklığı biliniyor.

Sen benim güneşimsin.

3. Yön bildiren adlar, yönünü bildirdiği addan önce gelirse büyük, sonra gelirse küçük harfle başlar.

- Doğu Anadolu'yu baştan sona gezdim.
- Bu derste Anadolu'nun doğusunu göreceğiz.

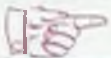
BURASI ÖNEMLİ

Yer-yön bildiren sözcükler eğer bir insan topluluğunun yerini tutuyorsa büyük harfle başlatılmalıdır.

Doğu'dan gelecek haberleri merakla bekliyoruz.

4. Tarihler arasında kullanılan gün ve ay adları büyük harfle başlar. (Tarih, kesin olarak belliyse büyük harfle yazılır.)

- 20 Şubat 1994 Salı günü bir oğlu oldu.
- Buraya her yıl şubat ayında gelirler.

BURASI ÖNEMLİ

Millî ve dinî bayramlarla özel günlerin isimleri büyük harfle başlar.

- Cumhuriyet Bayramı
- Öğretmenler Günü
- Ramazan Bayramı

"De" nin Yazımı

Bağlaç olan "de" her zaman ayrı yazılır. "da" biçimine de girebilir ancak bu bağlacın ünsüzü kesinlikle sertleşmez

- ✎ Senin sözlerin de onu kararından döndüremez.
- ✎ Yarınki yarışmaya Osman da katılacak

BURASI ÖNEMLİ

Bağlaç olan "de" cümleden çıkarıldığında cümlelerin anlamı bozulmaz, anlamda küçük bir değişiklik olabilir.

- ✎ Bizim takım (da) sezonu açtı.
- Durum eki olan "-de" cümleden çıkarıldığında cümlelerin anlamı bozulur.
- ✎ Öğretmenimi dersane (de) bekledim.

BURASI ÖNEMLİ

Bağlaç olan "de": "bile, dahi, üstelik, ama, fakat" gibi anlamlarda kullanılabilir:

- ✎ Böyle kolay soruları ben de (bile) çözebilirim.
- ✎ Yazısını okudum da (fakat) ne dediğini anlamadım.
- Durum eki olan "-de", kendinden önceki sözcüğe birleşik yazılır. ünlü uyumuna ve ünsüz benzeşmesi kuralına uyar:
- ✎ Dershanemizde dersler sabah dokuzda başlar.
- ✎ Aradığınız bilgileri bu kitapta bulabilirsiniz.

"Ki"nin Yazımı

- ✎ Bağlaç olan "ki" her zaman ayrı yazılır.
- Dazenli çalışmalıyız ki sınavda başarılı olalım.

BURASI ÖNEMLİ

Kimi sözcüklerle "ki" bağlacı birleşip kalıplaşmıştır. "ki"nin bu sözcüklerden ayrı yazılması yazım yanlışına neden olur:

hâlbuki, mademki, oysaki, meğerki, sanki, belki, çünkü, illaki

BURASI ÖNEMLİ

"ki" ekini alan sözcüklere "-ler" eki getirildiğinde ortaya anlamlı bir sözcük çıkar. Ama "ki" bağlacından sonra "-ler" eki getirilemez.

Bahçedeki güller costu. (Bahçedekiler. anlamlıdır: "ki" ektir ve birleşik yazılmalıdır)

Seni özlediki buraya gelmiş. (Özledikiler. anlamsızdır: "ki" bağlaçtır ve ayrı yazılmalıdır.)

"Mi" Soru Edatının Yazımı

Bu edat: kendisinden önceki sözcükten ayrı, kendisinden sonraki eklerle bitişik yazılır.

Beni yeterince anlıyor musunuz?

BURASI ÖNEMLİ

Özel adlardan sonra geldiğinde özel adlarla, "mi" arasına kesme işareti konmaz.

Sana bu olayı Ali mi anlattı? → Yanlış

Sana bu olayı Ali mi anlattı? → Doğru

İkilemelerin Yazımı

İkilemeyi oluşturan sözcükler ayrı yazılır ve ikilemelerin arasına noktalama işareti konmaz.

Aşağı - yukarı bütün işlerimizi bitirdik. (Yanlış)

Aşağı yukarı bütün işlerimizi bitirdik. (Doğru)

Pekiştirmelerin Yazımı

Pekiştirmeli sözcükler daima bitişik yazılır.

Tertemiz bir sayfa açalım artık hayatımızda.

Masmavi gözleriyle bakıyordu yüzüme.

Sayıların Yazımı

Deneme ve anlatı türü yazılarda, özel mektuplarda kesinliği bulunmayan kaçak sayılar yazı ile gösterilir.
En sonunda, otuz beş yıllık özlem sona erdi.

Bilimsel yazılarda, kesinlik aranan konularda sayı rakamla gösterilir.
Türkiye'nin en uzun nehri olan Kızılırmak 1355 km'dir.

Sayılar yazıyla yazıldığında basamaklar ayrı ayrı yazılır.
Bu iş için kırk iki kişi başvurdu.

Çek senet üzerine yazılan sayılar birleşik yazılır.
Bu daire için yüzondörtbin TL'lik bir senet imzaladım.

Çok sıfırlı büyük sayıların ana basamağı rakamla, diğer bölümleri yazıyla yazılabilir.
Ankara'da 4 milyon insanın yaşadığı zannediliyor.

Sayılar gelen ekler sayının okunusuna göre getirilmelidir.
Bana 3'de geleceğini söylemişti. (Yanlış)
Bana 3'te geleceğini söylemişti. (Doğru)

Birleşik Sözcüklerin Yazımı

Birleşirken ses düşmesine uğramış kaynana, (kayın-rana) kaynata (kayın-ata) gibi sözcükler ile dilimize Arapçadan girmiş olup birleşirken ünlü düşmesi ya da ünlü türemesi olan "devret-, kaydet-, hapset-, kahret-, kaybol-, hisset-" gibi sözcükler bitişik yazılır.

BURASI ÖNEMLİ

Etmek, olmak yardımcı eylemleri önündeki adlarla birleşirken önündeki adda bir ünlü düşmesi ya da bir ünsüz türemesi varsa bitişik, yoksa ayrı yazılır.
emretmek, hasta olmak...

Anlamca kaynaşmış "elver-, başvur-, öngör-, varsay-" gibi kaynaşmış eylemler bitişik yazılır.

 Kurallı birleşik fiiller bitişik yazılır.

Yapıverdi, Alıverdi, Öpüver, Koşuver... (Tezlik birleşik fiili)

Yapabildi, Yürüyebiliyor, Çalışabilmiş.. (Yeterlilik birleşik fiili)

Bakakaldı, Süregelmiştir, Koşodursun... (Süreklilik birleşik fiili)

Bayılayazdı, Düşeyazdı, Öleyazdı... (Yaklaşma birleşik fiili)

 "üst, alt, üzeri, bas, perver, perest, zode, name, oto, tele, hane" gibi sözcüklerle kurulan anlatılar bitişik yazılır.

ayaküstü, akşamüstü, suçüstü...

başparmak, başçavus, elebaşı...

 "Birtakım" sözcüğü belgisizlik bildiriyorsa bitişik yazılır. "bir" sözcüğü "takım" sözcüğünün sayısını belirtiyorsa ayrı yazılır.

Beni birtakım düşünceler kararımdan vazgeçiremez.

Eve yeni bir takım aldım

 İçinde bulunduğumuz gün ve dönem dışında belirli bir tarihi gösteren "bu gün" sözcüğü ayrı yazılır.

Bugün sizinle görüşmeyi düşünmüyorum

Kurtuluş Savaşının başlamış olduğu bu günlerde herkes perişan durumdaydı.

 "şey" sözcüğü hiçbir zaman başka bir sözcükle birleşik yazılmaz.

hiçbir şey, çok şey...

 Organ adlarıyla insana özgü isim ve sıfatlarla kurulmuş "aslanağzı, keçi boynuzu, kuşburnu, camgüzeli" gibi hastalık, eşya, bitki ve hayvan adları bitişik yazılır.

Kısaltmaların Yazımı

Sözcüklerin baş harflerinin alınmasıyla oluşturulan kısaltmalar daima büyük harfle başlar ve araya nokta konmaz. Bu kısaltmalara ek getirilirken, harflerin ifade ettiği sözcükler söylenmez sadece harfler okunarak getirilir.

 Eşim TDK'nda işe başladı. (Yanlış)

 Eşim TDK'de işe başladı. (Doğru)

BURASI ÖNEMLİ

Element ve ölçü isimlerinin kısaltılmasında, tamamı büyük harfle yazılan kısaltmalarda nokta kullanılmaz Bunun dışında tamamı büyük harfle yazılmayan diğer kısaltmalarda nokta kullanılır.

C (Karbon), Fe (Demir), m (metre), cm (santimetre)...

Ar. (Arapça), Prof. (Profesör), vb. (vebenzeri), vs. (vasaire)...

Satır Sonunda Sözcüklerin Bölünmesi

Bir sözcük satır sonuna geldiğinde hecelenerek bölünür. Bitişik yazılan birleşik sözcükler hecelerine ayrılırken basit bir sözcükmiş gibi ayrılır.

örnek	Demet	Deme	örnek
	evler..... (Yanlış)	teveler..... (Doğru)	

Ses Olaylarıyla İlgili Yazım Kuralları:

Önsüz değişimi (yumuşaması) yazıya yansıtılır ancak özel adların yumuşaması yazıya yansıtılmaz.

Ahmed'in → yanlış

Ahmet'in → doğru

Sert ünsüzlerin benzeşmesi yazıya yansıtılır.

simtci → yanlış

simitçi → doğru

Dudak ünsüzlerinin benzeşmesi (iç ses benzeşmesi) yazıda gösterilmelidir.

sümböl → yanlış

sümbül → doğru

BURASI ÖNEMLİ

Kimi özel adlarda ve birleşik sözcüklerde n'li yazılış doğrudur.

Saframbolu → Yanlış

Sofranbolu → Doğru

Unla düşmesi yazıda gösterilir.

fikiri → yanlış

fikri → doğru

"y" kaynaştırma ünsüzünden kaynaklanan söyleyişteki daralma yazıya yansıtılmaz.

görmeyecekmiş → yanlış

görmeyecekmiş → doğru

Söyleyişte bazı sözcüklerde yer değiştirme (göçüşme, metatez) olur ancak bunlar yazıya yansıtılmamalıdır.

yanlız → yanlış

yalnız → doğru

Yazımı Karıştırılan Sözcükler

Yanlış	Doğru	Yanlış	Doğru
orjinal	→ orijinal	herkez	→ herkes
stajer	→ stajyer	ızdırab	→ ıstırap
entellektüel	→ entelektüel	ıspot	→ ispat
koreografi	→ koreografi	kirbit	→ klbrit
herhangibir	→ herhangi bir	klprik	→ kırpık
hiç bir	→ hiçbir	nalet	→ lanet
bir takım	→ birtakım	mahsun	→ mahzun
bir kaç	→ birkaç	maydonoz	→ maydanoz
bir çok	→ birçok	laylon	→ naylon
yada	→ ya da	raslantı	→ rastlantı
birden bire	→ birdenbire	sarmısak	→ sarımsak
herşey	→ her şey	süpriz	→ sürpriz
hoşgeldin	→ hoş geldin	şöför	→ şoför
asvalt	→ asfalt	tasfir	→ tasvir
çember	→ cember	traş	→ tıraş
direk	→ direk (doğrudan)	yalnıs	→ yanlış
eşki	→ ekşi	yanlız	→ yalnız
espiri	→ espri	fiat	→ fiyat
filim	→ film	fayiz	→ faiz

NOKTALAMA İŞARETLERİ

Bu konuyla ilgili her yıl ortalama "1-2 soru" sorulmaktadır.

Noktalama İşaretleri

Yazıda karışıklıkların önüne geçmek, yanlış okumayı önlemek, okumayı ve anlamayı kolaylaştırmak, cümlelerin yapısını ve duraklama yerlerini belirlemek, sözün vurgu ve ton gibi özelliklerini belirtmek için kullanılan işaretlere noktalama işaretleri denir.

Nokta (.)

- ✎ Yargı bildiren, tamamlanmış cümlelerin sonuna konur.
- ✎ Artık ana dili başbatın işitilmez olmuştu.
- ✎ Bazı kısaltmaların sonuna konur.
- ✎ Prof. Doç. Dr. İst. s. vb...

BURASI ÖNEMLİ

Ölçme birimlerinin kısaltmalarının sonuna nokta konmaz.

M, cm, g, kg, l, C, Fe

- ✎ Sayılardan sonra sıra belirtmek için "-nci" ekinin yerine kullanılır.
- ✎ 50. yıl kutlamaları gerçekleştirildi.
- ✎ Üçlü gruplara ayrılan sayılar arasına konur.
- ✎ 12584.000
- ✎ Tarihlerde gün, ay ve yıl bildiren rakamların arasına konur.
- ✎ 05.02.1972

BURASI ÖNEMLİ

Ay adları yazıyla gösterilirse nokta kullanılmaz:

29 Ekim 1923

Saat bildiren sayılarda saat ile dakika arasına konur.

08.30

Bir yazının maddelerini gösteren rakam ve harflerden sonra konur.

II. A.

Bibliyografyada her künyenin sonuna konur.

Agâh, Sırrı Levent, Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri, Ankara 1960.

Matematikte çarpı işareti yerine konur.

15 . 4 = 60

Virgöl (.)

Cümlede birbiri ardınca sıralanan, eş görevdeki sözcük ve sözcük grupları arasına konur.

Uzun boylu, sarışın, gözlüklü ve sevimli bir çocuktur. (Sıfatlar arasına konulmuştur)

Aralarında biçimce ve anlamca ilgi bulunan (sıralı) cümlelerin arasına konur.

Cemal Bey çantasını kapattı, yerinden kalktı, mahcup bir şekilde oradan ayrıldı.

Cümlede özel olarak vurgulanması gereken öğelerden sonra konur.

Dışarıda, bazı gazeteciler uzun süre beklemişti.

Uzun cümlelerde yüklemden uzak düşmüş olan özneyi belirtmek için (özne ile yüklem arasına başka öğeler girmişse) öznenin sonuna kullanılır.

Çocuk, soğuk bir kış günü ayrıldığı ve uzun zaman haberini dahi alamadığı köyüne artık unutmuydu.

Bir sözcüğün kendinden sonraki sözcükle ilgisi olmadığını göstermek için kullanılır.

İhtiyar, bekçiye müdür beyin içeride olup olmadığını sordu.

Anlama güç kazandırmak için tekrarlanan sözcükler arasına konur.

Akşam, yine akşam, yine akşam.

Gollerde bu dem bir karnış olsam.

Kendisinden sonraki cümleye bağlı olan 'hayır, yok, evet, peki, pekâlâ, tamam, olur, hayhay, elbette' gibi sözcüklerden sonra konur.

Evet, kırk seneden beri dilimiz merhale merhale Türkçeleşiyor.

Hitaplardan sonra kullanılır.

Efendiler, bilirsiniz ki hayat demek, mücadele, müsademe demektir.

✎ Ara sözlerin ve ara cümlelerin (içe içe birleşik cümlelerde iç cümlelerin) başında ve sonunda kullanılır.

✎ Cihan yıkılsa, emin ol, bu cephe sarsılmaz. (Ara cümle)

✎ Arka sıradakilerden biri, gözlüklü olanı, bir soru sordu. (Ara söz)

✎ Tırnak içine alınmayan alıntı cümlelerden sonra konur.

✎ Hepinizi çok iyi tanıyorum, dedi.

✎ Yazışmalarda, başvuru makamının adından sonra konur.

✎ Türk Tarih Kurumu Başkanlığına.

✎ Sayıların yazımında ondalık bölümleri ayırmak için kullanılır.

✎ 224

✎ Bibliyografik kuyelerde yazar adı, eser adı, basım evi vb. maddelerin arasına konur. Basım yeri ile tarihi arasına virgül konmaz.

✎ Falih Rifki Atay, Tuna Kıyıları, Remzi Kitap Evi, İstanbul 1938

BURASI ÖNEMLİ

✎ Metin içinde "ve, veya, yahut" bağlaçlarından önce de sonra da virgül konmaz.

✎ Ben Atatürk'le iki veya üç defa karşılaştım.

✎ Metin içinde tekrarlı bağlaçlardan önce ve sonra virgül konmaz.

✎ Ya bu deveyi gütmeli ya bu diyardan gitmeli.

✎ Cümlede pekiştirme ve bağlama görevinde kullanılan da / de bağlacından sonra virgül konmaz.

✎ İmlamız, lisanımız düzelince lisanımız da kafamız düzelince düzelecek çünkü o da ancak onlar kadar bozuktur, fazla değil!

✎ Metin içinde "-ınca / -ince" anlamında zarf-fiil görevinde kullanılan mı / mi ekinden sonra virgül konmaz.

✎ Öyle zekiler vardır, konuştular mı ağızlarından bal akıyor sanırsın.

✎ Şart ekinden sonra virgül konmaz.

✎ Tenha köşelerde ağız ağıza konuşurken yanlarına biri gelecek olursa hemen su suyorlardı.

✎ Metin içinde zarf-fiil ekleriyle oluşturulmuş kelimelerden sonra virgül konmaz.

✎ Meydanlığa varmadan bir iki defa İsmail kendisini gördü mü diye kahveye baktı.

Noktalı Virgöl (;)

- ✎ Cümle içinde virgüllerle ayrılmış tür veya takımları birbirinden ayırmak için konur.
Erkek çocuklara Doğan, Orhan; kız çocuklara ise İnci, Yonca adları verildi.
- ✎ Ogeleri arasında virgül bulunan sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için konur.
Sevinçten, heyecandan içim içime sığmıyor; bağırarak, kahkahalar atmak, ağlamak istiyorum.
- ✎ Özneden sonra benzer sözcükler virgüllerle sıralanıyorsa özneyi ayırmak için özneden sonra kullanılır.
Hakan; Mehmet, Ali, Ahmet ve Emre'yi öptü.

İki Nokta (:)

- ✎ Kendisinden sonra örnek verilecek cümlelerin sonuna konur.
Yeni harfler alındıktan sonra eski yazı ile bir tek kelime bile yazmayan iki kişi görmüşümdür: Atatürk ve İnönü!
- ✎ Kendisinden sonra açıklama yapılacak cümlelerin sonuna konur.
Kendimi takdim edeyim: Meclis kâtiplerindenim.
- ✎ Edebi eserlerdeki karşılıklı konuşmalarda, konuşan kişinin adından sonra konur.
Bilge Kağan: Türklerim, ıstıtın!
Üstten gök çokmedikçe
alttan yer delinmedikçe...
- ✎ Matematikte bölme işareti yerine kullanılır.
60 : 3 = 20

BURASI ÖNEMLİ

İki noktadan sonra bağımsız bir cümle geliyorsa bu cümle büyük harfle başlar; art arda örnekler sıralanıyorsa ilk örnek küçük harfle başlar:

- ✎ Tam kapıdan çıkmak üzereyken sordu: Akşam erken gelecek misin?
- ✎ İnceleyeceğiniz sözcükler şunlar: gelmek, nakletmek, gidedurmak.

Üç Nokta (...)

- Art arda örneklerin sıralandığı cümlelerde benzer örneklerin sürdürülebileceğini ifade etmek için cümle sonunda kullanılır.
- Fiillerin bazıları isimlerden türemiştir: başlamak, çoğalmak.
- Bitmemiş veya bitirilmemiş cümlelerin sonuna konur. Bazılarında okuyucunun cümleyi zihninde tamamlaması beklenir.
- Gök sarı, toprak sarı, çıplak ağaçlar sarı.
- Söylenmek, belirtilmek istenmeyen ve kaba sayılan, söylenmesi ahlaken çirkin görülen söz-cüklerin yerine konur:
- Olaya - Beyin oğlunun da adı karışmış.
- Herhangi bir metinden alınan cümlelerin öncesi ve sonrası olduğunu, aralarda da alınmayan kısımlar olduğunu belirtmek için kullanılır.
- "Annelerinin esvaplarını kızlar giyer, büyükannelerinin mücevherlerini torunlar takardı... Baharın yeşil çimenleri üzerinde, seyir yerlerinde kadınlar tıpkı birer gelincik çiçeği gibi parlıyorlardı."

Soru İşareti (?)

- Soru anlamı taşıyan cümle ve sözcüklerden sonra kullanılır.
- Benimle alışverişe kim gelecek?
- Yanıtı zaten içinde olan soru cümlelerinde de soru işareti kullanılır.
- Haksız mıyım? Liderler içinde Atatürk gibisi var mı?

BURASI ÖNEMLİ

İçinde soru sözcükleri veya soru eki bulunan ama anlamca soru cümlesi olmayan cümlelerde soru işareti kullanılmaz:

Kaçta aldım, şimdi hatırlamıyorum. (soru sözcüğü nesneye dâhil)

Bazı cümleler de soru sözcüğü olmadığı hâlde soru cümlesidir. Bu cümlelerin soru anlamı vurgu ve tonlama ile belirtilir:

Yaşınız?

- Bir bilginin şüphayle karşılandığı veya kesin olmadığı durumlarda yay ayraç içinde kullanılır:
- Ankara'dan Konya'ya 15 (?) saatte gitmiş.
- Bilinmeyen yer, tarih vb. durumlar için kullanılır:
- Yunus Emre (1240?-1320).

Önlem İşareti (!)

İçinde önlem ifadesi (sevinç, azıntı, korku, hayret, heyecan, vb. ani coşkunluklar) bulunan, seslenme, hitap ve uyarı bildiren cümlelerden ve sözcüklerden sonra gelir.

Şiştl Sus bakayım!

BURASI ÖNEMLİ

Önlem işareti, önlem ifadesinden hemen sonra kullanılabileceği gibi cümlelerin sonunda da kullanılabilir:

Eyvah, geç kaldım!

Eyvah! Geç kaldım!

Parantez içinde kullanılan önlem işareti alay etme, hafife alma, küçümseme, inanmama, kinaye anlamları katar.

İsteseymiş bu kitabı bir günde bitirirmiş (!) ama ne yazık ki vakti yokmuş.

Kesme İşareti (')

Özel adlara eklenen çekim eklerini ayırmak için kullanılır.

Mustafa Kemal'e

BURASI ÖNEMLİ

Kurum, kuruluş ve iş yeri isimlerine getirilen çekim ekleri kesme işaretiyle ayrılmaz.

İstanbul Üniversitesi Rektörlüğüne, Atatürk Lisesinde...

BURASI ÖNEMLİ

Yabancı adlara getirilen yapım ve çekim ekleri okunuşa göre belirlenir ve kesme işaretiyle ayrılır.

Shakespeare'in

BURASI ÖNEMLİ

Yabancı adlar hariç diğer özel adlara yapım ve çokluk ekleri getirilerek yapılan sözcükler büyük harfle başlar ve ekleri de kesme işareti ile ayrılmaz. Bu eklerden sonra gelen ekler de kesme işareti ile ayrılmaz.

Türkçölüğün, Ankaralıdan, Avrupalılaştırmak, Mustafa Kemallerden

✍ Büyük harflerle yapılan kısaltmalara getirilen ekler okunuşa göre belirlenir ve kesme işaretiyle ayrılır:

✍ DSI'ye, ÖSS'de, TCDD'ye, TBMM'nin.

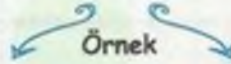
BURASI ÖNEMLİ

Sonunda nokta bulunan kısaltmalardan sonra kesme işareti kullanılmaz. Ek sözcüğün okunuşuna göre belirlenir:

✍ vb'leri, mad'si, Al'mdan, Ing'yi

✍ Sayılardan sonra gelen ekler kesme işaretiyle ayrılır. Sıra sayılarında hem nokta hem kesme kullanılmaz:

✍ 1972'de.

Ölçütirme sayıları rakamla değil, yazıyla gösterilir:

✍ Onar, beşer, yüz yirmişer, yüz ellışer milyon...

✍ İki sözcük sonradan birleştirildiğinde ve (özellikle şiirde vezin gereği) bu sözcüklerden ikincisinin ilk ünlüsa dışaraldagände düşen ünlünün yerine kullanılır.

✍ Karacaoğlan → Karac'oğlan

✍ Özellikle belirtmek istenen ek harf ve sözcüklerden sonra kullanılır.

✍ Bazı sözcüklerde b'nin mi'ye dönüştüğü görülür.

✍ Aldığı ekle bir başka sözcük ile karıştırılabilecek olan sözcük köklerinden sonra kullanılır.

✍ Bilgi'nin efendisi olmak için çalışmanın uşağı olmak gerekir.

BURASI ÖNEMLİ

Özel adlar için yay ayraç içinde bir açıklama yapıldığı zaman kesme işareti yay ayraçtan sonra konur:

✍ Yunus Emre (1240?-1320)'nin.

Tırnak İşareti (" ")

✍ Başka birinin yazısından veya sözünden, hiç değiştirilmeden yapılan aktarmalar tırnak içinde gösterilir.

✍ Yaşlı kadın, "Yetişin!" diye bağırdı.

✍ Camle içinde özellikle belirtilmek istenen sözler tırnak içine alınır.

✍ Birçoğu "edebiyat" kavramını yeni öğreniyordu.

✍ Kitap isimleri ve yazı başlıkları yazıda tırnak içinde gösterilir.

✍ Ahmet Hamdi Tanpınar'ın tek denemesi. "Beş Şehir"dir.

Tek Tırnak İşareti (' ')

✍ Doğrudan yapılan ve tırnak işareti içinde gösterilen sözlerin içinde başka bir alıntı söz daha varsa bu da tek tırnak işareti (' ') içinde verilir.

✍ Edebiyat öğretmeni "Şiirler içinde 'Han Duvarları' gibisi var mı?" dedi ve Faruk Nafiz'in bu güzel şiirini okumaya başladı.

✍ Tek tırnak bir de dil yazılarında örnek olarak verilen sözcüklerin anlamlarını göstermek için kullanılır.

✍ Gökürk Anıtlarında geçen bodun 'millet, kavim', sab 'söz', tüketi 'tamamen' gibi sözcükler artık kullanılmamaktadır.

Yay Ayraç (())

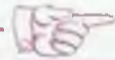
✍ Cümlelerin yapısıyla doğrudan doğruya ilgili olmayan açıklamalar için kullanılır.

✍ Anadolu kentlerini, köylerini (Köy sözünü de çekinerek yazıyorum) gezsek bile görmek için değil, kendimizi göstermek için geziyoruz.

BURASI ÖNEMLİ

Yay ayraç içinde bulunan özel isimler ve yargı bildiren anlatımlar büyük harfle başlar ve sonuna uygun noktalama işareti getirilir

BURASI ÖNEMLİ

Hakkında açıklama yapılan söze ait ek, ayraç kapandıktan sonra yazılır:

Yunus Emre (1240?- 1320)'nin..

✍ Tiyatro eserlerinde ve senaryolarda konuşanın hareketlerini, durumunu açıklamak ve göstermek için kullanılır.

✍ İhtiyar - (Yavaş yavaş Kaymakama yaklaşıyor) Ne oluyor beyefendi? Allah rızası için bana da anlatın.

Alıntıların aktarıldığı eseri veya yazarı göstermek için kullanılır.

Eşin var, aşîyanın var, baharın var kıl beklerdin

Kıyametler koparmak neydi ey bulbül, nedir derdin?

(Mehmet Akif Ersoy)

Bir yazının maddelerini gösteren sayı ve harflerden sonra kapama ayracı konur.

1) 1) A) a)

Köşeli Ayrac ([])

Ayrac içinde ayrac kullanılması gereken durumlarda dışta köşeli, içte yay ayrac kullanılır.

Kataphanemize Türk edebiyatı tarihi kitapları [En başta Resimli Türk Edebiyatı Tarihi {Nihat Sami Banarlı}] alınmalı.

Kısa Çizgi (-)

Satır sonunda, yer kalmadığı için yarım kalan sözcüklerin bölünmüş olduğunu, yani devamının altta olduğunu göstermek için satır sonunda kullanılır.

sessiz
ce titreye titreye ağlıyor.

BURASI ÖNEMLİ

Birleşik sözcükler de tek sözcük gibi telaffuz edilerek heceleme yapılır.

hanr

meli

Sözcükler satır sonunda ve başında bir tek harf kalacak şekilde bölünmez Aşağıdaki gibi kullanımlar yanlıştır.

a

rabayla

Doğrusu şöyle olacaktır.

ara

bayla

Özel adlarla ve rakamlarda kesme işareti satır sonuna geliyorsa ve kesme işaretinden sonraki kısmın alt satıra geçmesi gerekiyorsa bu durumda kısa çizgi kullanılmaz

bu yaz Ankara

ya

Cümle içindeki ara söz ve ara cümlelerin başına ve sonuna konur.

Öğrenciler sınavda sorulan soruları özellikle Türkçe sorularını iyi okumalıdır.

✎ Bir olayın durumun başlangıç ve bitişini bildiren tarihlerin ve saatlerin arasına konur.
 ✎ Kurtuluş Savaşı (1918-1922). Türk ulusunun yeniden doğuş mücadelesidir.

✎ Birbiriyle ilgi kurulan iki isim arasında kullanılır.
 ✎ Amerika-Irak Savaşı bizi de yakından ilgilendirmiştir.

✎ Rakamlar arasında kullanılarak "yaklaşık" anlamı verir.
 ✎ 19-20 yaşlarında

✎ Adreslerde semt ile şehir ismi arasına konur.
 ✎ Batıkent - ANKARA

✎ Dil bilgisinde eylem kök ve gövdelerini ifade etmede, sözcükleri eklerine ayırmada, ekleri tek başına göstermede ve sözcükleri hecelemede kullanılır.
 ✎ oku- yaz- gönder- sevindir
 ✎ yaz-dı-k. yol-curluk.
 ✎ -da. -i. -ki.

Uzun Çizgi (-)

Karşılıklı konuşmalarda konuşmanın ve konuşmacının değiştiğini belirtmek için cümlelerin başında (satır başında) kullanılır. Konuşma çizgisi de denir.

- Sen misin Ali Usta?
- Evet.

Eğik Çizgi (/)

✎ Şiirlerden alıntı yapıldığında, yan yana yazılan mısraları ayırmak için kullanılır.
 ✎ Sen, kaçan örkek ceylânsın dağda, / Ben, peşine düşmüş bir canavarım! / İstersen dünyayı çağır imdada: / Sen varsın dünyada, bir de ben varım!

✎ Adreslerde apartman ve daire numaralarıyla semt ve şehir isimleri arasına konur.
 ✎ Samer Sok Nu: 15 / 11
 Kızılay / ANKARA

✎ Dil bilgisinde eklerin anla ve unsöz uyumlarına göre aldıkları farklı şekillerini göstermek için kullanılır.
 ✎ -a / -e. -an / -en.

✎ Matematikte bölme işareti olarak kullanılır.
 ✎ 100 / 4 = 25

SÖZCÜKTE YAPI

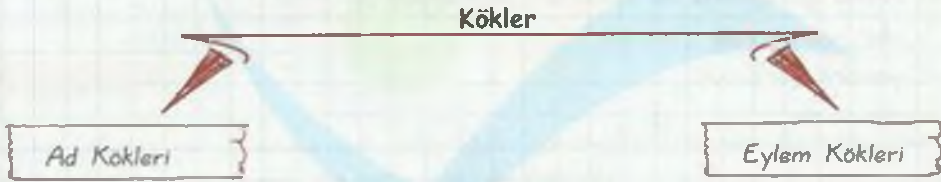
Bu konuyla ilgili her yıl ortalama "1 soru" sorulmaktadır.

Kök

Bir sözcükte ek alan öğeler çıkarıldıktan sonra geriye kalan anlamlı en küçük birime kök denir.

Bir sözcüğün kökünü belirlerken; ekleri çıkardıktan sonra kalan bölümün anlamlı olmasına, kalan bölümle sözcüğün ek almış biçimi arasında anlam ilişkisi bulunmasına dikkat etmeliyiz.

Arabacılık sözcüğünün kökü arab ya da ara olamaz. Çünkü bunların araba sözcüğüyle hiçbir anlam ilişkisi yoktur. Arabo sözcüğünün kendisi köktür.

1. Ad kökleri:

Varlık, durum, nitelik, nicelik bildiren köklerdir. sen, kötü, masa...

2. Eylem kökleri:

İş, oluş, hareket, durum bildiren köklerdir. kes-, yürü-, bul-...

BURASI ÖNEMLİ

Eylem köklerine -mak, -mek eki getirilebilir ama ad köklerine getirilemez.

Bazı kökler hem ad hem de eylem kökü özelliği taşıyabilirler. Bunlara ortak kök (koktes sözcük) denir: boya, yama, güven, tat, eksi, eski, siva, ağrı...

Ortak kökler ad kökü ya da eylem kökü olarak anlamca birbiriyle ilişkilidir.

İyi bir siva ustası arıyorum. (ad)

Apartmanın dışını sivatacağız (eylem)

Ortak kökleri sestek köklerle karıştırmamak gerekir. Sestek köklerin yazılışları ve söylenişleri aynı olsa da anlamları farklıdır.

Hemencecik yüzü kızarır.
Ad

Sağlığın için yazıyormuşsun.
Eylem

Ekler

Sozcuk türetmek ya da sözcüğün görevini belirlemek için kullanılan biçim verici ses ya da seslere ek denir.

1. Çekim Ekleri

Sozcüklerin, cümledeki diğer sozcuklerle ilişkisini ve görevini belirleyen ekler çekim ekleri denir.

a. Ad Çekim Ekleri

Ad soylu kök ya da gövdelere eklenip onların cümledeki görevlerinin belirlenmesini sağlayan eklerdir.

Çoğul Eki -lar (-ler)

Genel olarak tar adlarına eklenerek aynı türden birden çok varlığı belirtir.

Yeni evi için pahalı perdeler olmuştı.

Söze aşağı yukarı, yakın olma anlamı katar.

Tanıklar, otuz yaşlarında bir adamı olay yerinden uzaklaşırken gördüklerini söylediler.

Söze saygı ve benzerlik anlamı katar.

Mehmet Bey, odasındalar mı?

Orhan Veliler hep yaşayacak!

Özel adlara ve okrabalık adlarına eklenerek "aile" kavramı bildirir.

Bu akşam Sinanlarda kalacağım.

Söze abortma anlamı katar.

Adam kanlar içinde yatıyordu.

Söze yineleme anlamı katar.

Sabahları erken uyanırdı.

b. Ad Durum Ekleri

Belirtme Durum Eki "-ı (-i, -u, -ü)"

 Belirtme durum ekini alan sözcük ya da sözcük öbekleri cümlede belirtilen nesne görevini üstlenir.

 Şoför, arka koltukların birinde oturan yolcuyla hemen tanıştı.

BURASI ÖNEMLİ

Cümlede nesne görevindeki öğeyi bulmak için yükleme "Neyi?, Kimi?" soruları yöneltilir.

Yönelme Durum Eki "-a (-e)"

 Cümle içerisinde genellikle dolaylı tümleş, kimi zaman da zarf tümleşci yapar.

 Ben bu arabaya gözüm gibi bakarım. (DT)

 Haftaya Ankara'ya gidecektim. (ZT)

BURASI ÖNEMLİ

Eklendiği sözcük ya da sözcük öbeğinin dolaylı tümleş olması için "Neye?, Kime?, Nereye?" sorularına yanıt vermesi gerekir.

Bulunma Durum Eki "-da (-de, -ta, -te)"

 Cümle içerisinde genellikle dolaylı tümleş, kimi zaman da zarf tümleşci yapar.

 Filmdeki olaylar Suriye sınırında geçiyor. (DT)

 Baharda tüm çiçekler yeniden canlanır. (ZT)

Çıkma (Ayrılma) Durum Eki "-dan (-den, -tan, -ten)"

 Cümle içerisinde genellikle dolaylı tümleş, kimi zaman da zarf tümleşci yapar.

 Sınavı kazandığımı arkadaşlarımdan öğrendim.

BURASI ÖNEMLİ

- Çıkma (ayrılma) durum eki **-dan (-den, -tan, -ten)**, kimi kullanımlarında çıkma (ayrılma) dışında da anlam bildirir.
- "Çocuklardan birkaçı seni soruyordu." cümlesinde belirtilen sözcükte çıkma durum eki **-dan (-den, -tan, -ten)**, tamlayan eki **-in (-in)** yerine kullanılarak eklendiği adı belirtili ad tamlamasında tamlayan yapmıştır.
- "Şaşkınlıktan ne yaptığını bilemez olmuştı" cümlesinde eklendiği soze neden anlamı katmıştır.

c. Tamlayan eki **-ın(-in, -un, -ün)**

Bir adın anlamını daha belirgin kılmak için bir başka ada eklenen ve tamlananın kime, neye ilişkin olduğunu belirten **"-ın"** ekine tamlayan eki denir.

- Ben bu gömleğin rengini beğenmedim.

BURASI ÖNEMLİ

Tamlayan durum eki, ilgi eki diye de adlandırılır. Ben ve biz kişi zamirlerinde **-im (-im)** eki, tamlayan eki olarak kullanılır:

- Benim okulum kent merkezinden çok uzakta

d. İyelik Ekleri

Adlara ve ad soylu sözcüklere eklenerek onların kime, neye, kaçınıcı kişiye ait olduğunu belirten eklerle iyelik ekleri denir.

İyelik Ekleri

- ÖRNEK**
-ım: Birinci tekil iyelik eki → para-m, ceb-im
- ÖRNEK**
-ın: İkinci tekil iyelik eki → para-n
- ÖRNEK**
-ı (-i, -u, -a): Üçüncü tekil iyelik eki → para-s-ı, ceb-i
- ÖRNEK**
-ımız: Birinci çoğul iyelik eki → ceb-imiz
- ÖRNEK**
-ınız: İkinci çoğul iyelik eki → para-nız
- ÖRNEK**
-ları (-leri): Üçüncü çoğul iyelik eki → para-ları

BURASI ÖNEMLİ

"Ev-i çok güzel boyadı." cümlesinde "-i" eki "onun" sözcüğüyle tamlama oluşturmuyor; iyelik eki değil, durum ekidir.

"Ev-i okula uzaktı." cümlesinde ise "-i" eki "onun" sözcüğüyle tamlama oluşturuyor; iyelik ekidir.

e. İlgî Eki (-ki)

Ad tamlamasında tamlananın yerini tutan ilgî eki "-ki" her zaman tamlayan ekinden {-in, -in, -un, -ün) sonra getirilir

Kapının kolu sağlam; sen pencereninkini onar.

f. Eylem Çekim Ekleri

Eylem kök ya da gövdelerine eklenerek onlara zaman, dilek ve kişi anlamı katan eklerdir. Bu ekleri alan eylemlere çekimli eylem denir.

Kip Ekleri

Kipler; haber (bildirme) ve dilek (isteme) kipleri olmak üzere ikiye ayrılır.

1. Haber Kipleri

Zaman eklerinin hepsine birden haber kipleri denir. Haber kipleri şunlardır:

a. Öğrenilen (duyulan / miş'li) Geçmiş Zaman: Eylemlere "-miş, -miş, -muş, -müş" ekleri getirilerek sağlanır.

Evleri yanmış. (başkasından duyma)

Seni sormuşlar. (başkasından duyma)

Aaa! Çorabım kaçmış (sonradan farkına varma)

b. Görülen (dili) Geçmiş Zaman: Eylemlere "-dı, -di, -du, -dü, -tı, -ti, -tu, -tü" ekleri getirilerek yapılır. Anlatan kişi harekete bizzat tanık olmuştur, eylemi görmüştür.

Ayşe de bizimle geldi.

c. Şimdiki Zaman: Eyleme "-yor" eki getirilerek yapılır. Eylem ile anlatış aynı zamanda gerçekleşir.

Çocuklar yine kavga ediyor.

BURASI ÖNEMLİ

-makta, -mekte eki de eyleme şimdiki zaman anlamı katar.

Lütfen sessiz olun şu an ders çalışmaktayım.

d. **Geniş Zaman:** Eylemlere "-r, -ar, -er" ekleri getirilerek yapılır.

Her sabah yürürüm.

BURASI ÖNEMLİ

Geniş zamanın olumsuzu "-mez, -maz"dır. Ancak 1.tekil ve 1.çoğul çekimlerde "-me, -ma" şeklini alır.

gelirsiniz → gelmezsiniz

e. **Gelecek Zaman:** Eylemlere "-ecek, -acak" eki getirilerek yapılır.

Sana olan aşkıma haykıracağım.

2. Dilek Kipleri:

Eylemin gerçekleşmesini ya da gerçekleşmemesini dilek, istek, gereklilik veya emir kavramları içerisinde belli bir zaman anlamı taşımadan veren kiplerdir.

a. **Dilek-Şart / Kosul kipi:** Eylemlerin kök ya da gövdelerine "-se, -sa" eki getirilerek yapılır.

Ah şu sınavı bir kôzansam! (istek)

Yaramozlık yaparsan bir daha seni getirmem. (koşul)

b. **İstek kipi:** Eylem kök ya da gövdelerine "-e, -a" eki getirilerek yapılır.

Seninle yine görüşelim.

c. **Gereklilik Kipi:** Eylem kök ya da gövdelerine "-meli, -malı" getirilerek oluşturulur.

Şimdiye eve varmış olmalı. (olasılık ihtimal)

d. **Emir Kipi:** Eylemin gösterdiği hareketin emir biçiminde yapılması gerektiğini ifade eder. Eki yoktur.

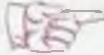
Söyle yanıma gelsin. (3.tekil kişi emir eki)

İçeri giriniz. (2.tekil kişi emir eki)

Kişi Ekleri

Çekimli eylemde eylemi yapanı ya da durumun, oluşun içinde olanı belirten eklerdir.

→	1. Tekil şahıs: çalış- ıyor-um	←
→	2. Tekil şahıs: çalış- ıyor-sun	←
→	3. Tekil şahıs: çalış- ıyor	←
→	1. Çoğul şahıs: çalış- ıyor-uz	←
→	2. Çoğul şahıs: çalış- ıyor-sunuz	←
→	3. Çoğul şahıs: çalış- ıyor-lar	←

BURASI ÖNEMLİ

- İyelik ekleriyle kişi eklerini karıştırmamak gerekir. İyelik ekleri adlara ve ad soylu sözcüklere eklenir. "benim, senin, onun, bizim, sizin, onların" zamirleriyle ilgilidir.
- Kişi ekleri ise eylemlere eklenir. "ben, sen, o, biz, siz, onlar" zamirleriyle ilgilidir.
- "O tarihte ilk kitabım satışa sunuldu." cümlesindeki altı çizili sözcüğün aldığı ek benim zamiriyle ilgili olduğu için iyelik ekidir.
- "Kendime yeni bir cep telefonu alayım." cümlesindeki eylemin aldığı ek ben zamiriyle ilgili olduğu için kişi ekidir.

Olumsuzluk eki (-me / -ma)

Eylemlere yapılmama, bulunmama, gerçekleşmeme anlamı katan eklerdir.

O, bu işten hiç anlamıyor.

Size asla yardım etmeyecek.

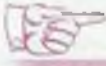
Ek Eylem

Adları ve ad soylu sözcükleri cümlelerin yüklemi yapan ektir. Bu ek haber ya da dilek kiplerine göre çekimlenmiş eylemlere de eklenebilmektedir. Bu durumda eylemi hikâye (-idi), rivayet (-imiş) ve kosul (-ise) birleşik çekimine sokmaktadır.

Örnek

çalışıyor - idi → çalışıyordu
 çalışıyor - imiş → çalışıyormuş
 çalışıyor - ise → çalışıyorsa

Ek eylem, adları ve ad soylu sözcükleri yüklem yaparken belirli geçmiş zaman (-idi), belirsiz geçmiş zaman (-miş), koşul (-ise) ve geniş zaman (-im, -sin, -dir, -iz, -sınız -dirlar) anlamıyla çekimler.

BURASI ÖNEMLİ

Ek eylem hem adlara hem de eylemlere getirilebilen bir çekim ekidir.

2. Yapım Ekleri

Sözcüklerin anlamlarını değiştiren, sözcük türetmeye yarayan ekler yapım eki denir.

Örnek

Yapım eki olarak yeni bir anlam kazanmış sözcüklere gövde denir.

Avcılığa merakım yoktur.

Av - cı - lık - a } gövde
 ad ye ye çe
 kök

Bu sözcükte -lık yapım eki gövdeye eklenmiştir.

a. Addan, ad türeten yapım ekleri:

Adlara ve ad soylu kök ya da gövdelere gelerek onlardan yeni anlam-
da adlar türeten eklerdir. Addan ad yapan eklerin bazıları şunlardır:

- ca (-ce): insanca, Fransızca.
- sol (sel): kumsol, parasol.
- sız (-siz): cansız, sorunsuz.
- msı (-msi): yeşilimsi, ekşimsi.

b. Addan, eylem türeten yapım ekleri:

Adlara ve ad soylu kök ya da gövdelere gelerek onlardan eylemler
türeten yapım ekleridir. Addan eylem yapan eklerin bazıları şunlardır:

- a (-e): kana-, yaşa-.
- al (-el): boşal-, çok(ğ)al-.
- da (-de): mırıldar-, şakırdar-.
- la (-le): düzle-, başla-.

c. Eylemden, eylem türeten yapım ekleri:

Eylemlere ve eylem kök ya da gövdelerine gelerek onlardan yeni ey-
lemler türeten yapım ekleridir. Eylemden eylem yapan eklerin bazıları
şunlardır:

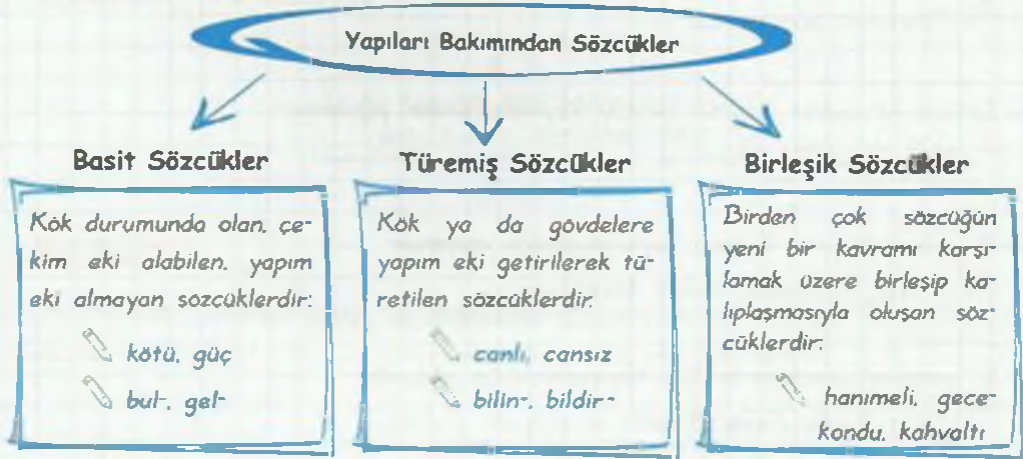
- (i)t: kazıt-, boyat-.
- ala (-ele): eşele-, silkele-.
- dır (-dir): bezdir-, yaptır-.
- ık(-il): açıl-, yazıl-.

d. Eylemden, ad türeten yapım ekleri:

Eylem kök ya da gövdelerine gelerek onlardan yeni anlamda ad
ve ad soylu sözcük türeten yapım ekleridir.

- on (-en): bilen, gören.
- m (-im): yazım, seçim.
- ak (-ek): konak, sunak.
- gı (-gi): bilgi, silgi, yazgı.

Yapıları Bakımından Sözcükler

Birleşik Sözcükler

1. Anlam Kayması Yoluyla Oluşan Birleşik Sözcükler :

- ✎ Birleşik sözcüklerin büyük çoğunluğunda, birleşen her iki sözcük de kendi anlamının dışına kaymıştır.
- ✎ Hanımeli, Aslanagzi, Kadınbudu...
- ✎ Birleşik sözcüğü oluşturan her iki sözcük de kendi anlamında kullanılmış olabilir.
- ✎ Bilirkişi, Uyurgezer, Toplumbilim...
- ✎ Birleşik sözcüğü meydan getiren sözcüklerden biri kendi anlamında, diğeri kendi anlamının dışında kullanılmış olabilir.
- ✎ Ateşböceği, Basımevi, Başçavus...

2. Tür Kayması Yoluyla Oluşan Birleşik Sözcükler

Sözcüklerden birinin ya da ikisinin tür özelliğini yitirerek farklı tür özelliği kazandığı birleşik sözcüklerdir.

- ✎ Belirtisiz od tamlaması biçiminde yapılanlar:
- ✎ Çörekotu, Aslanagzi, Dilbilgisi...
- ✎ Takısız od tamlaması biçiminde yapılanlar:
- ✎ Atatürk, Kadıköy, Anıtkabir...
- ✎ Sıfat tamlaması biçiminde yapılanlar:
- ✎ Sivrisinek, Yalınayak, Kocatepe...

Camla biçiminde kalıplaşanlar:

Miras-yedi. İmam-bayıldı...

Bir ad. bir eylem kokan birleşip kaynaşmasından yapılanlar:

Erol. Şenol. Karnıyarık...

İki eylem kokan birleşip kaynaşmasından oluşanlar:

Çekyat. Uyurgezer. Gelgit. Diçerdöver...

İki yansıma sözcüğün birleşip kaynaşmasından oluşanlar:

Çıtçıt. Gırgır. Cırcır. Pırpır...

Biri ad. biri eylemsiden oluşanlar:

Conkurtoran. Dalgakıran...

3. Ses Değişmesi Yoluyla Oluşan Birleşik Sözcükler

Bu yolla oluşan bileşik sözcüklerde ses düşmesi ya da ses türemesi görülür.

a. Ses Düşmesi Yoluyla Oluşanlar:

b. Ses Türemesi Yoluyla Oluşanlar:

➔ SÖZCÜK TÜRLERİ

Bu konuyla ilgili her yıl ortalama "1 soru" sorulmaktadır.

Ad (İsim)

Canlı ve cansız varlıkları, duygu ve düşünceleri, çeşitli durumları bildiren sözcüklere ad (isim) denir. Kısacası varlıklara ad olan sözcüklere denir. Ev, masa, akıl, yol, çocuk...

1. Varlıklara Verilişlerine Göre Adlar

a. Özel Adlar

Dünyada tek olan, eş, benzeri bulunmayan varlıkların adlarına özel ad denir.

Çiğdem Arslan, Boncuk, Ağrı Dağı, Türk Ziraat Bankası...

b. Cins Adlar

Aynı cinsten varlıkların ortak adına cins ad denir.

Kalp, göz, kol, iğne, amca, çatal...

2. Varlıkların Sayısına Göre Adlar

a. Tekil Adlar: Varlıkların sayısının tek olduğunu belirten adlardır.

Ev, okul, öğrenci, yol...

BURASI ÖNEMLİ

Tekil durumundaki tür adlar cümledeki kullanımına bağlı olarak genelleme yoluyla çoğul bir anlam da taşıyabilir.

Ağaç yeniden canlandı. (Tek ağaç)

Ağaç yaşken eğilir. (Tüm ağaçlar)

b. Çoğul Adlar: Varlıkların sayısının birden fazla olduğunu belirten adlardır. Tekil adların sonuna "-lar / -ler" çoğul ekleri getirilerek oluşur.

Evler, okullar, çocuklar...

c. Topluluk Adı: Biçim bakımından tekil, anlam yönünden düşünüldüğünde çoğul olan adlardır.

Ordu, sürü, millet, bolak ekip...

BURASI ÖNEMLİ

Bazı adlar cümlede kullanılışlarına göre bazen tekil bazen de topluluk adı olabilir:

Okulun bahçesinde top oynadık. (Tekil ad)

Okul bu hafta sonu geziye gidecek. (Topluluk adı)

3. Varlıkların Niteliğine (Oluşuna) Göre Adlar

Somut Adlar

Beş duyu organımızdan herhangi biriyle algılayabildiğimiz varlıkların adlarına denir.

Ses, hava, ışık, masa, ev, koku...

Soyut Adlar

Beş duyu organımızdan herhangi biriyle algılayamadığımız fakat var olduğuna inandığımız varlıkların adlarına denir.

Melek, akıl, özlem, düşünce, azanla...

Adlarda Küçültme

"-cik" ekini alarak bir varlığın küçük olduğunu anlatan adlardır. Cümleye "minik, ufak, küçük" anlamı kazandırır:

Küfecik, minicik, damlacık, kitapcık...

BURASI ÖNEMLİ

"-ceğiz" eki de küçültme anlamı katar:

Sisli bir dağ eteğinde, ıslı birkaç evceğiz vardı.

"-cik" eki küçültme anlamından tamamen sıyrılarak, somut varlık adlar taretir.

Arpacık, gelincik, tomurcuk, kızılçık, elmacık kemiği, sözcük, bağcık.

Küçültme ekleri aynı zamanda "şefkat, sevgi, acıma" anlamları da katar:

Çocukcağız iki gün yemek yememiş. (Acıma)

Anneciğim seni çok seviyorum. (Sevgi)

Ad Tamlamaları

İki veya daha fazla adın, yeni bir anlam meydana getirecek şekilde birlikte kullanılmasıyla oluşan söz gruplarına ad tamlaması denir.

Ad tamlamalarında ilk ada "tamlayan", ikinci ada "tamlanan" denir

Ad tamlamaları dörde ayrılır:

1. **Takisiz Ad Tamlaması:** Tamlayan ve tamlanan, tamlama eklerini almaz. Tamlayan, tamlananın hangi maddeden yapıldığını veya neye benzediğini bildirir.

 İpek saç (ipek gibi saç)
t'yan t'nan

 Çelik tencere (çelikten yapılmış tencere)
t'yan t'nan

2. **Belirtisiz Ad Tamlaması:** Tamlayanın ek almadığı ancak tamlananın ek (-ı, -i, -u, -ü) aldığı ad tamlamasıdır. Tamlanan üçüncü kişi iyelik ekini alır.

 Hayat **felsefe-si** **Dünya** **görüŖ-ü** **Ask** **oyun-u**
t'yan t'nan t'yan t'nan t'yan t'nan

3. **Belirtili Ad Tamlaması:** Tamlayan (-ın, -in, -un, -ün) ve tamlananın (-ı, -i, -u, -ü) ek aldığı ad tamlamalarına denir.

 Yüzükler-in **Efendi-si** **kadın-ın** **ses-i** **Hayat-ın** **anlam-ı**
t'yan t'nan t'yan t'nan t'yan t'nan

4. **Zincirleme Ad Tamlaması:** En az üç addan oluşan ad tamlamalarına denir.

Öğretmenin not defteri **Ağrı Dağının eteği** **İstanbul tiyatrolarının** **bunalım yılları**

BURASI ÖNEMLİ

 Zincirleme ad tamlamalarında tamlayan bir ad tamlamasından oluşabilir.
Gecekondu mahallelerinin sorunu

 Zincirleme ad tamlamalarında tamlanan bir ad tamlamasından oluşabilir.
Tatlının şeker oranı

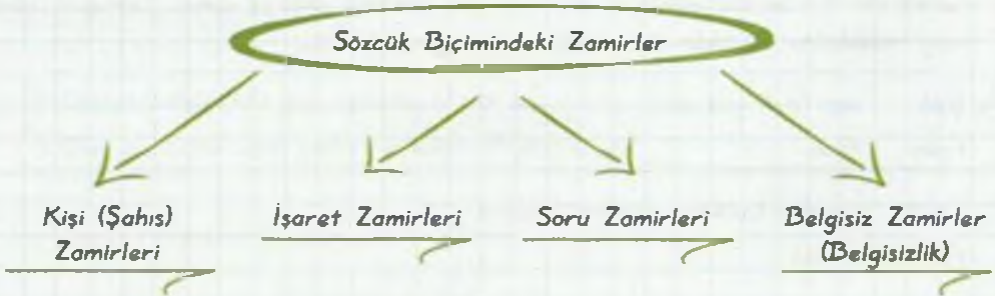
 Zincirleme ad tamlamalarında hem tamlayan hem de tamlanan bir ad tamlamasından oluşabilir.
Tiyatro oyuncularının günlük işleri

Zamirler (Adıllar)

Adın yerini tutan, adın yerine kullanılabilen sözcüklere denir. Anlam kapsamı en geniş sözcüklerdir. Belirli ya da belirsiz her varlığın, önceden sözü edilen her şeyin adının yerine kullanılabilir.

Sözcük ve ek hâlindeki zamirler olmak üzere ikiye ayrılır.

1. Sözcük Biçimindeki Zamirler

a. **Kişi (Şahıs) Zamirleri:** İnsan adlarının yerini tutan zamirlere denir. Kişi zamirlerinin sayısı altıdır

- Birinci tekil kişi - Ben (Söz söyleyen) - Ben bu rüyayı daha önce de görmüştüm
- İkinci tekil kişi - Sen (Söz söylenen) - Senden öğrendim gönülden sevmeyi.
- Üçüncü tekil kişi - O (Anılan) - Rüzgâr değil, **o**dur haykıran.
- Birinci çoğul kişi - Biz (Söz söyleyen) - **Biz**dik o hücumun batan aşkıyla kanatlı.
- İkinci çoğul kişi - Siz (Söz söylenen) - **Sizinle** hiçbir konuda anlaşamıyoruz
- Üçüncü çoğul kişi - Onlar (Anılan) - Bu konuda **onlar** bizi destekliyor.

BURASI ÖNEMLİ

Dönüşlülük zamiri olarak da adlandırılan ve kişi zamirlerinin yerini tutabilen "**kendi**" sözcüğü kişi zamiri olarak kabul edilir. Bazen "**kendi**" sözcüğü yerini tuttuğu kişi zamiriyle birlikte kullanılarak anlamı pekiştirir.

- Bu yazıyı **kendim** yazdım.
- Bu yazıyı **ben kendim** yazdım. (Pekistirme)

BURASI ÖNEMLİ

Tamlayıcı düşmüş ad tamlamalarının bazıları hem ikinci tekil hem de üçüncü tekil kişi anlamı yansıtır ve anlam belirsizliği ortaya çıkar. Buna yol açmamak için tamlayıcı kullanmak gerekir.

- Elinden dal gibi düşerken **umit** (Senin / Onun)

b. **İşaret Zamirleri:** Varlıkları göstererek onların adlarının yerlerini tutan zamirlere denir.

Türkçede en çok kullanılan işaret zamirleri şunlardır: Bu, şu, o, bunlar, şunlar, onlar, bura, şura, ora, burası, şurası, orası, burada, şurada, orada, buradan, şuradan, oradan, burayı, şurayı, orayı, buralar, şuralar, oralar, oteki, beriki, karşıki, öyle, böyle, şöyle.

- Şunlar da sizin olsun.
- Ötekini bana ver.
- Burası da fena değil.
- Öylelerinden her zaman kaçırım.

BURASI ÖNEMLİ

"Böyle, şöyle, öyle" sözcükleri kullanılışına göre bazen ad, bazen sıfat, bazen zamir, bazen zarf görevi üstlenir.

- O, her zaman böyledir. (İsim)
- Böylesini hiç görmedim. (İşaret zamiri)
- Böyle adamlar her zaman başarır. (İşaret sıfatı)
- Bu böyle olmaz. (Zarf)

"O" ve "Onlar" sözcükleri hem kişi zamiri, hem de işaret zamiridir. Bu sözcükler, insan adlarının yerini tutarsa kişi zamiri, insan dışındaki varlıkların yerini tutarsa işaret zamiridir.

- Ona telefon edeceğim. (Kişi zamiri)
- Onu hemen çöpe atın. (İşaret Zamiri)

BURASI ÖNEMLİ

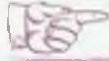
"Bu, şu" sözcükleri insan yerini tutsa bile kişi zamiri olmaz.

- Yazıyı bu yazdı. (İşaret Zamiri)
- Bu sene de şu başkan olsun. (İşaret Zamiri)

c. Soru Zamirleri: Adın yerini tutan soru sözcüklerine soru zamiri denir.

En çok kullanılan soru zamirleri şunlardır: Kim, kimler, ne, neler, nere, neresi, nereyi, nereye, nereden, nereden, kaç, kaçımız, kaçınız, hangisi, hangimiz, hangileri, kaçını, kaçta, kaçtan..

- Yanında ne getirdin?
- Bunları sana kim anlattı?
- Hangisini istediğini anlamadım
- Soruların kaç cevaplandı?
- Nereden gelip nereye gidiyoruz?

BURASI ÖNEMLİ

"Kim" sözcüğü her zaman soru zamiridir. Diğer soru sözcüklerinin çoğu cümlede kullanışlarına göre zamir, sıfat veya zarf olabilir.

- ✎ Pazardan ne aldın? (Soru zamiri)
- ✎ Baban ne gün gelecek? (Soru sıfatı)
- ✎ Ne bakıyorsun tuhaf tuhaf? (Soru zarfı)

d. Belgisiz Zamirler (Belgisizlik): Hangi varlıkların yerini tuttuğu tam olarak belli olmayan zamirlere denir.

En çok kullanılan belgisiz zamirler şunlardır: Bazısı, bazıları, kimisi, kimileri, biri, birisi, birileri, başkası, başkaları, birçoğu, birkaçı, birtakımı, birçokları, çoğu, hepsi, herkes, birazı, her biri, herhangi biri, öteberi, şunu bunu, şundan bundan, şey, şeyler, hiçbirisi, kimse, falan, filan, tümü..

- ✎ Batanönü görmeden bir şey diyemem.
- ✎ Her biri ayrı özellikler taşır.
- ✎ Hiçbirini başkasının yerine koyamam.

2. Ek Biçimindeki Zamirler

a. İyelik Zamirleri: Adların sonuna gelerek, o adların kime ve neye ait olduğunu bildiren iyelik ekleri, aynı zamanda iyelik zamiri olarak da adlandırılır. İyelik zamirleri "benim, senin, onun, bizim, sizin, onların" sözcüklerinin yerini tutar.

Tekil Kişiler:

- ✎ Birinci tekil iyelik: Ben (-ım, -im, -um, -üm) • Kitab-ım, arab-a-ım
- ✎ İkinci tekil iyelik: Sen (-ın, -in, -un, -ün) • Kitab-ın, arab-a-n
- ✎ Üçüncü tekil iyelik: O (-ı, -i, -u, -ü) • Kitab-ı, arab-a-sı

Çoğul Kişiler:

- ✎ Birinci çoğul iyelik: Biz (-ımız, -imiz, -umuz, -ümüz) • Kitab-ımız, arab-a-mız
- ✎ İkinci çoğul iyelik: Siz (-ınız, -iniz, -unuz, -ünüz) • Kitab-ınız, arab-a-nız
- ✎ Üçüncü çoğul iyelik: Onlar (-ları, -leri) • Kitab-ları, arab-a-ları

b. İlgî Zamiri: Adın yerini tutan "-ki" ekine ilgî zamiri denir ve daima kendisinden önceki sözcüğe bitişik yazılır.

- ✎ Orhan'ın puanına nazaran Hakan'inki daha yüksek.
- ✎ Cemal'in defteri seninkinden daha düzenli.

BURASI ÖNEMLİ

İlgî zamiri ad tamlamalarında tamlananın yerini tutar.

- ✎ Sizin ev çok güzel, bizimki biraz dar. (Bizim ev)

Yapısına Göre Zamirler

Sıfat (Ön Ad)

Sıfat: Varlıkları niteleyen, onların durumlarını açıklayan, onları değişik yollarla belirten sözcüklere denir.

Sıfatlar Görev ve Anlamları Yönünden Şu Şekilde Sıralanır

1. Niteleme sıfatları

- Unvan sıfatları*
- Pekleştirme sıfatları*

2. Belirtme sıfatları

- İşaret sıfatı*
- Belgisiz (Bellirsiz) sıfat*
- Soru sıfatı*
- Sayı sıfatı*
 - Asıl sayı sıfatı*
 - Sıra sayı sıfatı*
 - Kesir sayı sıfatı*
 - Öleştirtme sayı sıfatı*

BURASI ÖNEMLİ

Sıfatın önandeki adlar dostuğünde sıfat adlaşır:

Bahçede bir güzel gördüm. (güzel kız)

Çekimi yapılan sıfatlar adlaşır:

Güzeller içinde bir seni seçtim (güzel kızlar)

1. Nitelme Sıfatları

Varlıkların durumlarını, biçimlerini, renklerini, nasıl olduklarını bildiren sıfatlardır. Bu sıfatlar "nasıl" sorusuna cevap verir. Bu sıfatlar soyuttur, niteleyicidir.

✏ Mahallemizin tombik bakkalı, marketlere inat, hâlâ çalışıyor.

✏ Çalışkan ve zeki insanlar olmasaydı bu ülke de olmazdı.

✏ Bu mavimsi ışığın kaynağını merak etmişlerdi.

BURASI ÖNEMLİ

Nitelik bildiren sözcükler bir adı nitelerse sıfat (ön ad); bir eylemi, eylemsiyi, zarfı, sıfatı nitelerse zarf (belirteç) adını alır.

✏ Dudagından güzel sözler doküldü. (Nasıl sözler?) → sıfat

✏ Bu şiiri diğerlerinden daha güzel okudu. (Nasıl okudu?) → zarf

a. Unvan Sıfatları

Kişilerin mesleklerini, cinsiyetlerini, makamlarını, lakaplarını belirten sıfatlara denir. Bazen addan önce, bazen sonra gelir.

✏ Çavuş Mehmet, Ali Onbası, Gazi Osman Paşa...

BURASI ÖNEMLİ

Sıfatlar "-cik, -cek, -si, -msi, -mtrak" eklerini alarak "azalma, küçülme" bazen de "acıma" anlamı kazanır. Azaltma ya da küçültme göreviyle kullanılan bu ekler nesnenin niteliklerinin azaldığını (küçüldüğünü) gösterir.

✏ Büyükçe bir binada oturuyorlarmış. (Yakın olma anlamı var)

✏ Tatlımsı bir elma yedim. (Yakın olma anlamı var)

b. Pekistirme Sıfatları

Anlamca güçlendirilmiş sıfatlara denir. Çoğunlukla nitelme sıfatlarında görülür.

✏ Sıfat olan sözcüğün ilk sesli harfine kadar olan ad alınır. Bu kısma "m, p, r, s" seslerinden uygun olanı eklenir. Elde edilen bu kısım bir ön ek olarak sıfatın başına getirilir.

yemyeşil ova, dümdüz yol, yapayalnız insan ...

✏ İkilemeler, bir adın önüne gelip onu nitelerse ikileme yoluyla pekiştirilmiş sıfat elde edilmiş olur.

ışıl ışıl gözleri, derli toplu ev, uzun mu uzun boy...

2. Belirtme Sıfatları

Varlıkları işaret, sayı, soru, belgisizlik anlamlarıyla belirten sıfatlara denir. Dörde ayrılır.

a. İşaret Sıfatları

Varlıkları işaret yoluyla belirten sıfatlardır. Söyleyen kişinin, sözünü ettiği nesneye uzaklığına göre değişir. Bu tür sıfatlar, isme "hangi" sorusunun sorulmasıyla bulunur.

İşaret bildiren sözcükler: Bu, şu, o, öteki, heriki, diğeri, öyle, böyle, şöyle...

Bu soruyu kim cevaplayacak?

O eşyaları nereye götürüyorsun?

Öteki sorulara geçiniz.

BURASI ÖNEMLİ

"-ki" ekiyle yapılmış sıfatlar yer ile zaman bildirir ve işaret sıfatlarının içinde yer alır.

Evdeki hesap çarşıya uymaz. (Yer bildirmiş)

Misafirler akşamki yemeği çok beğenmiş. (Zaman bildirmiş)

İşaret zamirleri ile işaret sıfatları birbirine karıştırılmamalıdır. Sıfatlar adların önüne gelerek adı niteler ya da belirtir, zamirler (adılar) ise adın yerini tutar. İşaret sıfatlarıyla işaret zamirlerini ayırmak için virgül ya da çekim ekleri kullanılır.

Böyle çocuk görmedim. (Sıfat)

Böylesini görmedim. (Zamir)

b. Belgisiz Sıfatlar

Bir adı, ona kesinlik kazandırmadan belirten sıfatlara denir. Adların nicelik yönüyle belirsizliklerini ifade eden sıfatlardır.

En çok kullanılanları şunlardır: Birçok, bazı, birkaç, nice, bir, biraz, pek, az, her, falan, filan, hiçbir, başka, herhangi, kimi, bütün, tüm...

Kimi insanlar, sadece kendilerini daşanar.

Onunla herhangi bir gün görüşürüm artık.

Yaptığınızı birtakım insanlar, kabullenmiyor.

BURASI ÖNEMLİ

"Bir" sözcüğü kesinlik anlamı taşırsa sayı sıfatı olur. Kesinlik bildirmezse belgisiz sıfat görevini üstlenir.

Bir çocuğum var. (Sayı sıfatı)

Bir gün gelirim elbet. (Belgisiz sıfat)

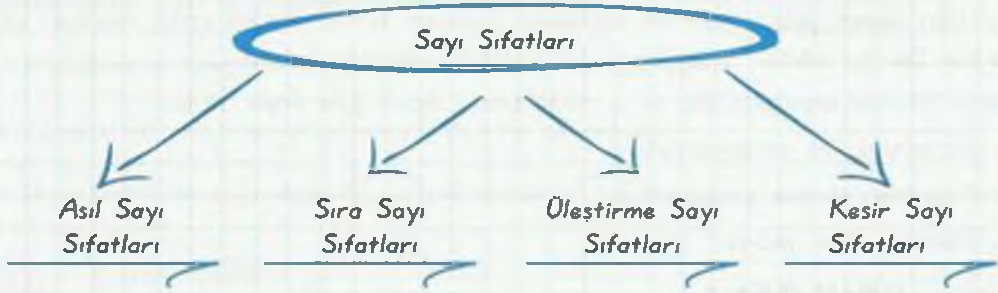
Belgisiz sıfatlar çekim eki aldıklarında belgisiz zamir olur.

Senden çektiğim kadar hiçbir şeyden çekmedim. (sıfat)

Hiçbiri bu sorunun cevabını veremedi. (zamir)

c. Sayı Sıfatları

Varlıkları sayı yoluyla belirten sıfatlara denir. Dörde ayrılır:

Asıl Sayı Sıfatları: Tam sayılarla yapılan sıfatlardır. Bu tür sıfatlar isme "kaç" sorusunun sorulmasıyla bulunur.

Yüz yıl, yetmiş milyon, 10 cm ip...

Sıra Sayı Sıfatları: Asıl sayı sıfatlarının sonuna "-(ı)ncı, -nci, -ncü, -ncü" ekleri getirilerek yapılır. Bu tür sıfatlar isme "kaçıncı" sorusunun sorulmasıyla bulunur. Yedinci hafta, birinci yıl...

77. yıl, 11'inci blok, birinci gün...

BURASI ÖNEMLİ

"Sonuncu, ortanca, ilk, son, alt, üst" sözcükleri de sıra sayı sıfatı olarak kabul edilir:

Evin ortanca çocuğu çok kışkanç. (Kaçıncı çocuk?)

Öleştirme Sayı Sıfatları: Tam sayıların sonuna "-ar, -er" ekleri getirilerek yapılır. Bu tür sıfatlar isme "kaçar" sorusunun sorulmasıyla bulunur.

Öçer kişi, ikişer elma, yedişer kişi, ellişer milyon...

BURASI ÖNEMLİ

"Teker, çiftler, yarımşar" sözcükleri de öleştirme sayı sıfatı olabilir:

Çiftler sıra olduk hastanenin kapısının önünde. (Kaçar sıra?)

Kesir Sayı Sıfatları: Bir bütünü eşit parçalarından belli bir bölümünü göstermeye yarayan sıfatlara denir. Bu tür sıfatlar isme "kaçta kaç, ne kadar" sorularının sorulmasıyla bulunur.

✎ Yüzde bir ihtimal, yarım ekmek, çeyrek (dörtte bir) ekmek, %25 pay.

BURASI ÖNEMLİ

Bu sayı sıfatlarının dışında bir de "topluluk sayı sıfatı" dediğimiz bir sıfat daha vardır.

✎ Dördüz çocuk, ikiz bebek.

d. Soru Sıfatları

Varlıkların ve kavramların özelliklerini soran, adları soru yoluyla belirten, cevabı da sıfat olan sözcüklere "soru sıfatı" denir.

- ✎ Hangi çilgin bana zincir vuracakmış şaşarım.
- ✎ Kaşınca sınıfta okuyor?
- ✎ Kaşar kişilik gruplar hâlinde gideceğiz?

BURASI ÖNEMLİ

Soru sözcükleri adı belirtirse sıfat, adın yerini tutarsa zamir, eylemi belirtirse zarf olur.

- ✎ Ne gün İstanbul'a gidecek? (sıfat)
- ✎ Bize oradan ne almış? (zamir)
- ✎ Ne bakıyorsun? (zarf)

Adlaşmış Sıfat

Niteleme sıfatları, cümlede niteledikleri adlar düşünce bu adların görevini yaklenerek adlaşırlar. Adın görevini üstlenen bu sıfatlara adlaşmış sıfat denir.

- ✎ Gençler dinamik olur. (genç insanlar)
- ✎ Tembeller çalışmaz. (tembel öğrenciler)

Zarflar (Belirteçler)

Eylemleri, eylemsileri, sıfatları ve zarf türünde olan başka sözcükleri anlam yönünden pekiştiren ya da kısıtlayarak sınırlayan sözcük türüdür.

Adam, akıllı davranıyor.

Zarf Eylem

Adam, akıllı davranarak işini yürütüyor.

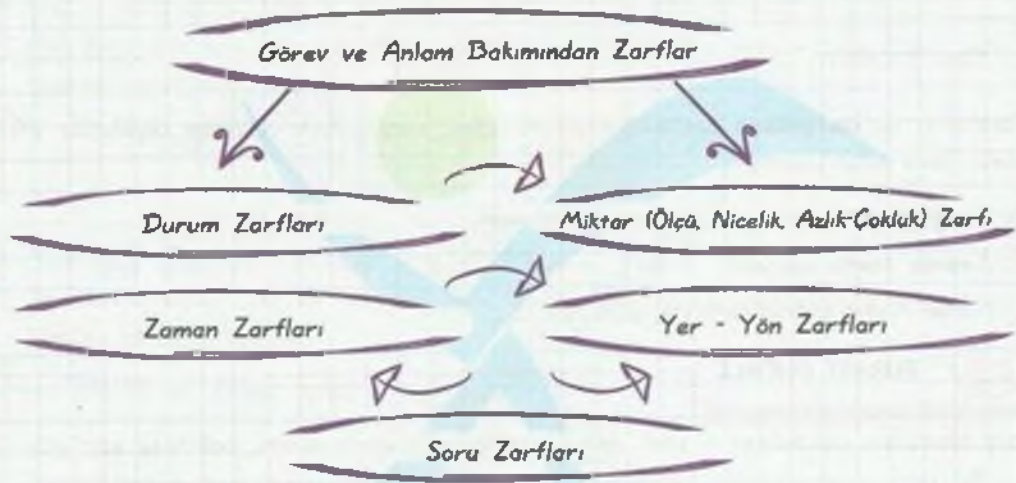
Zarf Eylemsi

Adam, çok akıllı birine benziyor.

Zarf Sıfat Zamir

Adam, bu işte çok akıllı davrandı.

Zarf Zarf Eylem

1. Durum Zarfları

Eylem veya eylemsilerin yapılış biçimine açıklık getiren zarflara denir. Genellikle "nasıl" sorusuna cevap veren zarflardır.

Eğri oturalım, doğru konuşalım.

Çocukça hareket ediyorsun.

BURASI ÖNEMLİ

Bazı nitelme zarfları ikileme veya edat öbeği şeklinde olabilir:

İnsanlar konusa konusa, hayvanlar koklasa koklasa anlaşıyor.

Yorgun gibi görünüyorsun.

BURASI ÖNEMLİ

Nitelik bildiren sözcükler bir adı nitelerse sıfat, eylemin ya da eylemsinin bir durumunu nitelerse zarf olur.

Bu heyecanlı söz, dinleyenleri şaşırttı. (sıfat)

Toplantıda diğerlerinden daha heyecanlı konuştu. (zarf)

- a. Kesinlik Zarfları: İyiliklerinizin karşılığını mutlaka göreceksiniz.
- b. Olasılık (İhtimal) Zarfları: Belki ben de sizinle gelirim.
- c. Yaklaşıklık Zarfları: İşim hemen hemen bitti. (yaklaşıklık)
- d. Yineleme Zarfları: İki kere bir karşıma çıkıyor.
- e. Oletirme Zarfları: Uçaklar ikiser ikiser geçiyordu üstümüzden.

2. Zaman Zarfları

Eylem ve eylemsilerin yapılış zamanını bildiren zarflardır. Zaman zarfları eylem ve eylemsileri niteleyerek "ne zaman" sorusuna cevap verir.

Başlıcalar şunlardır: Geçen ay, geçen yıl, geçen hafta, geçen gün, geçen asır, gelecek sene, gelecek hafta, biraz sonra, bugün, henüz, on gün önce, dün, bu sabah, biraz önce, şimdi, demin, şimdilik, ileride, şu anda.

- ✎ Henüz işimiz bitmedi.
- ✎ Okulu gelecek sene bitireceğim.
- ✎ Kâmil dün öğşam telefon etti.
- ✎ Ayda bir uğrar buralara.

BURASI ÖNEMLİ

Zaman bildiren sözcükler, eyleme ya da eylemsiye yöneltilen "Ne zaman?" sorusuna yanıt verilerse zaman zarfı; zaman kavramını karşılarsa tür yönünden ad olurlar

- ✎ Erkenden yat, sabah yola çıkacaksın
Zaman Zarfı

- ✎ Sabah yeni umutların doğuşudur.
Ad

Ad ve sıfat tamlamaları cümle içinde zaman zarfı olarak kullanılabilir.

- ✎ Ertesi gün başladı, gün doğmadan yolculuk.
Sıfat tamlaması

- ✎ Gece yarısı bir patlama oldu.
Ad tamlaması

3. Miktar (Ölçü, Nicelik, Azlık - Çokluk) Zarfı

Eylemlerin ve eylemsilerin miktarını bildiren zarflardır. Bu zarfların en önemli özelliği eylem ve eylemsilerden başka sıfatları ve zarfları da niteleyebilmesidir. Miktar zarfları dörde ayrılır ve "ne kadar" sorusuna cevap verirler.

a. **Eşitlik Zarfları:** "Kadar" ve "denli" edatlarıyla oluşan ve eylemlerle eylemsileri niteleyen öbeklerdir

Benim kadar çalışırsan başarılı olursun.

O da babası gibi yürüyor.

BURASI ÖNEMLİ

"Kadar" edatıyla oluşan öbekler, adı niteleyerek sıfat olabilir:

Bacak kadar boyuyla bana kafa tutuyor. (sıfat)

b. **Üstünlük Zarfları:** Eylemleri, eylemsileri, sıfatları ve zarfları niteleyen "daha" sözcüğüdür.

O senden daha çabuk bitirdi. (üstünlük: zarftan önce)

Daha güzel bir araba aldı. (üstünlük: sıfattan önce)

BURASI ÖNEMLİ

"Daha" sözcüğü "bir" sözcüğüyle öbeleşince, bir işin tekrarlanacağını anlatır ve yineleme zarfı olur.

Bu sınavda şansımı bir daha deneyeceğim. (Yineleme zarfı)

Beklediğim misafirler daha gelmedi. (Zaman zarfı)

Son yıl sınıftan daha kimler ayrıldı. (Nicelik zarfı)

c. **En üstünlük Zarfı:** Sıfatları ve zarfları niteleyen "en" sözcüğüdür.

En yakın arkadaşı benim. (en üstünlük: sıfattan önce)

En çok çalışan canlı karıncadır. (en üstünlük: zarftan önce)

d. **Aşırılık Zarfları:** Eylemlerin ve eylemsilerin anlamlarına doğrudan veya zarflar aracılığıyla aşırılık anlamı katan zarflardır. Bu zarflar ayrıca niteleme sıfatlarının da anlamlarına aşırılık kazandırır. En çok kullanılanları şunlardır: Gayet, çok, az, azıcık, biraz, birazcık, oldukça, pek, fazla, fazlaca.

Bugünlerde çok az uyuyor. (aşırılık: zarftan önce)

Gayet çalışkan bir insandı. (aşırılık: sıfattan önce)

Dergiyi çıkarmak için epey çalıştık. (aşırılık: eylemden önce)

4. Yer-Yön Zarfları

Eylem ve eylemsilerin gerçekleşme yerini ve yönünü bildiren zarflardır. Yer-yön zarfları: İçeri, dışarı, yukarı, aşağı, ileri, geri, öte, beri.

Arkadaşlar, içeri girer misiniz?

Sesi duyar duymaz aşağı indim.

BURASI ÖNEMLİ

Bu sözcüklerin yer-yön zarfı olabilmesi için mutlaka yalın hâlde olması ve eylem ya da eylemsiyi belirtmesi gerekir. Bunlar herhangi bir ek aldıklarında zarf olmaktan çıkar, ad olur. ayrıca bu sözcükler bir adı nitelediğinde sıfat olur.

- İçeri gir. (Zarf)
- İçeriye gir. (İsim)
- İçeri odaya gir. (Sıfat)

5. Soru Zarfları

Eylem ve eylemsileri soru yoluyla belirten zarflardır. Soru zarfları: Ne, ne zaman, niçin, neden, niye, ne kadar, nasıl, ne diye..

Akşam eve kaçta gelirsin?

İşleri ne zaman bitireceksiniz?

BURASI ÖNEMLİ

"Nasıl" sözcüğü adı nitelerse sıfat, eylemi nitelerse zarf olur.

- Nasıl hatırlamazsın o türküyü? (Zarf)
- Nasıl bir günde çıkıp geleceksin (Sıfat)

BURASI ÖNEMLİ

Özne, tümleçleri ve yüklemeleri işaret yoluyla belirten "işte" sözcüğüne de "gösterme zarfı" denir.

- İşte, bütün çalışmanın karşılığı.

İlgeçler (Edatlar)

Tek başına belirgin bir anlamı olmayan, sözcükler arasında değişik anlam ilgileri kuran, ancak bu yolla bir anlam kazanmış gibi görünen sözcüklerdir.

BURASI ÖNEMLİ

İlgeç olarak bilinen sözcüklerin kimileri, kullanıma göre, ad, sıfat ya da belirteç olarak da karşımıza çıkabilir. Bunların içinde hem ilgeç hem bağlaç olarak kullanılanları da vardır. Sözcüğün, sözün, sözdizimindeki yerine göre adlandırılması gerektiği unutulmamalıdır.

İlgeçler

İle	Doğru (-e Doğru)
Yalnız, Ancak	Karşı (-e karşı)
Gibi	Göre (-e göre)
İçin	Üzere
Kadar	mı

1. İle

Bağlaç olarak görevdeş sözcükleri, sözcük obeklerini bağlar. (Ve bağlacı gibi)

İlgeç olarak durum, araç, birliktelik, nedenlik, karşılıklık ilgileri kurar.

✎ Bağlaç görevindeki "ile" den sonra virgül (,) konulmaz.

✎ İle ilgeciyle kurulmuş tümleçlerde ile nin yerini kimi zaman -li eki tutabilir.

✎ Dikkatle dinledi.

✎ Dikkatli dinledi.

✎ Üzüntüyle gitti.

✎ Üzüntülü gitti.

Bu tür kullanımların olumsuzu da "-siz" ekiyle yapılabilir.

✎ Dikkatsiz dinliyor.

2. Yalnız, Ancak

Bu sözcükler bağlaç olarak kullanıldığında ama, şu kadar ki, lakin bağlaçlarının işlevini üstlenerek karşıt ya da aykırı yargıları bağlar.

✎ Bu işe başlıyorum ancak (yalnız) bugün bitiremem.

İlgeç olarak kullanıldığında, kendilerinden sonraki sözcük ya da sözcük obekleriyle yüklem arasında sınırlama (özgölük) ilgisi kurar:

✎ Bu kitabı yalnız orada bulabilirsiniz.

3. Gibi

Asıl işlevi, kavramlar arasında benzerlik ilgisi kurmaktır. (Karşılaştırma ilgisi de kurabilir.) Kullanıma göre şöyle örneklendirilebilir:

✎ Aslan gibi bir adam, kalem gibi bir şey - (-e benzer)

✎ Benim gibi konuşuyor. (benzer biçimde)

- Bizi gördüğü gibi kaçtı. (hemen, tam o anda ...)
- İnsan gibi yaşamak istiyoruz. (yakısır biçimde)
- Olayları yaşamış gibi anlattı. (-imişçesine, gerçekte öyle olmayan ama öyle görünen)
- Onun gibilerden başka ne beklenir? (es. örnek, o nitelikte olan)
- Bana doğru gibi gelmişti. (sanmak)
- Yağmur diner gibi oldu. (bir duruma, duyguya ya da niteliğe yaklaşmak)
- Bu konu uzayacak gibi. (olasılık)
- Saat üç gibi yerine saat üç sularında ya da üçe doğru denmelidir.
- ben - cileyin , çocuk - su, çıldırmış - çasına - sözcüklerinin sonlarındaki ekler, "gibi" ilgecinin işlevini üstlenmiştir.
- "Sanki kaçak bir çocuk gibiydi." cümlesinde sanki ya da gibi sözcüklerinden biri gereksizdir.
- Siz anlatınca, filmi görmüş gibi oldum. (kadar)

4. İçin

- Konuşmak için geldim. (amacıyla, maksadıyla)
- Korktuğu için gitmemiş. (-den dolayı anlamıyla neden - sonuç ilgisi)
- Sizin için bir kitap getirdim. (özgü, ayrılmış)
- Benim için değişik bir insandı. (düşüncesince, göz önüne alınırsa, -e göre ...)
- Sizin için iyi şeyler düşünüyorum. (hakkında, ilgili olarak)
- Bu ceket senin için bayak. (oranla)
- Bunun için kaç lira ödedin? (karşılığında)
- Neler yapmadık şu vatan için. (uğruna, yoluna)
- Kitabı üç gün için aldım. (süre)

5. Kadar

- Adam bir delikanlı kadar hareketliydi. (ölçüsünde, derecesinde)
- Avuç içi kadar yer (büyüklüğünde)
- Bizi kopıya kadar uğurladı. (dek, değin)
- Sesini duyunca yüzünü görmüş kadar oldum (gibi)
- Ne kadar akıllı olursanız olun yine de çalışın. (denli, ölçüde)
- Ben o kadarını düşünmemiştim. (miktar, derece)
- Yaşadığı kadar daha yaşayacak değil yal (süre)
- Sınıfta on kadar öğrenci vardı. (belirsiz bir nicelik)

6. Doğru (-e doğru)

- Okula doğru gidiyordu. (karşı, yönünce)
- Akşama doğru yağmur başladı. (yakın, yakınlarında)
- Doğru sözcüğü ad, sıfat, belirteç olarak kullanımları daha yaygındır.

7. Karşı (-e karşı)

- Havuzla karşı oturduk. (yüzünü bir yere ya da bir şeye doğru çevirerek)
- Bize karşı tutumu değişti. (ilgili olarak)
- Sabaha karşı donmuşlar. (yakın)

8. Göre (-e göre)

- Saçlarını günün modasına göre kestirmiş. (bir şeye uygun olarak)
- Yasalara göre bu bir suçtur. (uyarınca, gereğince)
- Duyduğuma göre taşınacaklarmış. (bakılırsa, hesaba katılırsa)
- Bu kaynağa göre bizim dışındaklerimiz yanlış. (göz önünde tutulunca)
- Sana göre kim haklı? (sorulursa, düşüncesince, sen - ce ...)
- Ayağına göre bir ayakkabı bulamadı. (uygun)

9. Üzere

- Gitmek üzere hazırlanıyor. (erek, amaç)
- Geri vermek üzere kitabımı alabilirsin (koşul)
- Sabah olmak üzere (yakın olma, yakınlaşma ...)
- Daha önce belirtildiği üzere ... (gibi, bu yolda, bu biçimde)

BURASI ÖNEMLİ

Beri, önce, sonra, başka, özge, yana, dolayı, otarü ... sözcükleri de -den durum takısıyla öbeleşerek biçimce ilgeç öbeği oluşturur. Ancak bu öbekler, genellikle, zaman belirteci ya da neden anlamlı durum belirteci tümleci sayılmaktadır.

10. mi

Sonuna getirildiği cümle ya da sözcüğe; söyleyişe, tonlamaya göre soru, şaşma, yadsıma anlamı katar:

- Bu su içilir mi?
- Okulda annemi görmeyeyim mi?

Soru anlamıyla rica, emir cümleleri yapar:

- Bana bir çay verir misiniz?

✎ Biraz sessiz olur musunuz?

Yinelenen sözcükler arasında anlamı pekiştirir, abartır:

✎ Zengin mi zengin!

✎ Güzel mi güzel!

Belirli geçmiş zamanlı bir cümle ile başka bir cümle arasında yer aldığında birincisine koşul ya da neden, ikincisine de sonuç niteliği verir:

✎ Politika'nın tiryakisi oldun mu çekilmek onur kırıcı gelir insana.

✎ "Böyle arkadaşlık mı olur? Siz çağırırsınız da gelmez miyim?" örneklerinde olduğu gibi sözde soru cümleleri kurar ve cümleye olumlu, olumsuz kesinlik anlamı katar.

Bağlaçlar

Eş görevli sözcükleri, sözcük öbeklerini özellikle cümleleri bağlamaya yarayan, bunlar arasında anlam ve biçim yönünden bağlantı sağlayan sözcük ya da sözcük öbeklerine bağlaç denir.

1. de

✎ Daha önce geçmiş bir cümle ya da eş görevli öge ile sonraki arasında -den başka anlamıyla ilişki kurar.

✎ Ben de geldim.

✎ Defter de aldım.

✎ Azarlama, yalvarma, kaçamseme, yakınma, övme anlamlarında iki cümleyi bağlar.

✎ Her şeyi tamammış gibi otomobil de alacakmış.

✎ Sözümü tutacağını söyledi de tutmadı.

✎ Çalışayım da bak neler yapacağım.

✎ Koşul bildiren eylemlerden sonra bile, dahi anlamına gelerek koşulun geçerli olmadığını anlatır.

✎ Artık gönülamı olsa da değeri yok.

✎ Karşıt anlamlı cümleleri pekiştirerek bağlar.

✎ Bütün yıl gezmiş de şimdi iş bulmaya kalkışmış.

✎ Kimi bileşik cümleleri, ama, fakat anlamıyla birbirine bağlar.

✎ Notlarımı istedi de vermedim.

✎ Kimi ilgeç, bağlaç ve belirteçlerden sonra gelerek anlamı güçlendirir.

✎ Savunması hiç de yeterli değil.

✎ Kendisinden önceki eylemi ulaş durumuna sokar.

✎ Çalıştı da başardı. (Çalışıp başardı.)

✎ Bir şeyin yerine geçebilen iki cümlelerin eylemlerini birbirine bağlar.

✎ Sen otur da ben gideyim.

2. ki

- ✎ Anlamca ilgili cümleleri birbirine bağlar.
- ✎ Çobanlar derler ki memba sularının her biri bin derde devadır.
- ✎ Özneyi, tümleci güçlendirerek cümlemin temel bölümüne bağlar.
- ✎ Siz ki beni tanırırsınız.
- ✎ O yerden ki herkes kaçır. sen de kaç.
- ✎ Öyle. o kadar. o denli gibi öğelerden sonra. kullanıldığı cümleye güç katar.
- ✎ Olam öyle bir kapı ki her doğan varlık mutlaka oradan geçiyor.
- ✎ İkinci cümledeki yargının birincideki eylemin yapılışı sırasında görüldüğünü bildirir.
- ✎ Geldim ki kimseler yok.
- ✎ Kapağı kaldırmış ki sandık bombos.
- ✎ İki cümlede anlatılan durumların uyumsuzluğunu bildirir.
- ✎ Çiğ yemedim ki karnım ağrısın.
- ✎ Yakınma ya da kınama gibi duygular anlatmak için bir cümlemin sonuna getirilir.
- ✎ O beni sevmez ki!
- ✎ Sana güvenilmez ki!
- ✎ Bir soru cümlesinin sonuna getirildiğinde kuşku ya da endişe anlatır.
- ✎ Bunu bana bırakırlar mı ki?
- ✎ Ona ceza verirler mi ki?
- ✎ Kimi sözcüklerin sonuna bir ek gibi eklenerek birtakım belirteçler. yeni ilgeçler oluşturur.
- ✎ Belki, çünkü. halbuki. mademki, sanki - gibi.
- ✎ Olmak yardımcı eyleminden sonra kullanıldığında olasılığı pekiştirir.
- ✎ Özlemiş olacak ki buraya kadar gelmiş.
- ✎ Öyle. o kadar sözleriyle kurulmuş öbeklerden sonra kullanıldığında aşırılık anlamı verir.
- ✎ Öyle hareketli ki yerinde duramıyor.

Bağlaçları, bağlayıcılık görevleri yönünden aç bölümde toplayabiliriz:

- a. Yalnız görevdeş öğeleri bağlayan bağlaç "ile" dir.
- b. Yalnız anlamca ilgili cümleleri bağlayan bağlaçlar:

- ✎ Ama, fakat, ancak, yalnız, oysa, hiç değilse, bununla birlikte, kaldı ki, ne var ki, yeter ki, nedir ki, gerçi - (karşıtlık, bağdaşmazlık)
- ✎ Ama bağlacı, pekiştirme görevinde de kullanılabilir.
- ✎ O günden sonra onu hiç ama hiç görmedim.
- ✎ Çünkü, zira, madem, mademki, değil mi ki - (nedenlik)
- ✎ Ola ki, varsayalım, diyelim ki - (olasılığa dayalı koşul)
- ✎ Öyleyse, o halde, anlaşılıyor ki, kısaca, yani, açıkçası, demek - (özetleme, özet olarak)
- ✎ Hem, hem de, bile, de, üstelik, hatta, ayrıca - (anlamı pekiştirme)
- ✎ Anlaşılan, yoksa, görünüşe bakılırsa - (olasılık)

c. Hem görevdeş ögeleri hem de anlamca ilgili cümleleri bağlayan bağlaçlar.

Ya da, yahut, veya - (seçme ayırtılı eşdeğerlik anlamı)

Ya .. ya, hem - hem, ne - ne, ister - ister, de - de, gerek - gerek .. (zorunlu seçme, isteğe bağlı seçme, olumsuzluk anlamları)

De, ki, ise bağlaçları aynı biçimli eklerle karıştırılmamalıdır.

İse, bileşik yapıli cümlelerde karşılaştırma ayırtısıyla yargılar arasındaki karşıtlığı güçlendirir.

Oğretmen bağırlıyor, o ise sırltıyordu.

Ünlemler

Bir durum ya da olay karşısında onsızın beliren korku, şaşma, sevinme, kızma, acıma gibi duyguları bazen de doğa seslerini yansıtmaya yarayan sözcüklerdir.

1. Asıl Ünlemler

Bunlar doğrudan doğruya ünlem olarak kullanılan sözcüklerdir. Kimileri seslenme (hey, ey, hişt, bre, hoş ..), kimileri de duygu (a, ah, aman, ay, eh, eyvah, of, oh, vah, vay ..) yansıtmaya yarar.

2. Ünlem Olarak Kullanılan Sözcükler ve Cümleler

Bunlar vurgu ve tonlama yoluyla ünlem değeri kazanmış anlamlı sözcük ya da cümlelerdir.

Ünlem değeri kazanan sözcük görev değiştirmiştir. Bunların cümle değeri taşıyanlarının sonuna ünlem işareti (!) konur. Bu tür cümlelere ünlem cümlesi denir

Ne kadar da yaramaz bir çocuk!

Ünlemler, ad soylu sözcüklerin bir bölüğü aldıklarından durum, iyelik ve çoğul eklerini alarak adlar gibi kullanılabilir.

EYLEM (FİİL)

Bu konuyla ilgili her yıl ortalama "1-2 soru" sorulmaktadır.

Varlıkların yaptıkları işleri, hareketleri veya içinde bulundukları durumları bir kipe (yani zamana veya bir dileğe) ve kişilere bağlayarak bildiren sözcüklere **eylem (fiil)** denir.

Eylemlerde Kişi (Şahıs)

Eylemin bildirdiği iş, mutlaka canlı veya cansız bir varlık (özne) tarafından yapılır. İşte bu varlığa eylemin kişisi denir.

Kişi Ekleri (Eylem tabanı + Kip eki + Kişi eki)

1. Tip Kişi Ekleri

- 1. Tekil şahıs (ben): gel-dim
- 2. Tekil şahıs (sen): gel-din
- 3. Tekil şahıs (o): gel-di -
- 1. Çoğul şahıs (biz): gel-dik
- 2. Çoğul şahıs (siz): gel-diniz
- 3. Çoğul şahıs (onlar): gel-di-ler

2. Tip Kişi Ekleri

- gel - (i) - yor - um
- gel - (i) - yor - sun
- gel - (i) - yor -
- gel - (i) - yor - uz
- gel - (i) - yor - sunuz
- gel - (i) - yor - lar

3. Tip Kişi Ekleri

- gel - (i) - e - y - im
- gel - (i) - i - sin
- gel - (i) - e -
- gel - e - lim
- gel - e - siniz
- gel - e - ler

Eylemlerin Olumsuz Şekilleri

Olumsuzluk eki, eylemlere yapılmama, bulunmama, gerçekleşmeme anlamı katar.

Eylem tabanı + olumsuzluk eki (-ma, -me, -maz, -mez) + kip + şahıs eki

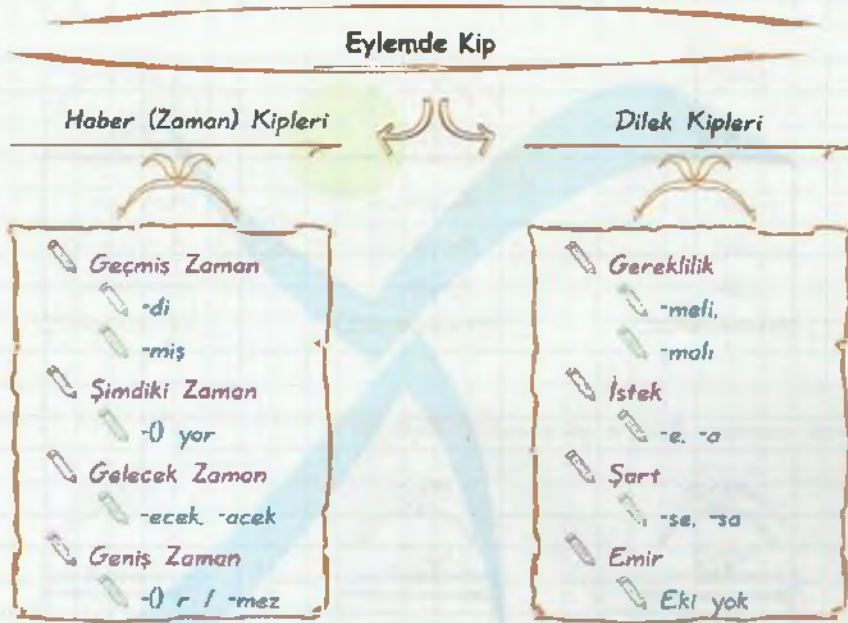
- Sav - me - di - m
- Gel - me - yin

BURASI ÖNEMLİ

Geniş zamanın olumsuzu birinci şahıslarda "-me, -ma" diğerlerinde ise "-mez, -maz" ile yapılır.
Yap - maz - mış. Oku - mo - m

Eylemde Kip

Eylemlerin yapılış amacını ve zamanını bildiren eklerle almış oldukları biçimine "kip" denir

1. Haber (Zaman) Kipleri

a. dilî geçmiş zamanın kişilere göre çekimi şöyledir:

b. mişli geçmiş zamanın kişilere göre çekimi şöyledir:

Kişi	Tekil	Çoğul
I. II. III.	Okumuşum Okumussun Okumuş	Okumuşuz Okumussunuz Okumuşlar

c. Şimdiki zamanın kişilere göre çekimi şöyledir:

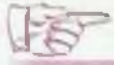
Kişi	Tekil	Çoğul
I. II. III.	Açıyorum Açıyorsun Açıyor	Açıyoruz Açıyorsunuz Açıyorlar

d. Gelecek zamanın kişilere göre çekimi şöyledir:

Kişi	Tekil	Çoğul
I. II. III.	Açacağım Açacaksın Açacak	Açacağız Açacaksınız Açacaklar

e. Geniş zamanın kişilere göre çekimi şöyledir:

Kişi	Tekil	Olumsuz	Çoğul	Olumsuz
I. II. III.	Açarım Açarsın Açar	Açmam Açmazsın Açmaz	Açarız Açarsınız Açarlar	Açmayız Açmazsınız Açmazlar

BURASI ÖNEMLİ

Uyarı : "-r" eki yalnızca olumlu çekimlerde kullanılır. Olumsuz çekimlerde bu kipin olumsuzu "-mā-z, -mē-z" ekiyle yapılır.

2. Dilek Kipleri (Tasarlama kipleri)

Eylemin dileğini bildirir, zaman anlamı taşımaz.

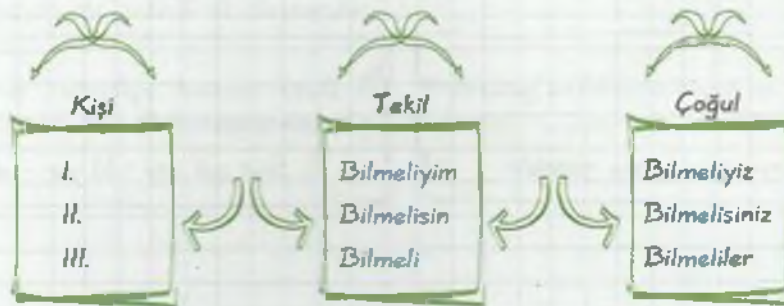
a. İstek kipinin kişilere göre çekimi şöyledir:

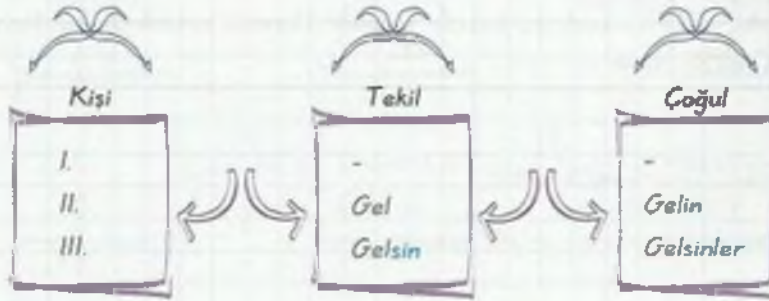
b. Dilek-şart kipinin kişilere göre çekimi şöyledir:

c. Gerekliklik kipinin kişilere göre çekimi şöyledir:

d. Emir kipinin kişilere göre çekimi şöyledir:

BURASI ÖNEMLİ

Dilek kipleri herhangi bir zaman kavramını taşımadığı için bunlarla yapılan birleşik zamanlı eylemler gerçekte ya tek zaman anlamı taşırlar ya da hiç zaman anlamı taşımazlar.

Ek Eylem

Ad soylu sözcükleri yüklem yapan ya da eylemlerin birden çok kip ekiyle çekimini sağlayan ek durumundaki eylemlere ek eylem denir. Ek eylem -(mek) şeklinde ifade edilir.

1. Ek eylemin geniş zamanı: -dır
2. Ek eylemin görülen geçmiş zamanı (hikâye): -dı
3. Ek eylemin duyulan geçmiş zamanı (rivayet): -mış
4. Ek eylemin şartı (koşul): -sa

Ek eylemlerin iki temel görevi vardır:

Ad ve ad soylu sözcüklere gelerek onları yüklem yaparlar.

Hayat. yaşayınca güzeldir.

Basit zamanlı eylemleri, birleşik zamanlı yapar. (-dır eki dışındakiler)

Seni çok sev - (i) yor - dul idi - m.

Birleşik Zamanlı Çekimler

Ek eylemler, eylemlere kip ekinden sonra gelerek, onları birleşik zamanlı (çekimli) yapar.

Birleşik zaman, basit zamanlı bir eyleme hikâye, rivayet ve koşul eklerinin getirilmesiyle yapılır. Kısaca birleşik zamanlı bir eylem üç değişik şekilde kurulur:

- a. **Hikâye Birleşik Zaman:** Eylem kök veya gövdelerine herhangi bir kip eki getirildikten sonra "idi" hikâye eki getirilerek oluşturulur.

Eylem tabanı + Kip eki + idi + Şahıs eki

gel-di-y-di-m	(bilinen geçmiş zamanın hikâyesi)
gel-miş-ti-m	(öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi)
gel-i-yor-du-m	(şimdiki zamanın hikâyesi)
gel-t-r-di-m	(geniş zamanın hikâyesi)
gel-ecek-ti-m	(gelecek zamanın hikâyesi)
gel-se-y-di-m	(dilek şart kipinin hikâyesi)
gel-e-y-di-m	(istek kipinin hikâyesi)
gel-meli-y-di-m	(gereklilik kipinin hikâyesi)

BURASI ÖNEMLİ

Emir kipinin eki olmadığı için birleşik zamanı olmaz

- b. **Rivayet Birleşik Zaman:** Eylem kök veya gövdelerine herhangi bir kip eki getirildikten sonra "imiş" rivayet eki getirilerek oluşturulur.

Eylem tabanı + Kip eki + imiş + Şahıs eki

gel-miş-miş-sin (öğrenilen geçmiş zamanın rivayeti)
gel-i-yor-muş-sun (şimdiki zamanın rivayeti)
gel-i-r-miş-sin (geniş zamanın rivayeti)
gel-ecek-miş-sin (gelecek zamanın rivayeti)
gel-se-y-miş-sin (dilek şart kipinin rivayeti)
gel-e-y-miş-sin (istek kipinin rivayeti)
gel-meli-y-miş-sin (gereklilik kipinin rivayeti)

c. Şart (Koşul) Birleşik Zaman: Eylem kök veya gövdelerine herhangi bir kip eki getirildikten sonra "ise" şart eki getirilerek oluşturulur.

Eylem tabanı + Kip eki + ise + Şahıs eki

gel-di-y-se (bilinen geçmiş zamanın şartı)
gel-miş-se (öğrenilen geçmiş zamanın şartı)
gel-i-yor-sa (şimdiki zamanın şartı)
gel-i-r-se (geniş zamanın şartı)
gel-ecek-se (gelecek zamanın şartı)
gel-meli-y-se (gereklilik kipinin şartı)

BURASI ÖNEMLİ

İstek, dilek şart ve emir kipinin şart bileşik zaman çekimi yoktur.

BURASI ÖNEMLİ

Geniş zaman çekimi "-dir" eki ek eylemdir fakat eylemleri birleşik zamanlı yapmaz. Çünkü sadece üçüncü şahıslarda kullanılıyor.

Gelecek-tir

Sev-miş-tir

Eylemlerde Anlam (Zaman - Kip) Kayması

Bir kipin kendi anlamı dışında, bir başka kipin anlamını verecek bir biçimde kullanılmasına eylem kipinde anlam kayması ya da zaman kayması denir

Anlam kaymasına uğrayan başlıca kipler şunlardır.

a. **Şimdiki Zaman Kipinde Anlam Kayması:** Şimdiki zaman kipi "-yor": geçmiş zaman, gelecek zaman ve geniş zaman kipi yerine kullanılabilir.

 Onu yolda görüyor ve selam vermiyor. (Dili geçmiş zaman yerine)

 Ninem teyzeme bir mektup yazıyor ve beni şikâyet ediyor. (Miş'li geçmiş zaman yerine)

 Her pazar buraya geliyor ve bizimle sohbet ediyor. (Geniş zaman yerine)

 Ben yarın geliyorum. (Gelecek zaman yerine)

b. **Geniş Zaman Kipinde Anlam Kayması:** Geniş zaman kipi "-r, -ır, -ir, -ur, -ür, -ar, -er": geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman ve emir kipi yerine kullanılabilir.

 Günlerden bir gün kasabaya yaşlı başlı bir adam gelir. (Geçmiş zaman yerine)

 Merak etme, birazdan gelir. (Gelecek zaman yerine)

 Şimdi sen de beni düşünür mün? (Şimdiki zaman yerine)

 Oraya gider, Hamza'yı bulursun (Emir kip yerine)

c. **Gelecek Zaman Kipinde Anlam Kayması:** Gelecek zaman kipi "-acak, -ecek" geçmiş zaman, gereklilik ve emir kipi yerine kullanılabilir.

 Fatih İstanbul'u alacak ve Osmanlıların Balkanlar'daki varlığı kesinleşecek (Geçmiş zaman yerine)

 Beni arayan Ayşe olacak (Gereklilik kipi yerine)

 Burayı derhal temizleyeceksin. (Emir kipi yerine)

d. **İstek Kipinde Anlam Kayması:**

 Dersı dikkatle dinleyelim. (Emir kipi yerine)

e. **Gereklilik Kipinde Anlam Kayması:**

 Bu güzel günde dışarı çıkmalıyım. (İstek kipi yerine)

Eylemde Yapı

a. Basit Eylemler:

Herhangi bir yapım eki almamış, başka bir sözcikle de birleşmemiş kök durumundaki eylemlerdir

ÖRNEK

Get-, yaz-, oku-, sev-, kıvr-, çevir-, kavuş-, yaptım, seviyorum, geleceğim, çizmişler, kaçmalıydı, okumazsan..

b. Türemiş Yapılı Eylemler:

Eylem ya da ad köklerine yapım eki getirilerek türetilen eylemlerdir

ÖRNEK

Benimse-, açık-la, mor-ar, av-la, ince-t, çat-la, pat-la, gar-le-, şırılda-, hav-la, me-le-, fısılda-, kova-la, baş-la-t, uçur-, yatır-ış-, ak-ı-t, dış-ar-, sev-in-

c. Birleşik Yapılı Eylemler

İki ya da daha fazla sözcüğün bir araya gelerek oluşturdukları eylemlerdir. Üç yolla yapılır:

1. Yardımcı Eylemle Kurulan Birleşik Eylemler:

Ad soylu bir sözcikle yardımcı eylemin (et-, ol-, eyle-, kıl-) oluşturduğu birleşik eylemlere denir.

sabretmek

yardımlı etmek

BURASI ÖNEMLİ

Yardımcı eylemle oluşturulan birleşik eylemlerde ses düşmesi veya ses türemesi oluşuyorsa eylem bitişik yazılmalıdır. Eğer ünlü düşmesi veya ünsüz türemesi olmuyorsa ayrı yazılır.

his ettim → hissettim

kayıt oldum → kaydoldum

fark ettim → fark ettim

BURASI ÖNEMLİ

Yardımcı eylem olarak kullanılan "et-, eyle-, ol-, kıl-" eylemleri asıl eylem olarak da kullanılabilir. Bunları ayırt edebilmek için anlamca kalıplaşmış olup olmadıklarına bakılmalıdır.

Sizce bizim bu ev kaç para eder? ("eder?": "tutar?", "satılır?" gibi anlamlar taşımaktadır)

Evlendikten yedi yıl sonra çocukları oldu ("oldu": "dünyaya gelmek", "doğmak" gibi anlamlar taşımaktadır)

2. Kurallı Birleşik Eylemler:

En az iki sözcüğün belli bir kurala göre birleşmesiyle oluşan birleşik eylemlerdir. Dilimizde çok değişik kurallı birleşik eylem vardır. Kurallı birleşik eylemlerin en yaygın olarak kullanılanları şunlardır:

a. Tezlik Eylemi:

Cümleye çabukluk anlamı katar. Dalma bitişik yazılır. (Eylem Tabanı + (i) vermek + Kip Eki + Kişi Eki)

- Bana bir çay aliver. (Tezlik, çabukluk)
- Birden karşısına çıkiverdi. (Aplansız)
- Onu bir kenara atıvermişler. (Önemsememe, gelişigüzel yapma)

b. Yeterlilik Eylemi:

Yetebilme anlamı taşır ve daima bitişik yazılır (Eylem Tabanı + (e) bilmek + Kip Eki + Kişi Eki)

- Ahmet bu işi başarabilir. (Başarmaya gücü yeter. Yeterlik)
- Bu imkân ve şerait, çok namûsait bir mahiyette tezahür edebilir. (Etmesi olası. Yeterlik - Olasılık)
- Yanınıza gelebilir miyim? İzin verir misiniz? (İstek isteme, rica etme)
- Herkes kendi işiyle ilgilenebilir. (Buna izi var, yeterlik - izin verme)

BURASI ÖNEMLİ

Yeterlilik eylemlerinde genellikle olasılık anlamı görülür. Bu nedenle yeterlilik eylemlerinin bulunduğu cümlelerde olasılık zarflarının kullanılması dil yanlışlığına yol açar.

- Yarın köye gidebilirim. (Doğru)
- Belki yarın köye gidebilirim. (Yanlış)

Yeterlilik eyleminin alumsuzu şu şekilde yapılır:

- Gücü yetmezlik anlamı katıyorsa:
 - başar - a - bil - i - r = başar - a - ma - z
 - aç - a - bil - i - r - im = aç - a - ma - m
- Gücü yetmezlik ihtimali içeriyorsa:
 - yaz - a - bil - i - r - im = yaz - a - ma - y - a - bil - i - r - im
 - oku - y - a - bil - i - r - ler = oku - y - a - ma - y - a - bil - i - r - ler
- İsteğe bağlı oluşturma ihtimalin yüzde elli olduğu belirtiliyorsa:
 - doğ - a - bil - i - r = doğ - ma - y - a - bil - i - r
 - ol - a - bil - i - r = ol - ma - y - a - bil - i - r

c. Sürerlilik Eylemi:

Bu eylemlerde *ışın* belli bir süre devam ettiği anlamı vardır. (Eylem Tabanı + (e) kalmak, durmak, gelmek + Kip Eki + Kişi Eki)

- ✎ Çocuk oturduğu yerde uyuyakalmış.
- ✎ Bakakalırım giden her geminin ardından.
- ✎ Sen vitrinlere bakadur, ben birazdan gelirim
- ✎ Eskiden beri böyle onlatılagelmiş.

BURASI ÖNEMLİ

Sürerlilik eyleminin olumsuzu az da olsa yapılır.

- ✎ Uyuyakalmamış, yol kapalı olduğu için gecikmiş.

BURASI ÖNEMLİ

Sürerlilik eylemi şu şekilde de yapılır:

Eylem Tabanı + (-ıp, -ip, -up, -üp) kalmak, durmak, gelmek + Kip Eki + Kişi Eki

- ✎ Geçen arabalara bakıp durdu.
- ✎ Olduğumuz yerde dönüp duruyoruz.

d. Yaklaşma Eylemi:

Bu eylemlerde "olmadı ama az daha olacaktı, az kalsın oluyordu" anlamları vardır. Yaklaşma eylemleri bitişik yazılır. Yaklaşma eylemlerinin anlamı olumsuzdur. Bu nedenle yaklaşma eylemleri ayrıca olumsuz yapılamaz. (Eylem Tabanı + (e) yazmak + Kip Eki + Kişi Eki)

- ✎ Merdivenden inerken düşeyazdı. (Az kalsın düşüyordu)
- ✎ Trafikteyken öleyazdı. (Neredeyse ölüyordu)
- ✎ Çeşmimden akan hun ile sagar dolayazdı
- Mecliste geçen gece yine kan oloyazdı (Baki)

e. İsteklenme Eylemi:

Bu eylemlerde "istek duyma" anlamı vardır. İyelik eki olduklarından dolayı daima ayrı yazılır. (Eylem Tabanı + (esi) gelmek, (eçeği) tutmak + Kip Eki + Kişi Eki)

- ✎ Onu göresim geldi.
- ✎ Kitabı okuyasım geldi.

3. Anlamca Kaynaşmış Birleşik Eylemler (Deyim Hâlindeki Birleşik Eylemler):

Sözcüklerin gerçek anlamlarından sıyrılmasıyla yani mecaz anlamda kullanılmasıyla oluşan birleşik eylemlerdir. Bu eylemler "-mek -mak" mastar ekini alabilen deyimler ve ad soylu sözcüklerle bir eylemin bir araya gelmesiyle oluşur. Bunlarda sözcüklerin tümü ya da biri gerçek anlamını yitirir.

Şu yollarla yapılır:

- ✎ Gerçek anlamında bir ad ve gerçek anlamının dışında bir eylem kullanılarak:
 - ✎ Kendini kaybetmek, hoşuna gitmek, para yemek, şehit düşmek, değer biçmek.
- ✎ Gerçek anlamının dışında bir ad ve gerçek anlamında bir eylem kullanılarak:
 - ✎ Gözünü korkutmak, bileğine güvenmek, ayağına gelmek.
- ✎ Tüm gerçek anlamının dışında kullanılarak:
 - ✎ Tası tarağı toplamak, deliye dönmek, baş kaldırmak, kalp kırmak, kan ağlamak.

BURASI ÖNEMLİ

Ad eylemin gerçek anlamını yitirdiği ancak deyim oluşturmeyen ve bitişik yazılan birleşik eylemler de vardır.

- ✎ Vazgeç, varsay, elver, öngör, başvurmak ...

BURASI ÖNEMLİ

Cümlelerin öğeleri incelenirken birleşik eylemler bir bütün olarak ele alınır.

Adam, sonunda yola geldi.

Özne Zarf t. Yüklem (birleşik eylem)

Eylemde (Fiillerde) Çatı

Cümlede kullanılan eylemlerin özneye veya nesneye göre gösterdiği durumlara denir.

1. Nesne - Yüklem İlişkisi

Fiiller cümlede nesne alıp almamalarına göre farklılık gösterir. Nesne alan veya alabilen eylemlere "geçişli", alamayan eylemlere ise "geçissiz" fiil ifadesi kullanılır.

Örnek

Ortamı görmek için ışığı yaktı.

Yukarıdaki cümlede "yaktı" yüklemidir. Şimdi bu yüklemnin nesne alıp almadığına bakalım.

"Neyi yaktı?" → "ışığı" → nesne

O hâlde yaktı eylemi nesne almıştır. Bu durumda fiil geçişlidir.

Yorgunluktan oturduğum yerde kalakaldım.

Cümlesinde nesne olmadığı için "kalakaldım" eylemi geçişsizdir.

BURASI ÖNEMLİ

Bazı eylemler cümlede kullanılırken nesne alırlar fakat nesne cümlede yazılmaz. Bu durumda bu eylemler de geçişlidir.

Sabah okuldan gidip getirdik

Yüklem

cümlesinde okuldan getirirken bir nesnenin varlığının olduğu kesindir. Varlığın tam olarak ne olduğu bilinmediğinden yerine zamir → "onu" sözcüğünü kullanırız.

- Sabah okuldan gidip onu getirdik.

getirdik eylemi her iki örnekte de geçişlidir.

a. Oldurgen Fiiller

Geçişsiz eylemlere "-r, -er, -ar, -t, -tır" eklerinin getirilmesiyle eylemler geçişli hâle getirilir.

Çocuk uyudu.
geçişsiz

Çocuğu uyut - tu.
geçişli

b. Ettirgen Fiiller

Geçişli eylemlerin "-t, -ır, -tır, -er, -ar" ekleriyle tekrar geçişli hâle getirilmesine denir.

Çabucak olayı anlattı.
geçişli

Çabucak olayı anlat - tır -dı.
geçişli

3. Özne - Yüklem İlişkisi

Eylemlerin öznelerle girdiği anlam ve kural ilişkisidir.

a. Etken Fiil

Cümlede işi yapan gerçek özne vardır. Gizli özne de gerçek özne kabul edilir.

Ben bu kitabı okudum.

Yarın yemek yapacağız.

b. Edilgen Fiil

Gerçek öznenin olmayıp sözde öznenin olduğu yani cümlede işi yapanın bir başkasının olduğu eylemlerdir.

Kovga edenler apar topar dışarı atıldı.

Suçlular yakalandı.

c. Dönüşlü Fiil

İşi yapan öznenin yine yaptığı isten kendisinin etkilenmesidir.

Sınavı kazanan çocuk sevindi.

Aynanın karşısında tarandı.

-Dönüşlü fiiller "-l, -n" ekleriyle yapılır.

Babam akşam yıkandı.

d. İşteş Fiil

Eylemde işin birlikte veya karşılıklı yapıldığını belirten fiilerdir. Birden fazla işi yapan (özne) vardır.

Futbolcular sahada top oynadılar. (Birlikte)

İşteş

İki kadın saç saç dövüştü. (Karşılıklı)

İşteş

BURASI ÖNEMLİ

İşteşlik, fiil köklerine getirilen "-ş, -ış, -iş, -uş, -üş" ekleriyle yapılır.

Olayı uzun uzun tartıştık.

İşteş

Taraflar savaştı.

İşteş değil

Gel yolcu oturup beraber ağlaştım.

İşteş

Bütün çocuklar barışıyorlar.

İşteş değil

EYLEMSİLER (FİİLİMSİLER)

Bu konuyla ilgili her yıl ortalama "1 soru" sorulmaktadır.

Eylem köklerine çeşitli ekler getirilerek oluşturulan anlamca eylem özelliğini yitirmemiş ancak biçimce ad, sıfat ve zarf olan sözcüklere **eylemsi** denir.

BURASI ÖNEMLİ

Eylemsiler anlamca eylem özelliklerini kaybetmeseler de eylemler gibi çekime girmezler.

Eylemsi ekleri, eylemden ad türeten yapım ekleridir.

Eylemsiler yapıcı türemiş ad soylu sözcüklerdir.

gel	-	mek	→	gelmek
eylem		eylemsi eki		ad

1. İsim - Fiil (Master)

Herhangi bir eyleme -mek, -mak, -me, -ma, -ış, -iş, -uş, -üş eklerinin getirilmesiyle yapılır.

O işlerini bitirmekle meşgul.

Senin kitap okuyuşunu seviyorum.

BURASI ÖNEMLİ

Bazı sözcükler isim-fiil ekleriyle yapıldıkları hâlde zamanla kalıplaştıklarından artık isim-fiil değildirler. Yani eylemsi değil artık isimlerdir.

kazma dolma Okuma salonu

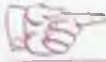
2. Sıfat - Fiil (Ortaç)

Fiillere -an, -en, -ası, -esi, -mez, -maz, -er, -ar, -dik, -ecek, -acak, -mış, -miş eklerinin getirilmesiyle yapılır.

Cümlede kullanıldıklarında sıfat görevindedirler.

Gelen adam benim babam.

Sararmış yaprakları topladı.

BURASI ÖNEMLİ

"-ecek, -acak, -ve, -mış, -miş" eklerine dikkat edilmelidir. Çünkü bu ekler aynı zamanda haber kipleriyle benzerlik gösterirler.

Oğretmenimiz gelecekmış. (Haber kipi)

Gelecek günler bizimdir. (Sıfat - fiil)

BURASI ÖNEMLİ

Bazı eylemsiler kalıplaştıklarından artık isimleşmişlerdir.

Yakacak satın aldık.

Dolmuş durağa yanaştı.

3. Bağ - Fiil (Zarf - Fiil)

Fiillere bağ - fiil "-ip, -ip, -up, -üp, -arak, -erek, -ınca, -ince, -unca, -ünce, -dikça, -dikçe, -medem, -madam, -e, -a, -eli, -alı, -ken" eklerinin getirilmesiyle oluşturulur.

Sakin bizi görmeden gitmeyin.

Kurban kesilirken çok üzülürmüs.

Koşa koşa eve geldik.

Bakıp durmayın yardım edin.

O ayrılalı on yıl oldu.

→ CÜMLE BİLGİSİ

Bu konuyla ilgili her yıl ortalama "1-2 soru" sorulmaktadır.

Cümle

Bir duyguyu, düşüncüyü, yargıyı, isteği tam olarak anlatan söz dizisine cümle denir. Cümlede bir yargı bulunmalıdır. Yargının bulunduğu sözcük veya sözcükler cümlenin ana ögesi olan yüklemi oluşturur.

BURASI ÖNEMLİ

Bir söz dizisinin cümle olabilmesi için yargı bildirmesi gerekir. Yüklem cümlenin ana ögesidir. Bunun dışında cümlede eylemi gerçekleştiren veya eylemden etkilenen biri de bulunmalıdır. Bu da cümlenin öznesidir. Özne ve yüklem cümlenin ana öğeleridir.

Cümlenin Öğeleri

Ana Öğeler

1. Yüklem

Cümlede yargıyı ortaya koyan temel sözcüklerdir. Yüklem olmazsa cümle olmaz. Genellikle cümlenin sonunda bulunabileceği gibi cümlenin başında veya ortasında da bulunabilir. Yüklem tek başına cümleyi meydana getirebilir:

Gidiyorum. → Cümle

Yüklem

Sabahları erken kalkarım.

Yüklem

BURASI ÖNEMLİ

Yüklemler fiillerden de meydana gelebildiği gibi isimden de meydana gelebilir. İsimler bu özelliği ek fiil olarak kazanır.

Benim arabam güzeldir.

BURASI ÖNEMLİ

Yüklem birden çok sözcükten meydana gelebilir.

Hedefim güzel yaşamaktır.

2. Özne

Kullanılan cümlede yüklem bildirdiği işi yapan ögedir. Yükleme sorulan "Kim?, Ne?" sorularına cevap verir.

İnsanlar doğar, büyür ve ölür.

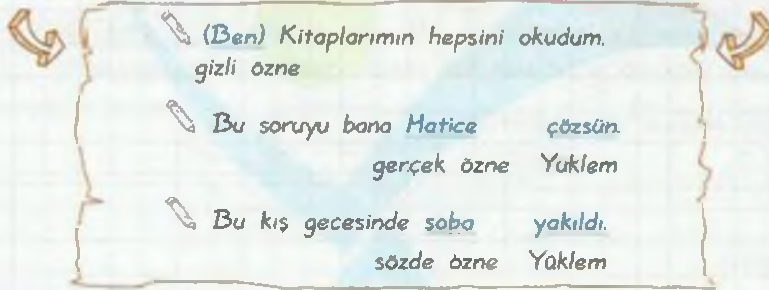
(Ben) Bugün çok neşeliyim.

Özne gerçek, gizli ve sözde özne olmak üzere üç ayrı şekilde ifade edilir

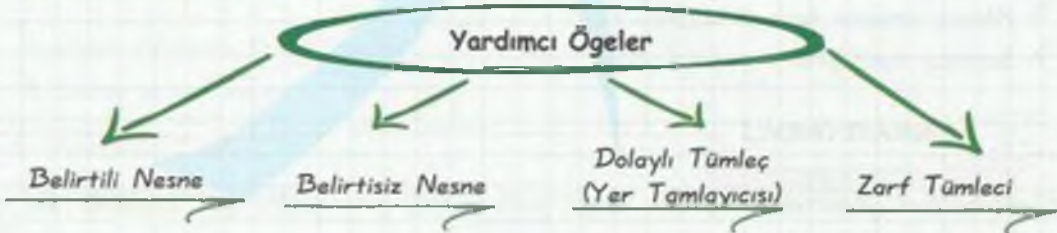
Sınıfın camları silindi.

Sözde özne Yüklem

Yukarıdaki örnekte "Silinen ne?" sorusunu yükleme yönelttiğimizde "Sınıfın camları" özne olarak karşımıza çıkıyor. Verilen örnekte camlar kendi kendine silinemeyeceğine göre işi yapan belli değildir. Bu nedenle "sınıfın camları" sözde öznedir.

Yardımcı Ögeler

1. Belirtili Nesne

Yükleme sorulan "Neyi?, Kimi?" sorularına cevap verir. Belirtili nesneler cümlede kullanıldıklarında genellikle "-ı, -i, -u, -ü" seslilerini alır.

Bu ayakkabıyı satın alalım.

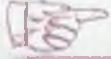
Televizyonu kapatalım, ders çalışalım.

2. Belirtisiz Nesne

Yükleme sorulan "Ne?" sorusuna cevap verirlir. Cümle içinde ek almazlar; yalın hâlde bulunurlar.

Sabah kahvaltıda çorba içtim.

Kırtasiyeden kalem aldık.

BURASI ÖNEMLİ

Belirtisiz nesne genellikle yükleme yakın bulunur.

3. Dolaylı Tümleç (Yer Tamlayıcısı)

Cümlede bulunduklarında "-e, -de, -den" hâl eklerini alırlar. Yükleme sorulan "Kime?, Kimde?, Kimden?, Neye?, Neyde?, Neyden? ..." sorularına cevap verir.

Hışım ile eve girdi.

Okuldan erken ayrıldık.

BURASI ÖNEMLİ

Yer tamlayıcıları genellikle eylemin gerçekleştiği, ayrıldığı veya yöneldiği yeri belirtir. Cümlede "-e, -de, -den" hâl ekini alan her sözcük dolaylı tümleç olmayabilir.

Sabah buluşur, ders çalışırız.

Zarf T.

4. Zarf Tümleci

Cümlede sorulan "Ne zaman?, Nasıl?, Niçin?, Ne kadar?, Neden?, Ne şekilde? ..." gibi sorulara cevap verir.

Akşam olmadan köye inmeliyiz.

Sessizce içeri girdi.

BURASI ÖNEMLİ

Cümlede zarf görevinde kullanılan "aşağı, yukarı, ileri, geri, dışarı" gibi sözcükler aldıklarında zarf olmaktan çıkarlar.

Çocuklar dışarıya çıkmış.

Dolaylı T.

BURASI ÖNEMLİ

Cümlede bağlaçlar ve seslenme bildiren anlem türünden sözcükler cümle dışı unsur olarak kabul edilir.

Cümlede herhangi bir ögenin ardından iki virgül veya iki kısa çizgi arasına açıklama amaçlı sözcükler yazılır. Buna "ara söz" denir. Ara söz cümleden bağımsız kullanılır.

Ablam, ortanca olanı, bugün hastaneye kaldırılmış.

Adana'ya - büyüdüğü kente - yerleşmiş.

BURASI ÖNEMLİ

Cümlede vurgulanmak istenen öge yükleme yaklaştırılır. Edat tümlecî ögesi son yıllarda zarf tümlecî olarak kabul edilmektedir. "ne ile, ne gibi, ne için" sorularına karşılık gelir

Ben senin için yaşadım.

Arkadaşları ile sinemaya gitti.

Cümle Çeşitleri Türleri

Cümleler anlamlarına, şekillerine, dizilişlerine ve yüklemlerine göre çeşitlilik gösterir.

1. Yüklemlerine Göre Cümleler

a. Eylem (Fiil) cümlesi

Yüklemi "çekimli" bir fiilden oluşan cümlelerdir.

Bizim yolumuzu kimse kesemez.

Sensiz yapamıyorum.

b. İsim (Ad) Cümlesi

Yüklemi ek-eylem (ek-fiil) ile çekimlenmiş ad soylu bir sözcük olan cümlelere isim (ad) cümlesi denir.

Bu araba benimdir.

Ev bahçenin ortasındaydı.

2. Öge Dizilişlerine Göre Cümleler

Cümlelerde ögeler belirli bir kurala göre dizilir Böylece cümlede anlam belli bir kurala göre sağlanır. Öge dizilişine göre cümleler ikiye ayrılır.

a. Kurallı (düz) cümle

Yüklemi sonda bulunan cümlelerdir

Ali çok ağır hastalanmış.

Evin önüne süpürmüşler.

b. Devrik (Kuralsız) Cümle

Yüklemi ortada veya başta bulunan cümledir.

- Gidiyorum gündüz gece.
- Sevmiştim seni gün doğarken.
- Bir nâme duyarım dudaklarından.

3. Yapılarına Göre Cümleler

Yapı bakımından cümleler basit ve birleşik cümle diye iki başlık altında incelenir.

BURASI ÖNEMLİ

Sözcük yapısıyla cümle yapısı karıştırılmamalıdır. Sözcük yapısı denildiğinde basit, türemiş, birleşik cümle aranmalıdır. Cümle yapısında ise sadece basit ve birleşik cümle aranmalıdır.

a. Basit Cümle

Tek yargı (eylem) birdiren cümlelerdir

- Öğrenci elindekini düşürdü.

BURASI ÖNEMLİ

Basit cümleler kısa olmak zorunda değildir.

- Bizim buralar yaz aylarında, soğuk kış aylarında sıcak olur. → Basit cümle

b. Birleşik Cümle

Girişik Birleşik Cümle

Yan cümle ve temel cümleden oluşan birleşik cümledir. Yan cümle içinde eylemsi (fiilimsi) bulunan, temel cümle ise yüklemnin içinde bulunduğu cümledir.

- Bu gelen benim arkadaşım.

(sıfat - fiil eki)

Yan cümle

Temel cümle

- Çalışmaktan hiç bıkmadım.

(isim - fiil eki)

Yan cümle

Temel cümle

ki'li Birleşik Cümle

"ki" bağlacının kullanıldığı cümlelerdir.

- Görüyorum ki galıyorsun.
- Bana oyle geliyor ki siz sınavı kazanacaksınız

Şartlı Birleşik Cümle

"-se, -sa" ekleriyle yapılan ve içinde koşul (şart) anlamı bulunan cümlelerdir.

 Vaktinde gelerseniz kazanırsınız.

 Erken uyanırsa beni çağırın.

Bunun dışında birden çok cümleinin öge ortaklığı yüzünden birlikte kullanıldığı cümleler de vardır. Bu cümlelerde birden çok çekimli yüklem bulunur. Bu cümlelerin yüklem dışında diğer bazı ögeleri ortaktır. Yalnız sıralı bağımsız cümlede ortak öge yoktur. Cümleler birbirlerini anlamca tamamlamaktadır.

Sıralı Bağımlı Cümle

Pespeşe sıralanmış cümlelerden yüklem dışında bir ögesi ortaksa böyle cümlelere sıralı bağımlı cümle denir.

 (Sen) Elini kaldır, beni dinle
Yüklem Yüklem

Yukarıdaki örnekte sıralanan iki yüklem ortak olarak özneyi kullanmıştır. (Sen)

 Öğretmenim eve gitti, sen de gideceksin.

Yukarıdaki örnekte ortak öge dolaylı tümleçtir.

Sıralı Bağımsız Cümle

Sıralanan cümlelerde arka arkaya sıralanan kaç cümle varsa her cümleinin kendine ait ögesi olur. Diğer bir deyişle aralarında ortak öge bulunmaz. Sadece anlamsal bağ bulunur ve ikinci cümle birincisinin anlamını pekiştirir.

 Az konuşun, ben susayım.

 Bir at bir yiğit kurtarır, bir yiğit bir vatan kurtarır.

Bağlı Cümle

Bağlaçlarla birbirine bağlanan cümledir.

 Hem konuşuyor hem oynuyor.

 Çok çalıştı fakat başarılı olamadı.

BURASI ÖNEMLİ

Her bağlaç cümleyi bağlı cümle yapmaz. Cümlede kullanılan bağlaç yüklemeleri birbirine bağlamalıdır.

 Ne parayı veriyor ne de gitmemize mücadele ediyor.

ANLATIM BOZUKLUĞU

Bu konuyla ilgili her yıl ortalama "3-5 soru" sorulmaktadır.

Anlatım Bozukluğu

Bağdaşıklığa Uyulmaması Sonucu Ortaya Çıkan Anlatım Bozuklukları (Anlam Bakımından Anlatım Bozukluğu)

- ↳ Gereksiz Sözcük Kullanımı
- ↳ Yanlış Anlamda Sözcük Kullanımı
- ↳ Sözcüğün Yapısındaki Yanlışlık
- ↳ Yerinde kullanılmayan Sözcük veya Ögeler (Söz Dizimi Yanlışları)
- ↳ Anlamca Çelişen Sözcüklerin Bir Arada Kullanılması
- ↳ Deyim ve Atasözü Yanlışları
- ↳ Gereksiz Yardımcı Eylem Kullanımı
- ↳ Mantık Hataları
- ↳ Zamir Eksikliğinden Kaynaklanan Anlatım Bozuklukları
- ↳ Karşılaştırma Hataları
- ↳ Noktalama Eksikliği

Bağdaşıklığa Uyulmaması Sonucu Ortaya Çıkan Anlatım Bozuklukları (Dil Bilgisi Bakımından Anlatım Bozukluğu)

- ↳ Özne Eksikliği
- ↳ Yaklem Eksikliği
- ↳ Özne - Yaklem Uyumsuzluğu
- ↳ Nesne Eksikliği
- ↳ Dolaylı Tümleç Eksikliği
- ↳ Zarf Tümleci Eksikliği
- ↳ Çatı Uyumsuzluğu
- ↳ Ek Eylem Eksikliği
- ↳ Yardımcı Eylem Eksikliği
- ↳ Tamlama Yanlışları

Bağdaşıklığa Uyulmaması Sonucu Ortaya Çıkan Anlatım Bozuklukları

(Anlam Bakımından Anlatım Bozukluğu)

Bağdaşıklık, sözcüklerin ifade ettikleri anlam ilişkisidir. Bir metinde sözcükler anlam özelliklerine dikkat edilmeden kullanılırsa bağdaşıklığa aykırılık oluşur ve cümlede anlatım bakımından bozukluk meydana gelir.

1. Gereksiz Sözcük Kullanımı

Bir cümlede anlamları aynı olan veya anlamca biri diğerini içeren sözcüklerin birlikte kullanılması anlatım bozukluğuna yol açar. Söyleyeceklerimizi en az sözcükle anlatmaya "duru anlatım" denir. Cümlede gereksiz sözcük bulunması duruluğu bozar.

- Bu ilçe, bölgeye özgü yetisen altın çileğiyle tanınır.
- Onu anlamak için çaba gösterdim ama artık bundan sonra bu çabayı göstermeyeceğim.
- Bu öğrencimiz hem çok güzel şarkı söyler hem de aynı zamanda kaçıklağandan beri piyano çalar.
- Bütün ömrüm boyunca senin geri gelmeni bekledim.

2. Yanlış Anlamda Sözcük Kullanımı

- a. Anlamları veya yazılışları çok benzer olan sözcüklerin karıştırılması cümlelerin anlam batanlığına bozar.

- Bu ilçede binalar gerçekten çok yaklaşık yapılmış (yakın)
- Akdeniz Bölgesi'nin kendine özgün gelenekleri vardır. (özgü)
- Bu iki müzisyen arasında hiçbir ayrıcalık yok (ayrım)
- Kar yolu kapadığı için geçit toprak yoldan sağlanıyordu. (geçiş)

- b. Sözcükler, anlamlarına uygun kullanılmadığında anlatım bozukluğu oluşur. Sözü söyleyenin, kullandığı sözcüğün anlamını tam bilmemesinden kaynaklanır.

- Çevre bilincinden yoksul kişiler yüzünden bölgedeki ağaç sayısı azaldı. (yoksun)
- Bence, sizin bu ihaleyi kaybetme şansınız hiç yok. (ihtimaliniz)
- Bize yapılacak her türlü baskı bizi yolumuzdan alıkoyamayacaktır. (hiçbir)
- Bu gençleri azımsamak, onların başarılı olacaklarına inonmamak doğru değil. (küçümsemek)

3. Sözcüğün Yapısındaki Yanlışlık

Bir sözcük, dil bilgisi kurallarına aykırı türetilirse anlatım bozukluğu doğar. Bu tür sözcüklerin bulunduğu cümleler anlatımın özelliklerinden "akıcılık" ilkesiyle ters düşer.

- Emre Bey, bu şehirde on beş yıldır berbercilik yapıyor. (berberlik)
- Dükkanındaki her şeyi pahalılandırmıssınız (pahallılaştırmıssınız)
- Bilinçleşmenin gerçekleşmesi eğitim - öğretimle sağlanacaktır. (bilinçlenmenin)
- Aramızdaki konuşmayı çirkinletmeyelim lütfen. (çirkinleştirmeyelim)

4. Yerinde Kullanılmayan Sözcük veya Ögeler (Söz Dizimi Yanlışları)

Bir sözcüğün, cümlelerin akışına veya anlamına uygun yerde kullanılmaması anlatım bozukluğuna yol açar.

- Her yolda kalan insana yardımcı ol. (Yolda kalan her insana yardımcı ol)
- Elmalar çok suda kaldığı için çürümüş. (suda çok)
- Arif, seneye yüksek makine mühendisi olacak. (makine yüksek)

5. Anlamca Çelişen Sözcüklerin Bir Arada Kullanılması

Bir cümlede anlamca birbirine ters olan sözlerin birlikte kullanılması cümlelerin anlam bütünlüğünü bozar. Genellikle kesinlik - olasılık ya da yaklaşıklık - kesinlik çelişkisi görülür.

- Anlattıkları bundan aşağı yukarı tam bir asır evvelmiş.
- Şüphesiz sanatçı bu alanda çok başarılı eserler vermiş olmalı.
- Kesinlikle söyleyebilirim ki bu görevin üstesinden gelebilir.
- Gönderdiğim hediyeyi eminim bugüne kadar almış olmalısınız.

6. Deyim ve Atasözü Yanlışları

Deyimler, atasözleri kalıplaşmış ve halk diline, kültürüne yerleşmiş sözcük gruplarıdır. Bu yüzden deyim ve atasözlerindeki sözcükler kesinlikle değiştirilemez.

- Her ağızdan bir ses çıkarsa bu sunum bitmez. (kafadan)
- Acıktım, midem zil çalıyor. (karnım)
- Ona ayak bağı oluyor. İşini çabuk bitirmesini sağlıyordu. (bitirmesine engel oluyordu)
- Mert'in yaptığı şeyler annesinin hayretine gidiyordu. (yaptığı şeylere annesi hayret ediyordu)

7. Gereksiz Yardımcı Eylem Kullanımı

Türkçede doğrudan eylem olarak çekimlenebilecek bir sözcüğün yardımcı eylem olarak çekimlenmesi yanlıştır.

- En çok istek alan şarkıyı dinlediler (istenen)
- Umut etme, sona döneceğini sanmıyorum (Umutlanma)
- Senden şüphe ettiğim için üzgünüm. (şüphelendiğim)
- Senin düşüncelerin bana etki etmez (beni etkilemez)

8. Mantık Hataları

İyi ve sağlam bir cümlelerin temel mantık ilkelerine uygun olmazsa anlatım bozukluğu yapılmış olur.

- ✎ Yüksek sesle müzik dinlemek kulaklara zarar verir. (Yüksek sesli müzik dinlemek kulaklara zarar verir)
- ✎ Seninle değil şehir içinde gezmek dünya turuna bile çıkılmaz. (Seninle değil dünya turuna çıkmak şehir içinde bile gezilmez)
- ✎ Değil bir lokma ekmek bir tabak yemek bile bulamaz. (Değil bir tabak yemek bir lokma ekmek bile bulamaz)

9. Zamir Eksikliğinden Kaynaklanan Anlatım Bozuklukları

Bazı cümlelerde kişi zamiri kullanılmadığı takdirde bir anlam belirsizliği ortaya çıkar. Cümlelerin başına hem "senin" hem de "onun" zamirini getirebiliyorsak orada bir anlam belirsizliği vardır. Bu tip cümlelerdeki anlam belirsizliğini gidermek için cümlelerin uygun bir yerine kişi zamirinin (senin - onun) getirilmesi gerekir.

- ✎ Bana ne söyleyeceğini biliyorum. (senin / onun)
- ✎ Oğlunu iyi bakması için Cavidan Hanım'dan ricada bulundu.
- ✎ Geleceğini ben duymuştum.
- ✎ Sınavda birinci olduğuna çok sevindim

10. Karşılaştırma Hataları

Bir cümlede birden fazla anlam çıkmasına neden olan karşılaştırma, açıklığı bozar yani anlatım bozukluğuna neden olur.

- ✎ Adam, politikayla karısından çok ilgileniyor.

Bu cümleden üç anlam çıkarılabilir:

- ✎ Hem adam hem de karısı politikayla ilgileniyor.
- ✎ Adamın politikaya gösterdiği ilgi, karısının gösterdiği ilgiden fazladır.
- ✎ Adam karısıyla az, politikayla fazla ilgileniyor.

- ✎ Ben tiyatroyu Fatma'dan çok severim.
- ✎ Onları sizden az tanıyorum
- ✎ Sanatla bilim adamlığı farklı şeylerdir.

(Sanatla bilim veya sanatçılıkla - bilim adamlığı karşılaştırılabilir) Cümle, "Sanatla bilim aynı şey değildir" veya "Sanatçılıkla bilim adamlığı aynı şey değildir" şeklinde düzeltilebilir.

11. Noktalama Eksikliği

Adlaşmış sıfatlardan, sıfat - fiillerden sonra ya da özneyi belirlemek için öznenin sonra virgül kullanmak gerekir; kullanılmazsa cümlede anlam ikiliği oluşabilir.

- ✎ Yabancı adama her şeyi anlattı. (Yabancı, adama her şeyi anlattı)
- ✎ Küçük ağacın etrafında dönüyordu. (Küçük ağacın etrafında dönüyordu)
- ✎ Genç yabancıya doktorun evini tarif etti. (Genç, yabancıya doktorun evini tarif etti)

Bağlaşıklığa Uyulmaması Sonucu Ortaya Çıkan Anlatım Bozuklukları (Dil Bilgisi Bakımından Anlatım Bozukluğu)

1. Özne Eksikliği

Sıralı ya da birleşik yapıli cümlelerde görölür. Bu tür cümlelerde yargılar tek özneye bağlanmak istenir. Eger özneler farklıysa anlatım bozukluğu meydana gelir.

- ✎ Mağazanın inşaatı eylül ayında bitecek ve (mağaza) faaliyete geçecektir.
- ✎ Viraja hızlı giren aracın lastiği patladı ve (arac) kaza yaptı.
- ✎ Herkes kozayı seyreliyor. (kimse) yardım etmeyi düşünmüyordu.
- ✎ Filmin güzelliği herkesi etkiledi çünkü (film) güzel çekilmişti.

2. Yüklem Eksikliği

Farklı yüklem alan sıralı, bağlı ya da birleşik cümlelerde yüklemelerden birinin kullanılmamasından kaynaklanır.

- ✎ Okul bitince ne ben onu (aradım) ne de o beni aradı.
- ✎ O, bana dert (verdi), ben ona mutluluk verdim.
- ✎ Kahvaltıda peynir, ekmek (yedik) ve çay içtik
- ✎ Onlar bana (bakıyordu), ben onlara bakıyordum.

3. Özne - Yüklem Uyumsuzluğu

Bir cümlede özne ile yüklem; kişi ve tekillik - çoğulluk bakımından uygun olmalıdır. Özne, insan dışındaki bir varlık ve çoğulsa yüklem tekil olması gerekir.

- ✎ Gözlerim yaşardılar. (yaşardı)
- ✎ Yürümekten ayaklarım ağrıyorlar. (ağrıyor)
- ✎ Okula gideceğimi sen de o da biliyordu. (biliyordunuz) (ikiniz de)
- ✎ Odada bir ben bir de o yaşlı kadın kalmıştı. (kalmıştık) (ikimiz)

BURASI ÖNEMLİ

Özne, insan dışındaki bir varlıkta ve çoğulsa fakat kişileştirilmişse yüklem çoğul da olabilir.

- ✎ Martılar gökyüzünde adeta dans ediyorlardı.

"Ne ... ne" bağlacının bulunduğu cümlelerde yüklem olumlu olmalıdır.

- ✎ Ne bende ne onda para yok. (Yanlış)
- ✎ Ne bende ne onda para var. (Doğru)

4. Nesne Eksikliği

Eylem kökenli yüklemelerin bazıları nesne alır, bazıları ise almaz. Bu bozukluk birleşik ya da sıralı cümlelerde görülür.

- ✎ Suçlunun evini bastılar. (suçluyu) yakalayıp polise teslim ettiler.
- ✎ Bu konuda çalışanlar aralarında anlaşıp karar verecekler ve (kararlarını) uygulayacaklar.
- ✎ Kendisine bütün arkadaşlarını adına teşekkür eder ve (kendisini) tebrik ederim
- ✎ Onlar Mehmet'e çok güveniyor ve (onu) çok seviyorlar.

5. Dolaylı Tümleç Eksikliği

Birleşik ya da sıralı cümlelerde görülen bir anlatım bozukluğudur. Bu tür cümlelerde dolaylı tümleç alabilen eylemleri dolaylı tümleçsiz kullanmak anlatım bozukluğuna sebep olur.

- ✎ Olaylardan sonra kente giriş ve (kentten) çıkışlar kontrol altına alındı.
- ✎ Çukurova'nın toprağı insanı diriltir. (insano) umut verir.
- ✎ Öğretmenlerden çok şey bekliyoruz fakat (onlara) değer vermiyoruz
- ✎ Bu yerden nefret ediyordu ancak (bu yere) darda kalınca geliyordu.

6. Zarf Tümleci Eksikliği

Birleşik ya da sıralı cümlelerde görülen bir anlatım bozukluğudur. Bu tür cümlelerde zarf tümleci alabilen eylemleri zarf tümleçsiz kullanmak anlatım bozukluğuna sebep olur.

- ✎ Bir daha onu görmek ve (onunla) karşılaşmak istemiyor.
- ✎ Hiçbir zaman kendini düşünmedi. (her zaman) ailesinin mutluluğı için çalıştı.
- ✎ Kötü bir şiir yazdığımda beni eleştirir ve (benimle) tartışır.
- ✎ Senin sorunlarını çözmeye çalışıyor. (sorunlarınla) başa çıkmak için uraşıyoruz

7. Çatı Uyumsuzluğu

Birleşik cümlelerde eylem ve eylemsilerin çatısının etken - edilgenlik yönünden uyusmamasından doğan anlatım bozukluğudur. Temel cümledeki eylem ile yan cümledeki eylemsinin etken ya da edilgen olması gerekir.

- ✎ Bir poşet oyuncak alınarak çocuğı ziyaret etti. (alarak)
- ✎ Her ne kadar şehir dışına taşınmışsa da beklenen huzur bulunamamıştı. (taşınılmışsa)
- ✎ Toplantıda hep aynı konu tartışılıyor. saatlerce aynı şeyler konuşuyordu. (konuşuluyordu)
- ✎ İyi şiirler yazmak isteniyorsa bu şiirlerin dil ve anlatımına özen gösterilmelidir. (yazılmak)

8. Ek Eylem Eksikliği

Yüklemi ek eylemle kurulan birleşik veya bağılı cümlelerde ek eylemin eksikliği anlatım bozukluğı ortaya çıkarır.

- ✎ Ahmet Bey oldukça titizdi) fakat kibirli değildi.
- ✎ Kardeşi. çok zekiydi) ama akıllı değildi.
- ✎ Sabahları bana uğrar(dı). işe birlikte giderdik.
- ✎ Teyzem yemek pişiriyor(du). biz de ona yardım ediyorduk.

9. Yardımcı Eylem Eksikliği

Özellikle sıralı ve bağılı cümlelerde yardımcı eylemlerin unutulması cümlede anlatım bozukluğuna yol açmaktadır.

- ✎ O. okutunu bitirinceye dek sabırlı (olmalı) ve yılgın olmamalı
- ✎ Sabaha kadar dans (ettiler) ve müzik dinlediler.
- ✎ Bazı yiyecekler, sağlığı yerinde (olan) ve yaşlı olmayan kişilerce özellikle yenmelidir.

10. Tamlama Yanlışları

Tamlamayla ilgili yanlışlıklar değişik şekillerde karşımıza çıkabilir.

Tamlama Yanlışları

a. **Bir** sıfatla bir adın ortak tamlanana bağlanması anlatımı bozar (Tamlanan Eksikliği).

- Doğa (olaylarını) ve toplumsal olayları inceledik.
- Askeri (okullara) ve devlet okullarına giriş sınavı yapılacak.
- Gençlik duygusal (sorun) ve kişilik sorunları yaşıyor.

b. **Çoğul** anlamı taşıyan bir sıfattan sonra gelen **ad** tekil olmalıdır:

- Bizde iki çeşit düşünürler vardır. (Bizde iki çeşit düşünür vardır.)
- Bütün tedbirler alındı. (tedbir)
- Birçok festivaller düzenlendi bu sene. (festival)

c. **Tamlayan Eki** (-ın, -in, -un, -ün) Eksikliği:

- Her önüne gelen(in) aklına esen sözcüğü dilimize katmaya çalışması yanlıştır.
- Bu duygular(in) geçici ve insanı yanıltıcı olduğu bilinmelidir
- Büyük çaba harcanarak yazılan eserler(in) bilimsel bir yaklaşımla değerlendirilmesi gerekir.

d. **Tamlayan Eksikliği:**

- Çocuk ilgi ister çünkü (çocuğun) ilgisizliğe tahammülü yoktur.
- Bu şehirdeki insanlar (şehrin) havası kadar sıcaktır
- Tanıdığı mağzalardan alışveriş yaparak (onların) para kazanmalarını sağladı.

BURASI ÖNEMLİ

Tamlamalarda bazı örneklerde de tamlanan ekinin kullanımı anlatım bozukluğuna yol açar.

- ✎ Yüzlerce çalışanımızdan birisinin. (birisin)